

KB-

Jaarboek

1987

INHOUD

Frans Moens. In Memoriam Camiel Colman.	3
Etienne Quintyn. Activiteitsverslag 1987.	4
Het bevolkingcijfer	10
Zelee in 1987.	12
Robert Arens. Het molenbedrijf Blondeel.	16
Etienne Quintyn. In de tijd dat een vliegtocht nog een avontuur was.	24
Roger Smekens. Pitje Moer en de klompendragers.	31
Albert Coucke. Het dorpsonderwijs te Zelee op het einde van het Ancien Regime (1750-1795).	35
Jozef Huyghèbaert. De Spraakkunst van Daniël Waterschoot (1773)	62
Marc Van Uytfanghe. Honderd jaar eigen kerk te Zelee-Durmen (1888-1988)	77
Robert Arens en Etienne Quintyn. Vijftig jaar geleden stierf Minister Edmond Rubbens.	83
1. Z. Ex. Minister Edmond Rubbens (1894-1938)	
2. Edmond Rubbens als Minister	
3. De begrafenis van Minister Rubbens.	

D 1988/3899/1

*Iedere medewerker is verantwoordelijk voor zijn bijdrage.
Niets uit deze uitgave mag overgenomen worden zonder toelating.*

*Secretariaat H.O.K. van Zelee
Quintyn Etienne
Minister E. Rubbenslaan 15
9140 Zelee
Tel. 052/44 45 08*

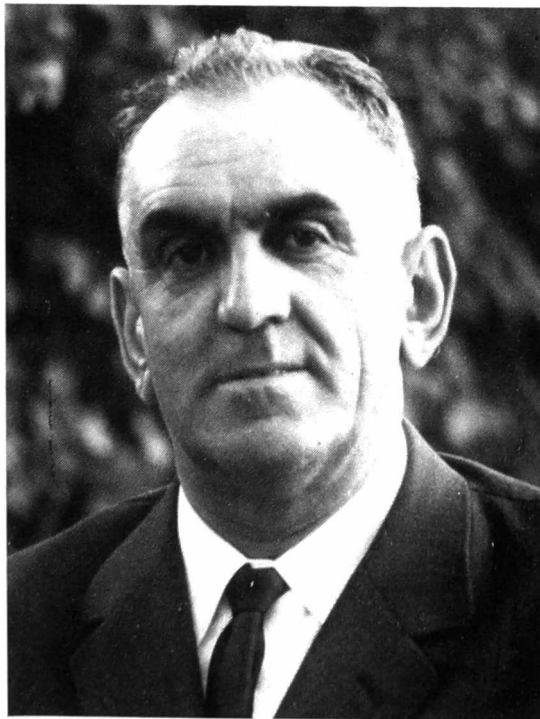
IN MEMORIAM CAMIEL COLMAN.

Op 11 mei 1987 overleed ons bestuurslid, de heer Camiel Colman, op de ouderdom van vierenzeventig jaar. Hij bezat veel kennis en wijsheid door zijn aangeboren talenten, zijn persoonlijke inzet en rijke levenservaring. Hij was zeer actief in de Boerengilde ondermeer als zaakvoerder, was gemeenteraadslid, toneelspeler, actief lid in 't Schurend Scharnierke en in verscheidene godsdienstige genootschappen. Hij was medestichter van de Parochiale Raad en hierin gedurende jaren de verantwoordelijke voor de Wijkwerking in Veldeken.

Voor de Heem- en Oudheidkundige Kring van Zele was hij een trouw bestuurslid en medewerker aan ons Jaarboek met artikels over „De Kemp”, „Van graan tot brood” en „Zele-Dijk” Bij de zeer geslaagde viering van Emeric Deprouw was hij de organisator en de feestrede-naar.

Om al deze verdiensten werd hij dan ook door al onze bestuursleden ten zeerste gewaardeerd en zullen wij aan Camiel een beste herinnering bewaren.

Dr. Frans Moens

ACTIVITEITSVERSLAG 1987

Onze kring mag terugblikken op een zeer actief werkingsjaar 1987. Buiten de geplande activiteiten werden nog een drietal festiviteiten aan het jaarprogramma toegevoegd.

Beginnen wij met enkele cijfers uit de innerlijke keuken. Het jaarboek verscheen op 520 exemplaren, doch dit aantal bleek na de wervingscampagne voor nieuwe leden onvoldoende te zijn, want het boek geraakte inmiddels uitverkocht. De interessante inhoud zal daar wel niet vreemd aan zijn.

Op het vlak van het ledenaantal trok de kentering van de laatste jaren zich door. Er werden 30 nieuwe leden aangeworven, terwijl 8 leden wegens overlijden, ouderdom en gebrek aan interesse wegvielen, zodat de kring op 31 december 1987 412 leden telde. De kaap van de 400 werd dus overschreden. Benevens enkele comitézittingen o.a. van het redactiecomité en zittingen i.v.m. de vlaggenexpo, gingen 9 bestuursvergaderingen door.

Met diepe droefheid betreuren wij in het H.O.K.-midden het overlijden van ons actief bestuurslid Kamiel Colman die op 11 mei overleed en onder grote belangstelling op 16 mei ten grave werd gedragen. Een waar verlies voor onze kring en het jaarboek. Bovendien werden onze bestuursleden Basile De Block en Etienne De Rop erg beproefd door het pijnlijk verlies van hun duurzame echtgenote. In maart werd het bestuurskader aangevuld met een nieuw bestuurslid. Welkom aan Anemie D'Hooge.

Op de twee raadsvergaderingen van het Verbond werd de kring vertegenwoordigd door Etienne Quintyn. Zij grepen plaats op 28 maart en op 26 september 1987, respectievelijk te Brakel en te Wichelen. Mevrouw en dr. Moens woonden de geslaagde 22e gouddag bij te Wachtebeke, welke werd ingericht door de heemkundige Kring van Oud-Wachtebeke.

Onze kring was op 5 april met een stand present op de boekenbeurs te Beveren, ingericht door de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen. Basile De Block en Eric Pletinck zorgden voor de vertegenwoordiging en verkochten talrijke boeken en heemkundige brochures. Hier werden de laatste exemplaren van het succesboek „Langs Schelde en Durme” van de hand gedaan.

Op 15 mei was een groep Duitsers uit Fulda – die een cursus grondig Nederlands volgden – te gast te Zele en wensten in onze taal begeleid

te worden. Dr. Moens en Marc Van Uytfanghe fungeerden als gastheren voor het bezoek aan het gemeentehuis, de Sint-Ludgeruskerk en de mooiste natuurplekjes langs Schelde en Durme.

Onder de redactie van Albert Coucke en Etienne Quintyn kreeg het jaarboek nr 17 zijn vaste vorm. Het boek – rijk geïllustreerd met prachtige foto's – werd, om de mogelijkheid te bieden al de bijdragen en de actuele artikels volgens plan op te nemen, een catern dikker. Het „In Memoriam Pastoor- Deken Jean Van Driessche” door dr. Marc Van Uytfanghe liet een bijzonder diepe indruk.

De leden konden van talrijke activiteiten genieten. Wij zetten ze op een rijtje. Als debuut kregen wij op 23 maart een voordrachtavond, getiteld „Waar rusten de Rechtvaardige Rechters?”, gegeven door R. de Bode. Spijt de barre weersomstandigheden kregen de 49 geïnteresseerde aanwezigen een klare uiteenzetting over de historie van de verdwijning van het paneel uit het „Lam Gods” (10-11 april 1934) en de hypothesen rond de brieven en de schetsen van A. Goedertier. De spreker hield het niet bij een trap waaronder het paneel mogelijks nog steeds verborgen zit. Hij veronderstelt aan de hand van de gevonden schetsen, de genoteerde afmetingen en een eigen reconstructie, dat de „Rechtvaardige Rechters” te vinden zijn in een kist. Maar waar? Met een reuze-vraagteken trokken wij huiswaarts.

De heemkundige avond op vrijdag 10 april 1987 lokte ongeveer 140 aanwezigen naar de raadszaal. Het statutair gedeelte werd afgehandeld door ondervoorzitter Marc Van Uytfanghe. De twee optredens van de Zeelse groep „Leef” vielen zeer in de smaak van het opgekomen publiek. „Leef” bracht kleinkunst en liedjes met thema's over vriendschap, vrede, natuur... afgewisseld met voordrachten door Marc Van Cauteren. Daarna volgde een voordracht door André Roels, die in 't kort zijn gemeente Waasmunster voorstelde en dit als voorbereiding op de wandeling en het geleid bezoek aan deze gemeente op 17 mei. Als slot van de avond werd een geslaagde diamontage vertoond over de Schelde-Leie-boottocht van vorig jaar, samengesteld in samenwerking tussen Basile De Block, Etienne, Marc en Paul Quintyn.

De afdeling „Artistieke School voor Kunstnaaldkant” legde andermaal een drukke activiteit aan de dag en vierde, tijdens het weekend van 8, 9 en 10 mei met een zeer gevarieerde tentoonstelling van eigen werk, het tienjarig bestaan van de school. Marc Van Uytfanghe bracht een gedetailleerde historiek. Op het einde van de academische zitting werd hulde gebracht aan Irma Boone voor haar inzet en doorzettings-

vermogen. Door Mariette Prengels werd een gelegenheidsgedicht voorgedragen, welke wij op het einde van dit artikel laten volgen.

Met 54 deelnemers trokken wij op zondag 17 mei onder een stralende lentezon naar Waasmunster. Gids André Roels, voorzitter van de heemkring „Het Sireentje” wachtte ons op in de omgeving van de Vierschaar. Hij had een wandeling uitgestippeld over de golvende Wase akkers, langs kastelen, met bezoeken aan het uitzonderlijk waardevol museum van de Rosenbergabdij en het eigen opgericht museum in het kasteel Blauwendael. De Zelenaars hebben met argusogen de verwezenlijking van dit heemkundig museum bewonderd. Over de wandeling en het geleid bezoek aan Waasmunster werd nog lang nagekaart.

Een maand later, op zondag 14 juni hebben 22 deelnemers ten volle genoten van de Moervaartwandeling in Eksaarde. Het Linie-wandelpad liep tussen de Moervaartdepressie en het hoger gelegen land van Moerbeke, langs de smalle zandwegjes door bosjes van lorken en sparren, afgewisseld met weilanden, akkers, canadapopulieren en struweel. Verder langs de droomschone Moervaart, de natuur in levende lijve. Aan de Spletterenburg, waar de Moervaart haar zilveren lint ontrolt door dit prachtige land, volgden wij het verharde pad van de verhoogde spoorwegberm. Een wandeling van ongeveer 13 km, vol variatie. Algemene voldoening en ook het weer was van de partij.

Op zondag 28 juni stond reeds vroeg in de morgen het Zeelse Marktpllein centraal voor de kant- en handwerkmarkt, waaraan tientallen werksters en handelaars deelnamen. Spijts deze slechte zomer, was de weermaker weer van de partij en zakten in de voor- en namiddag duizenden bezoekers af voor de demonstraties en de verkoop van al-lerhande zaken i.v.m. kant en handwerk. De H.O.K. had er een stand en de publicaties gingen goed van de hand.

Reeds lang werd het idee geopperd om een geleid bezoek te organise-ren aan onze eigen Sint-Ludgeruskerk. Als herfstactiviteit ging dit be-zoek door op zondagnamiddag 27 september. Een belangstellend pu-bliek van ongeveer 75 personen was op de afspraak aanwezig om iets meer te vernemen over de kunstschaten van onze kerk. Voor de be-geleiding zorgden Marc Van Uytfanghe, die vooraf de relaties met de abdij van Werden ter sprake bracht en Emiel Verstrepen die ons rond-leidde en het patrimonium van de kerk van naderbij bekeek. Ook Ig-nace De Wilde wijdde uit over de werken van het Zeelse schildersge-slacht De Loose. Tenslotte demonstreerde organist Antoine Faucon-nier de klankcombinaties en -mogelijkheden van ons Van Peteghem-orgel. Met deze uitstekende begeleiding van de kerk binnenstebuiten waren de aanwezigen zeer opgetogen.

Op zaterdag 28 november spoorden wij naar Brussel in het kader van de festiviteiten rond Europalia 87 Österreich. De groep van 16 geïnte-resseerde Europalia-bezoekers vertrok onder leiding van Annemie D'Hooge met de trein van 9.43 u om vanuit Brussel-Centraal een vijf-tal belangrijke thema-tentoonstellingen te gaan bezoeken. Wij cite-ren: „Schatten van het Gulden Vlies” en „Oog in oog” in het Paleis voor Schone Kunsten; „Karel-Alexander van Lotharingen, Gouverneur-Generaal van de Oostenrijkse Nederlanden” in het pas gerestaureerde Paleis van Karel van Lotharingen; „Gustav Klimt” in de Ko-ninklijke Musea voor Schone Kunsten van België; „De Librije van Margareta van Oostenrijk” in de Nassaukapel van de Koninklijke Bibliotheek; „Jozef II, zijn reis door de Oostenrijkse Nederlanden” in het Algemeen Rijksarchief. Een zeer geslaagde museumdag!

Volledigheidshalve vermelden wij nog dat de Zeelse culturele ver-enigingen uw dienaar als eerste Zelenaar de Cultuurprijs hebben toe-gekend. De kandidatuur werd ingediend door de VTB-VAB en door het bestuur van de Heem- en Oudheidkundige Kring. De officiële overhandiging greep plaats door Josée Standaert, voorzitter van de Gemeentelijke culturele raad, op dinsdag 17 november tijdens de cul-turele dagen van Zele.

Ook de werksters van de „Artistieke School voor Kunstnaaldkant” hebben een druk werkjaar achter de rug. Benevens de eigen evenementen, enerzijds rond de tentoonstelling ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de school, gevierd op 8, 9 en 10 mei en anderzijds de niet meer weg te denken Kant- en Handwerkmarkt op de laatste zondag van juni, werd door de werksters deelgenomen aan talrijke tentoonstellingen, opendeurdagen, demonstraties of groepsbezoeken. We zetten de voornaamste activiteiten op een rijtje:

Venlo: 26 maart. Tentoonstelling en demonstratie ingericht door de Stichting Goed Handwerk. Reis naar Venlo met 34 kantwerksters.

Geraardsbergen: 18, 19 en 20 april. Expo van Zeelse kant in het Chantillykant-museum.

Heule: 2-11 mei. Expo „Kant door de jaren heen”.

Olsene: 2-10 mei „Kantjuweel ter Kerkhoek”, Olsense kant.

Saint-Ghislain: 23-31 mei. Exposition de Dentelle d’Hier et d’Aujourd’hui.

Haaltert: 23-24 mei. Kant-expo in de Warande.

Hoeselt: 23 mei-1 juni. Tentoonstelling in het Cult. Centrum.

Beveren: 28 mei-8 juni. „Wazige kloskanten”. Kasteel Cortewalle.

Gent: 28 mei-6 juni. „Handweven & Kant” Sted. Textielinstituut.

Diest: 6-7 juni Tentoonstelling in Molenstede.

Blankenberge: 14-25 juni. 9e Kanttentoonstelling „Oud-Stadhuis”.

Lier: 20-23 juni. Expo in de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten

Aarschot: 12-13 september. „10 jaar kantklossen” bij de kantclub „De Vlasblomme”. Expo en demonstraties.

Verder werd nog een kantstuk vervaardigd door de kantschool in opdracht van Samkoburo en overhandigd aan de ambassadeur van China (13 februari).

***

Tot slot vermelden wij nog de geplande activiteiten voor 1988 van de Heem- en Oudheidkundige Kring met de vermoedelijke datum. Raadpleeg steeds „Gazet van Zele” en de gewestelijke bladzijden van de pers.

Half maart: verschijnen van het Jaarboek nr 18. 1987.

vrijdag 25 maart: Heemkundige avond. Viering 20-jarig bestaan.

22-24 april: Kanttentoonstelling. Raadszaal.

Vrijdag 29 april: Onthulling gedenkplaat Minister E. Rubbens.

Zondag 5 juni: Wandeling in Daknam. Vertrek H. Hartplein 13.30 u.

Zaterdag 25 juni: Scheldeboottocht Rupelmonde – Sint-Amands.

Zondag 26 juni: Kant- en Handwerkmarkt. Marktpllein 9-18 u.
Zaterdag 17 september: Provinciale raadsvergadering van het Verbond te Zele.
21-25 oktober: Vlaggenexpo.

Etienne Quintyn.

Opgedragen aan Mevr. Irma Boone ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van haar kantschool.

*Soms zegt men als een wijze raad,
Het hangt nog aan een zijden draad,
En dan bedoelen zij voorwaar,
De zaak is nog niet kant en klaar.*

*Ook met de draad van gans ons leven,
Wordt er voortdurend hard geweven,
Hij is zo fijn en heel nauw verwant,
Met deze van broze en oud Zeelse kant.*

*We vieren vandaag, geen zilver noch goud,
En toch is dit werk reeds honderd jaar oud,
Een grote kunst, met geschiedenisboek,
Maar de waarde ervan is en blijft altijd zoek.*

*Men hoort zeer veel lof over Brugge die schone,
Maar vandaag luidt de tekst nu eens, Irma Boone,
Het fijne kantwerk heeft sinds eeuwen bestaan,
En is dank zij Irma, niet verloren gegaan.*

*Het bleef even stil rond die oude techniek,
Deze kunst leek als 't ware een hele tijd ziek,
De creatie leefde in lange verhalen,
Waarvan men de waarde niet eens kon betalen.*

*In de kantschool, een toevlucht voor vaardige vrouwtjes,
Trekt Irma sinds lang aan de ragfijne touwtjes,
En heeft als het ware, zeer nauwgezet,
Deze zo echte naaldkunst in Zele gered.*

*Met heel veel inzet, geduld en vertrouwen,
Wist ze die lessen zo uit te bouwen,
Dat zelfs een leek, die daaraan begon,
Het onzeker gevoel, aldra overwon.*

*Kriebelden handen om ook eens te kuren,
En de naaldkunst te maken in enkele uren,
Dan zegde Irma, heel spijtig mijn kind,
Maar 't is veel beter, dat ge zelfs niet begint.*

*Oneindige aandacht en zeker veel moed,
Dat moet ge bezitten, geen haast of geen spoed,
Het zo fijne draadje is van kwaliteit,
En vraagt aan zijn leerling heel veel vrije tijd.*

*Hoevele meisjes heeft Irma geleerd,
En wat heeft ze zelf niet al gekreëerd,
Dat is voorwaar met geen pen te beschrijven,
Maar zal een stempel in eeuwigheid blijven.*

*Een handleiding schreef ze op grote schaal,
En kende sukses in elk vreemde taal,
Ze stelde ons werk ook immer tentoon,
Een beetje trots, maar bleef heel gewoon.*

*Relaties in vele verschillende landen,
Verstevigden steeds ook de vriendschapsbanden,
Haar groot talent en diep geheim,
Mocht ook aldaar geweten zijn.*

*Het bleef niet bij haar moedertaal,
Elk aanbod kreeg een goed onthaal,
Verzorgd en klaar, keurig en net,
Werd alles op papier gezet.*

*Dat Zeelse naaldkant wordt geprezen
Weten tot zelfs de Japannezen,
Over ons kunstwerk neergebogen,
Zetten ze echt zeer grote ogen.*

*Hun taal bracht heus toch wat bezwaren
Daarom sprak Irma met gebaren
Zij aanvaarden dit echter met zeer veel dank,
Er is dus wel beeld, maar dan zonder klank.*

*We zullen nooit weten hoe we u kunnen eren,
Die ons elk steekje en gaatje moest leren,
Met stukjes en brokjes, soms grove rand,
Werd het tenslotte toch ook Zeelse kant.*

*Mocht ge de draad van uw mooie leven,
Nog vele jaren met kantwerk verweven,
Uw grote ervaring, je kunst soms benijdt,
Hebt gij vol eenvoud in de wereld verspreid.*

*Dank u, Irma, 't is moeilijk te zeggen,
Waarop ik het meest de nadruk moet leggen,
Toch zegt dit kleine eenvoudig cadeau,
Slechts vier kleine woordjes, „we houden van jou“.*

*Blijf in uw geest ideeën ontwerpen,
En dit kostbaar talent verder verwerken,
Zonder jou hield de leuze nooit stand,
Dat Zeelse kant, de krone spant.*

In naam van al uwe leerlingen.

Prengels Mariette

Het bevolkingscijfer op 31 december 1986

A. Opnemingen in het bevolkingsregister

	Mannen	Vrouwen
1. Belgen door geboorte	123	94
door vestiging	183	192
Vreemdelingen door geboorte	13	8
door vestiging	11	12
2. Opnemingen in het vreemdelingenregister :		
door geboorte	—	1
door vestiging	4	4
Totaal	<u>334</u>	<u>311</u>

B. Afvoeringen van het bevolkingsregister

1. Belgen door overlijden	110	102	
door vestiging	226	200	
Vreemdelingen door overlijden	1	1	
door vestiging	15	14	
2. Afvoeringen van het vreemdelingenregister :			
door overlijden	—	—	
door vestiging	4	4	
Totaal	<u>356</u>	<u>321</u>	
Totaal der opnemingen	+ 334	+ 311	
Totaal der afvoeringen	- 356	- 321	
Winst of verlies	<u>- 22</u>	<u>- 10</u>	- 32

Bevolkingscijfer

op 31.12.85	9896	9876	19772
op 31.12.86	9874	9866	19740

1986: verlies 32

Het bevolkingscijfer op 31 december 1987

A. Opnemingen in het bevolkingsregister

	Mannen	Vrouwen
1. Belgen door geboorte	126	85
door vestiging	202	231
Vreemdelingen door geboorte	13	8
door vestiging	13	17
2. Opnemingen in het vreemdelingenregister:		
door geboorte	3	2
door vestiging	27	12
Totaal	<u>384</u>	<u>355</u>

B. Afvoeringen van het bevolkingsregister

1. Belgen door overlijden	93	87
door vestiging	171	192
Vreemdelingen door overlijden	—	1
door vestiging	24	22
2. Afvoeringen van het vreemdelingenregister:		
door overlijden	—	—
door vestiging	11	2
Totaal	<u>299</u>	<u>304</u>

Totaal der opnemingen	+ 384	+ 355	
Totaal der afvoeringen	- 299	- 304	
Winst of verlies	+ 85	+ 51	+ 136

Bevolkingscijfer

op 31.12.86	9874	9866	19740
op 31.12.87	9959	9917	19876

1987: winst 136

ZELE IN 1987

- 2 jan. De „Gazet van Zele” blijft. 42e jaargang nr. 25.
- 9-20 jan. Weer een schaatswinter. Koudegolf met zeer lage temperaturen.
- 12 jan. „De Zeelse Postzegelkring” wordt over de doopvont gehouden.
- 25 jan. Overlijden van Alfons Christiaens, Zele’s laatste oudstrijder van 1914-18.
- 29 jan. Uitreiking van de nationale tweejaarlijkse BAC-prijs 1986 aan ons lid oud-Zelenaar Marc Quintyn.
- 14 feb. 10e en laatste Familiequiz.
- 15 mrt. B.C. Zele speelt kampioen en promoveert naar de 2e nat. afd.
- 20-22 mrt. Een eeuw christelijke vakbeweging (A.C.V.) met tentoonstelling n.a.v. 100 jaar textielcentrale. Viering te Zele.
- 22 mrt. Rhetorica met „Een inspecteur voor U” wordt gerangschikt in eerste categorie.
- 28 mrt. De meisjesscouts Sint-Lutgardis (V.V.K.M.) vieren hun 20-jarig bestaan.
- 29 mrt. Overlijden van de 101-jarige Maria Cornant.
- 4-12 apr. Lentekermis en jaarmarkt op 7 april.
- 4 apr. De Kon. Harmonie Sinte-Cecilia voor 4 jaar geklasseerd in ere-divisie.
- 4 apr. Liefhebbersvoetbalclub Real-Hansevelde viert 20-jarig bestaan met een kampioentitel.
- 25-26 apr. Treinloos weekend. Op maandag 27 april wordt het nieuw stationsgebouw in gebruik genomen.
- 26 apr. Het K.V.L.V. (Katholiek Vormingswerk voor Landelijke Vrouwen) van Zele-Heikant viert haar 75-jarig bestaan.
- 2-3 mei Festiviteiten voor het 15-jarig bestaan van de Z.M.V.K. (Zeelse Minivoetbalkompetitie).
- 21 mei Gemeenteraad. Zele geeft voorrang aan rechts.
- 13 jun. De Zeelse zestigjarigen vieren hun verjaardagsjaar.

- 20 jun. Inhuldigingsplechtigheid van het nieuwe stationsgebouw.
- 26-28 jun. De Zeelse gemeenteschool jubileert. Voorstelling van het boek van Dirk Blancquaert „120 jaar Gemeentelijke School te Zele”.
- 26 jun. Afscheid van de „Gazet van Zele” van Ivan De Geest.
- 26 jun. Rozenhoedfeesten.
- 3 jul. De „Gazet van Zele” met nieuwe uitgever in nieuwe kleren.
- 4 jul. Eric De Leenheer wordt priester gewijd in de Sint-Baafskathedraal te Gent. Eremis te Zele op 5 juli.
- 10-12 aug. Afbraak van de fabrieksoverbrugging van Phormium in de Zevensterrestraat.
- 16 aug. De Heikantse Dolle Dorpsdagen onder een stralende zon.
- 30 aug. Ook de geslaagde Torenfeesten 1987 genoten van een warm weertje in deze slechte zomer.
- 4-6 sep. Met talrijke festiviteiten viert de K.L.J. (Katholieke Landelijke Jeugd) haar 60-jarig bestaan.
- 9 sep. De inhuldiging van het nieuwe distributiecentrum van Samkoburo is goed voor het bezoek van vier ministers.

- 12 sep. In Zele houdt de speciale trein met stoomloc 29013 tweemaal halt t.g.v. het 150-jarig bestaan van de spoorlijn Mechelen-Gent.
- 12 sep. De Zelenaars die een halve eeuw oud zijn vieren feest.
- 27 sep. Viering te Zele-Heikant van 150 jaar Congregatie Zusters van de H. Vincentius met kloosterjubilee van o.a. Zuster Overste Madeleine, 70 jaar in het klooster.
- okt Luc Van de Velde wordt de nieuwe medepastoor van de Sint-Ludgerusparochie.
- 3-11 okt. Grote Kermis en jaarmarkt op 6 oktober.
- 4 okt. Odile Van Assel uit „Het Schipken” te Zele-Dijk wordt 101 jaar.
- 16 okt Gerda Berchmoes' nieuwste dichtbundel „Valstrikken” wordt voorgesteld door Anton Van Wilderode.
- 28 okt. Om 11 u worden de verkeerslichten op de omleidingsbaan (kruispunten Lokerenbaan en Durmenbaan) in werking gesteld.
- 5 nov. Dr. Marc Van Uytfanghe stelt het boek voor „Zele tijdens de grote oorlog” van Etienne Quintyn.
- 7-15 nov. Foto- en diaclub Fodiaz viert 15-jarig bestaan. Tentoonstelling van de Oostvlaamse Unie van Fotokrinnen.
- 10 nov. Een felle brand teistert het Zeelse Gildenhuis.
- 17 nov. Tijdens een sfeervolle plechtigheid wordt de 1e Zeelse Cultuurprijs overhandigd aan Uw dienaar.
- 20 nov. Het slotconcert van religieuze Franse muziek was de schitterende apotheose van de 13e Zeelse cultuurdagen.
- 3 dec. Ja voor een ziekenhuis. Na een jaar van inspanningen en besprekingen tussen het O.C.M.W. en de kliniek O.-L.-Vrouw Middelaars kwam het bij minister Lenssens tot een akkoord. De Zeelse kliniek blijft.
- 13 dec. Ook te Zele parlaments- en provincieraadsverkiezingen.
- 15 dec. Het nieuw verkeersreglement te Zele gaat in voege: algemene voorrang van rechts.

Etienne Quintyn

ZEELSE MOLENS

HET MOLENBEDRIJF BLONDEEL

Blijkens het stadsarchief van Gent en de publicaties van de Oudheidkundige Kring van Dendermonde, 21ste jaargang deel XV pagina 204, zouden er in 1690 een zestal molens gestaan hebben te Zele. Of hier onderscheid werd gemaakt tussen houten en stenen molens weten we niet. Voor zover ik me herinner heb ik hier te Zele 5 houten molens weten staan en werken.

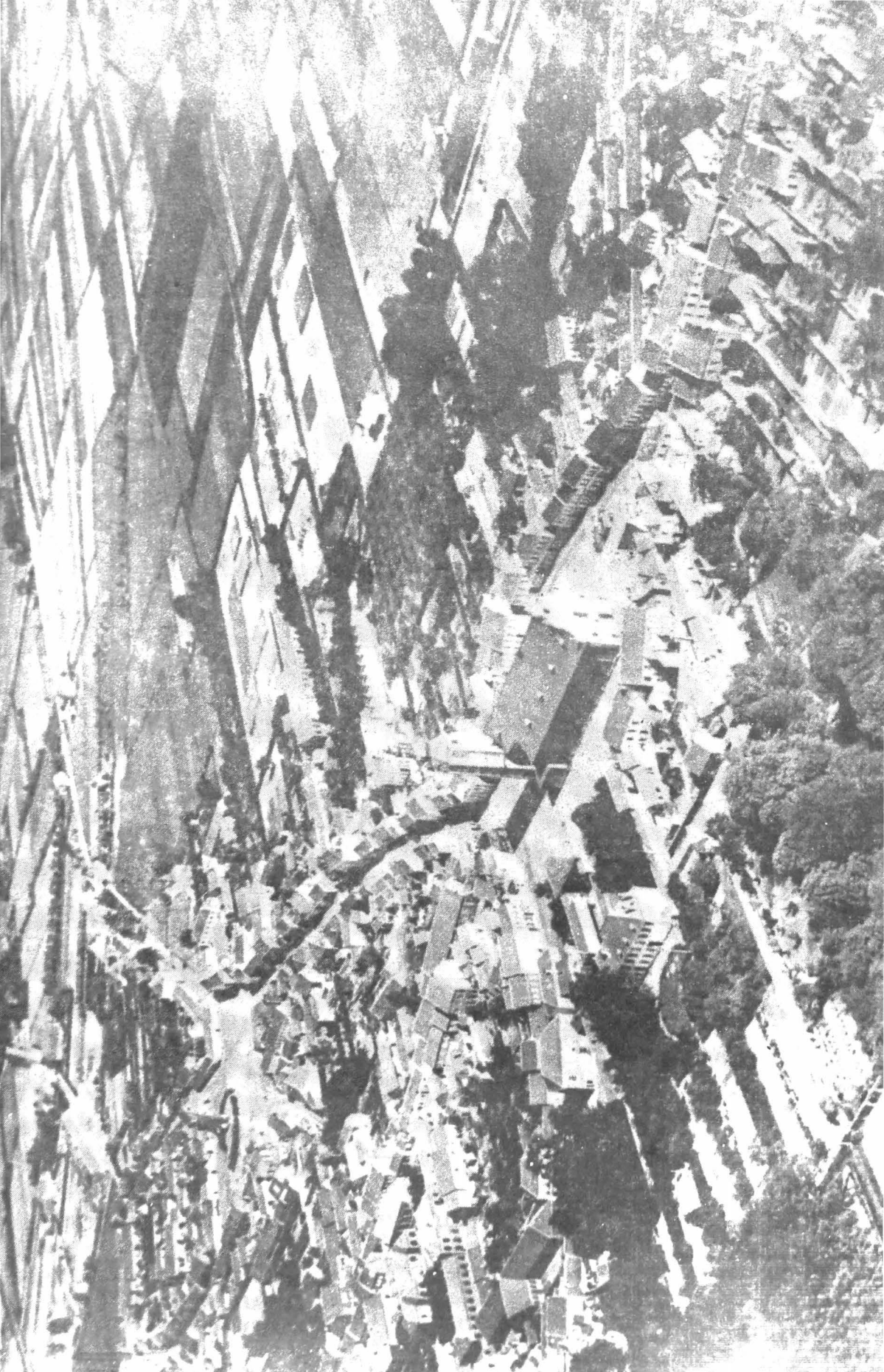
1. De Koutermolen op de Gentse steenweg behorende aan de familie De Landtsheer.
2. De molen behorende aan de van Uitbergen afkomstige familie Blondeel. Naar het schijnt is die molen door weinig Zelenaren gekend, alhoewel hij reeds dateert uit de jaren 1600. Ikzelf heb er thuis veel over horen praten, maar gezien heb ik hem nooit, vermits ik nog

Deze originele foto – bij mijn weten de enige – van de Blondeelmolen, is een vergroting van een klein fotootje destijds genomen door Rafaël Schicks, broeder van notaris Schicks. De grote schouw uiterst rechts maakt wel degelijk deel uit van het molenbedrijf.

Op deze foto, het panoramisch overzicht van de dorpskern en nog heel wat verder, is goed te onderscheiden de Zandbergmolen op het grote plein, met de lage witte huisjes en de Rosseels stenen-molen op de Dendermonde baan, die na de hoeve De Brabander nog geen lintbebouwing vertoont. →

niet was geboren toen hij werd afgebroken. Wel staat vast dat de eigenaar ervan nl. Jozef Blondeel, die mijn grootvader was langs moederszijde, overleed in het jaar dat ik ben geboren.

3. De molen van de Langestraat behorende aan de familie Van Lierde. In zijn schaduw en haast onder zijn wieken door begaven we ons langs een smal weggetje via de Kamershoeckse wegels naar de wijk Kamershoeck, het Schuitje en Berlare. Ik herinner me nog zeer goed dat ik langs die weg als misdienaar met de onderpastoor de „Hoogtijd” (d.w. de Paascommunie) hielp brengen aan de ouden van dagen of langdurige zieken van de wijken Avermaat en Meerskant. Deze drie molens stonden slechts op een goede boogschuit van elkaar.

4. De molen op het Zandbergplein behorende aan de familie Van Lierde: Jules, Remi en Irma Van Lierde; we herinneren ze ons nog zeer goed omdat we er zo vaak heen moesten om meel voor de konijntjes en soms ook om wat bloem voor de wafels en de pannekoecken. Daar d.w.z. aan het molenhuis was ook een grote boomgaard, waar we met gretige ogen naar de rijpe peren en appels blikten en ik geloof dat Irma dat aanvoelde, want ze gaf ons nu en dan wat afgevallen vruchten mee. En of we er blij mee waren!

5. De molen van de familie Laureys in de Molenstraat op de wijk Zele-Heikant.

Verder herinneren we ons de volgende stenen molens:

1. De stenen stampmolen van de Dendermondse baan van de familie Rosseels. Hij staat er nog gedeeltelijk als een stuk betreuenswaardig industriële archeologie.

2. De zeer mooie stenen stampmolen van de Lokerse baan oorspronkelijk behorende aan de familie Gallet en later Fiers Adolf.

3. De zwarte molen in de Oude Kouterdreef familie De Grootte.

4. De grijze molen in de Van Hessedreef. Was eens eigendom van René Burm. Werd verkocht aan S.M. Melkerij „De Rooden Molen” in 1904.

5. De stenen molen van de familie De Beule (waarvan nog steeds het onderste gedeelte bestaat) op de wijk Mespelaar, in de geschiedenis van Zele, door Frans Michem, wordt hij vermeld als de „Hagemolen”. (1)

Het ware heel interessant over al die molens en hun eigenaars een en ander op te zoeken en te publiceren in de jaarboeken van de Heem- en Oudheidkundige Kring. Wie durft het aan?

---

(1) Benaming gemotiveerd naar het eigenaardig verschijnsel nl. de haag was tot in de schouw gegroeid.

Ik begin al vast met de historiek (al is die slechts gedeeltelijk) van de BLONDEELMOLEN, en dit om redenen van familiale aard.

De Blondeelmolen (2) stond toentertijd nagenoeg in het veld op het einde van de Molenwegel. Volgens het huidige stratenbestand is de Blondeelmolen te situeren vertrekkende van de Kouter, op het punt waar de huidige Zuidlaan raakt aan de Burgemeester Van Ackerwijk, en dit aan de linkerkant. Het molenhuis, nu café „De Gentenaar” staat er nog in zijn geheel, met dien verstande dat er bovenop een halve verdieping is op bijgebouwd. Al de bijgebouwen nl. een soort grote schuur, staande dicht bij de molen en op een andere rooilijn, plus de gebouwen op het erf, waarin later mechanisch werd gemalen, zijn verdwenen. Betreffende de schouw, te zien op de bijgevoegde foto, bestaat twijfel of die behoorde tot het molenbedrijf of tot de brouwerij De Potter. Mijn moeder bevestigde dat dit de schouw was van hun machine waarmee er werd gemalen.

Op grond van historische gegevens stond de molen er reeds in het jaar 1690. Op de „Generale Caerte Der Prochie Zele 1785” komt de Blondeelmolen reeds voor. Die zeer mooie kaart hangt aan de rechterwand bij de ingangdeur van de raadzaal in het gemeentehuis. Hoeveel mensen geven zich de moeite die kaart eens te bekijken! Dan zouden ze, om maar iets te noemen, begrijpen waarom er in het industriepark bvb. een Dommekensstraat bestaat. Een schoolvoorbeeld van verantwoorde straatbenaming.

Wie de Blondeelmolen heeft laten bouwen weten we niet, ook niet wie de eventuele opeenvolgende vorige eigenaars zijn geweest. Vast staat echter dat hij werd aangekocht en in gebruik genomen in het jaar 1867 en dit op 18 maart door de familie BLONDEEL komende van Uitbergen. Gelet op het geheel: een tamelijk groot woonhuis, een molen en bijgebouwen en een schouw, moet dit een betrekkelijk groot bedrijf geweest zijn. Het was trouwens een zeer uitgebreide familie die verhuisde van Uitbergen naar Zele.

DE FAMILIE BLONDEEL

1. Stamvader **Joannes-Baptista Blondeel**, geboren te Uitbergen in 1798 en overleden te Zele op 29 oktober 1871 in de ouderdom (toen wist men voorzeker nog niet dat het woord „leeftijd” het juiste woord was) van 73 jaren. Hij was landbouwer van beroep maar schakelde

---

(2) *De Blondeelmolen wordt vernoemd in „Zele en zijn geschiedenis” door Frans Michem. Uitgeversmaatschappij Standaard-Boekhandel. 1957.*

met zijn zoons en zijn broeder over van een landbouwersbedrijf naar een molenbedrijf. Alle mannelijke familieleden werden ambtshalve als molenaars geregistreerd op de gemeente.

2. Stamvrouwe **Apollonia De Mey**, echtgenote van Joannes-Baptista Blondeel, werd geboren te Cherscamp (3) op 9 februari 1798. Zij overleed te Zele op 18 januari 1874.

O heilig kruis, ik groet u, gij zijt mijne eenige hoop. *OPV. ECCL.*

✠

LEID VOOR DE ZIEL

van

JOANNES-BAPTISTA BLONDEEL,

echtgenoot van

APPOLONIA DE MEY,

geboren te Uytbergen en overleden te Zele, den 29 October 1871, in den ouderdom van 75 jaren.

Dan alleen zijn wij ware geloovigen als wij het geloof dat wij met de tong belijden, ook met de werken toonen. *H. GREG.*

Hij was een man vol van geloof, eenvoudig, rechtzinnig, godvreezend en vijand van het kwaad... Werkzaam en met zorgen heeft hij zijne dagen overgebracht. *JOB. SPANOR.*

Lieve Echtgenoot en Kinderen, gij zijt nu bedroefd... maar ik zal u wederrien en uw hart zal zich verbeugen en niemand zal uwe vreugd ontnemen. *JOHN. XVI.*

Zoet hart van Maria wees mijn toevlucht.
(300 dagen aflat.)

De Uitvaart zal plaats hebben in de parochiale kerk van Zele, den 18 November 1874, om 9 uren.

Zele, drukk. der Gebr^e CRUYT.

Die den Heer vreesat zal welvaren en op den dag zijner dood zal hij gezegend worden. *ECCL. I. N. 15.*

✠

ZALIGE GEDACHTENIS

van

APOLLONIA DE MEY,

weduwe van

Joannes-Baptista Blondeel,

geboren te Cherscamp, den 9 Februari 1798, overleden te Zele, den 18 Januari 1874.

De hooge ouderdom is eene kroon van eer, als hij gevonden wordt op den weg der gerechtigheid. *PROV. XVI, 51.*

Hoe zaobt is de dood naar een deugdzaam leven. *H. AUG.*

Een kind van Maria zal nooit vergaan. *H. BERNARD.*

Zij was eene goede vrouw, vol van geloof. — Zij bracht hare dagen over in vrede en gerechtigheid. — Zij wandelde onberispelijk in alle de geboden en bevelen des Heeren. — Daarom is hare gedachtenis in zegen. *ACT. XI, 24. — MALAC. II, 16. — LUC. I, 16. — ECCL. IXV. 4.*

Zoet hart van Maria, wees mijne toevlucht.
(300 dagen aflat.)

Mijne Jesus, barmhertigheid! (100 dag. aflat.)

R. I. P.

De plechtige Uitvaart zal geschieden in de parochiekerk van Zele, Maandag 9 Februari, om 9 ure 's morgens.

Zele, drukk. der Gebr^e CRUYT.

3. **Blondeel Jozef**, zoon van J.B. Blondeel, werd geboren te Uytbergen op 27 augustus 1831. (het eerste jaar na de stichting van het Koninkrijk België). Hij overleed te Zele op 19 januari 1905. Hij was nog niet gehuwd toen hij naar Zele kwam. Hij zal 6 kinderen krijgen waarvan er slechts 4 zullen in leven blijven en er geen enkele na zijn dood het bedrijf zal overnemen.

(3) Oude schrijfwijze van Serskamp

4. **Blondeel Pieter**, tweede zoon van J.B. Blondeel, geboren te Uitbergen op 2 november 1832. Deze zoon bleef ongehuwd en zou in zijn huis in de Drieputtenstraat overlijden op 5 maart 1919 in de hoge leeftijd van 87 jaar. Nonkel Pieter heb ik zeer goed gekend.

5. **Blondeel Benedictus**, broeder van J.B. Blondeel, werd geboren te Uitbergen in 1804, en overleed te Zele op 17 januari 1893. Ook hij bleef ongehuwd en werd 89 jaar oud.

Benevens al deze familieleden kwamen ook mee naar Zele:

6. Clincke Maria-Joanna geboren te Uitbergen op 6 februari 1848. Zij was dienstmeid bij de familie Blondeel maar vertrok op latere datum naar Berlare.

7. Clincke Maria-Coleta, geboren te Uitbergen op 13 maart 1835. Ook zij was dienstmeid bij de familie Blondeel en vertrok op haar beurt op 8 december 1867 naar een niet bekende bestemming.

Later zijn daar nog een knecht met name Van Wesemaal Charles en een dienstmeid met name Van der Smissen Leonie van Berlare bijgekomen.

Het was dus werkelijk een grote familie die haar intrek nam in het molenaarshuis.

In 1871 huwde **Jozef Blondeel**, oudste zoon van J.B. Blondeel te Uitbergen met **Van Wezemaal Philomena**, geboren te Uitbergen op 29 oktober 1840. Zij werd aldus de jonge molenaarsvrouw en was zeker welkom in dit gezin, gezien de eerste molenaarsvrouw reeds 73 jaar oud was. Deze zou trouwens een jaar nadien reeds overlijden.

De jonge molenaarsvrouw zou moeder worden van zes kinderen.

1. **Blondeel Elisa** geboren te Uitbergen op 20 augustus 1871 zou reeds overlijden op 8 oktober van hetzelfde jaar.

2. **Blondeel Emiel** geboren te Zele op 8 januari 1873 overleed echter ook reeds op 15 augustus van hetzelfde jaar.

3. **Blondeel Ida** geboren te Zele op 5 april 1874. Zij huwde met **Remi Arens**, geboortig van Sint-Niklaas, maar onderwijzer te Zele en weduenaar van Louise Heirwegh.

Uit dit tweede huwelijk werden 5 kinderen geboren: Jozef, Robert, Helena, Gabriella en Arthur.

Blondeel Ida overleed te Zele op 25 april 1947 en haar echtgenoot Remi Arens overleed te Zele op 3 april 1956.

4. **Blondeel Pelagia** geboren te Zele op 5 september 1876 en er overleden op 21 mei 1961, huwde met Godfried De Mets. Zij hadden 4 meisjes: Jeanne, Germaine, Gaby en Henriette.

5. **Blondeel Raymond** geboren te Zele op 15 februari 1881. Hij was de eerste mannelijke afstammeling en huwde met Mieke Stevens. Zij

Niets is mij overgekomen dan hetgeen den Heere behaagd heeft... dat zijn H. Naam gezegend zij. Job. I.

BID VOOR DE ZIEL
van Mijnheer
JOZEF BLONDEEL,

weduwnaar van Mevrouw

Philomena Van Weezemael,

lid der Cofreite van het Allerheiligste Sacrament;
geboren te Uytbergen, den 27 Augustus 1831 en
godvruchtig overleden te Zele, den 19 Januari 1905,
versterkt door de laatste H.H. Sacramenten.

Gij weet, o Heer, dat ik groote pijn geleden heb in mijn lichaam maar ik heb ze met geduld verdregen uit liefde tot u, want ik was overtuigd dat het lijden van dit aardse leven van geen gewicht is, vergeleken met de toekomstige heerlijkheid, die in ons zal geopenbaard worden. Daarom was ik verheugd als men mij zegde: welan goede en trouwe dienaar, tred binnen in de vreugde des Heeren.

H. Mach. VI. Kom. VIII. 18. Off.

Dierbare kinderen, bloedverwanten en vrienden, ik verwissel dit dal van tranen voor het rijk der hemelen in hetwelk wij eens voor eeuwig zullen verenigd zijn. Vergeet niet dat de mensch na zijne dood niets anders van noode heeft dan een vurig gebed en de toepassing der aflaten.

Zoet Hert van Jezus wees mijne liefde.
(300 dagen aflaat.)

De plechtige Uitvaart, gevolgd van de Begravenis, den **Maandag, 23 Januari**, om 9 ure; des anderendaags om 8 ure de Namis.

Zele. — Drankk. C. Goens-Veldeman.

Mijn Jesus Barmhertigheid. (100 dagen afl.)

GODVRUCHTIGE GEDACHTENIS
van MEVROUW
PHILOMENA VAN WEZEMAEI,

echtgenoot van MIJNHEER

JOSEPHUS BLONDEEL,

geboren te Uytbergen, den 29 October 1840, en
overleden te Zele, den 20 Januari 1902,
versterkt door de H.H. Sacramenten.

De zoetste vertroosting die men mededraagt in het graf, is de overtuiging van geleefd te hebben, als eene onberispelijke echtgenoot, als eene teedere en toegenegene moeder, die aan hare kinderen het deugdzzaam erfdeel der schoonste voorbeelden en deugden achterlaat. H. Fr. van Sal.

De aarde is eene plaats van verdiensten daarom is het eene plaats van lijden. H. Alph.

Dierbare echtgenoot bedroeft u niet om mijn afsterven want ik verlaat eene aarde van ellentert voor het rijk van glorie.

Bemide kinderen eert uwen vader en vergeet uwe moeder niet, denkt aan mijne bekommernissen en mijne zorgen jegens u, bemint malkander met uwe liefde en bidt veel voor mij.

Zoet Hert van Jezus wees mijne liefde.
(300 dagen aflaat.)

De begravenis zal plaats hebben, den **Woensdag 22 Januari 1902**, om 8 1/2 ure 's morgens.

Zele. — Snelpersdruk C. Goens-Veldeman

kregen 2 meisjes Jeanne en Esther. Hij overleed op 18 januari 1967. Geen mannelijke afstammelingen dus.

6. **Blondeel Gustaaf**, tweede mannelijke afstammeling, werd geboren te Zele op 15 februari 1881. Hij huwde met De Donder Eveline. Zij kregen 4 kinderen: Raymond, Helena, Simonne en Emiel. Hij overleed op 10 juni 1950. Zij hadden 2 mannelijke afstammelingen, maar geen van beiden voelde zich aangetrokken tot het voorvaderlijk bedrijf. Het molenaarsbedrijf Blondeel was dus een somber lot beschoeren.

Inderdaad! In het jaar 1903 werd met de afbraak van de aloude molen begonnen. De afbraak was niet alleen de molen, maar ook de molenaar Jozef Blondeel fataal.

Na een maandelange zeer pijnlijke ziekte, met name een bloedvergiftiging veroorzaakt door een kwetsuur met een verroeste nagel, dit bij het afbreken van de molen, overleed Jozef Blondeel in januari 1905. Dit was het jaar waarin ik op 30 augustus ben geboren.

De reden waarom de molen werd afgebroken zal wel van tweeërlei aard geweest zijn: wellicht wegens ouderdom en zeker omdat er reeds mechanisch werd gemalen. Het bedrijf bloeide, maar het lot besliste er anders over. Niemand nam de taak over.

Het zou interessant zijn eens na te gaan op welke data al die Zeelse molens werden afgebroken. Wat jammer! Allemaal afgebroken.

Laten wij dan maar zingen van of over „Die mooie molen”.

Zelee was toen nog een dorp, maar geen gewoon dorp; een vrij groot dorp en bovendien een echt molendorp, molens van allerlei slag (4). Als die allemaal bewaard waren gebleven: het zou te schoon geweest zijn.

Maar als we slechts één hadden kunnen behouden met name de „ZANDBERGMOLEN”, met dat grote plein en die mooie witte, lage huisjes eromheen.

Dat zou nog een echt toeristisch attractief decorum geweest zijn, maar... „Gedane zaken kennen geen keer” zegt het aloude, wijze spreekwoord. Helaas! Ze keren nooit meer terug, die mooie Zeelse molens.

Robert Arens.

POST SCRIPTUM.

Nadat deze bijdrage over de BLONDEEL-MOLEN afgewerkt was werd mij een belangrijke „INVENTARIS VAN DE WIND- EN WATERMOLENS IN DE PROVINCIE OOST-VLAANDEREN” verschenen in het KULTUREEL JAARBOEK van de provincie Oost-Vlaanderen 1960 ter hand gesteld.

Deze gegevens over de Oostvlaamse molens naar het archief van het Kadaster konden worden gepubliceerd dank zij de „Vriendenkring van het Kadaster” te Gent.

Tot mijn grote verwondering is er geen sprake van de Blondeelmolen te Zelee.

Deze nalatigheid is haast niet te begrijpen, want het bestaan van die molen is geen fictie, wat door mijn bijdrage duidelijk blijkt. De oorzaak van deze tekortkoming kan ik natuurlijk niet meer achterhalen. Zo wordt deze historische dokumentatie een primeur voor de HEEM- en OUDHEIDKUNDIGE KRING VAN ZELEE. Met dank aan Etienne Quintyn.

R.A.

---

(4) Zie boek: „Zelee en zijn geschiedenis. F. Michem, pagina's 190, 191, 192, 193.

IN DE TIJD DAT EEN VLIEGTOCHT NOG EEN AVONTUUR WAS.

Een tijdje na zijn heelkundig ingrijpen was ons bestuurslid Camiel Colman voortdurend bekommerd om zijn artikel over zijn eerste vliegtocht. Foto's werden bij de hand gehaald en ook deze van medereiziger Albert Heirwegh lagen reeds gereed in de bureelschuif. Voor het jaarboek zou Camiel een artikel schrijven, als het ware een ooggetuigenverslag over zijn eerste vliegtocht met Sabena.

Tijdens de memorabele Schelde-Leie-boottocht in 1986 was na een gezellig praatje met Jules De Mets en VTB-vertegenwoordiger Luc Boone, het voornemen ontstaan om een bijdrage te leveren over (misschien de eerste) Zelenaars die in 1934 en 1935 via een luchtdoop over eigen streek gevlogen hadden. Ook Jules was bevoorrecht want als 13-jarige knaap was hij mogen meevliegen met vader Désiré De Mets.

Herinneringen en anekdotes werden bovengehaald en als men Camiel kent, moest het geen tweemaal gevraagd worden om „daar iets over te maken”. Foto's en nota's vol herinneringen waren bestemd voor het volgende jaarboek. Een titel had hij reeds gekozen: „In de tijd dat een vliegtocht nog een avontuur was”. Verder is het evenwel niet gekomen. De operatie van Camiel, een heropflakking en dan de geleidelijke achteruitgang van de gezondheid stonden voor de deur. Het artikel, getekend „Camiel Colman”, kwam er niet meer.

Daarom willen wij, als huldeblijk aan de dierbare overledene, pogen het verhaal met enkele feiten en bijkomende gegevens van Albert Heirwegh op papier te zetten. Het zal wel nooit een ooggetuigenverhaal worden maar het blijft niettemin een herinnering aan iemand die nog veel wist en nog heel wat kon pennen voor ons jaarboek.

Albert Heirwegh bezit nog steeds zijn betalingsbewijs waarop hij „honderd vijf en veertig” frank overschreef op rekening 93627 van de „Vlaamsche Toeristenbond” te Antwerpen. Ook zijn zgn. „coupon” van Sabena met het vermelde bedrag van 110 fr betreffende de tweede vliegtocht over Brussel en Zele, bleef als een relikwie bewaard.

De eerste vliegtocht, de eigenlijke luchtdoop, was ontstaan tijdens een VTB-voordrachtavond in cinema Royal, Lokerenbaan, toen de vertegenwoordiger van de „Vlaamsche Toeristenbond”, Raymond Geerinckx, in 1934 een inschrijving opende voor liefhebbers van een

SABENA (Société Anonyme Belge d'Exploitation de la Navigation aérienne)

N° 7269 Prix 110.-

Nom du passager *M. Heirwegh*
de *Ambweyden* (point de départ,
à *Bruxelles (Aéroport de Zelle)* (point de destination)

Arrêts prévus _____

Nom et adresse du ou des transporteurs : _____

SABENA

CONDITIONS DE TRANSPORT : Voir au dos.

Valable pour	Date: <i>16-6-35</i>	Agent.
	Heure de départ	
Service :	<i>AW</i>	Cachet.
Lieu d'émission :		
Date d'émission :	<i>16-6-35</i>	

POUR LE PASSAGER.

~~Vulgarisation~~

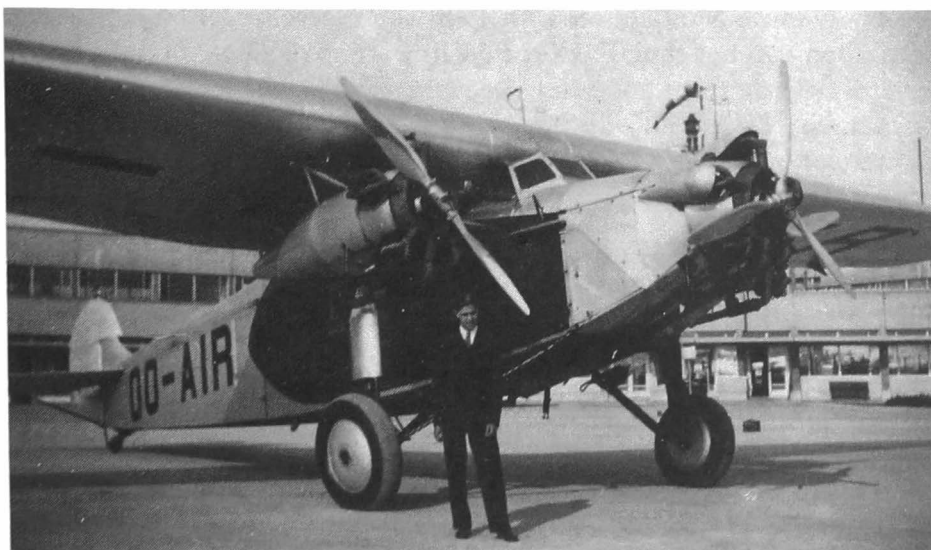
~~Photographique~~

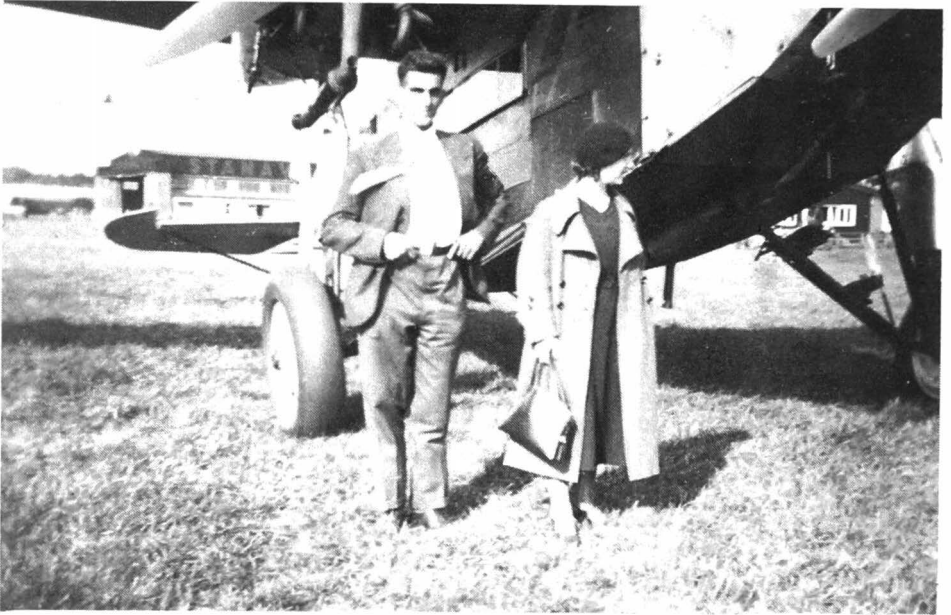
Excursion

11185

Sabena-coupon voor de „Excursion” op 16 juni 1935: 110 fr. voor een vlucht over Zelle en Brussel met de OO-AID.

Albert Heirwegh in Deurne vóór het toestel OO-AIR waarmee hij op 26 augustus 1934 zijn luchtdoop zou maken naar de Zeeuwse Eilanden.

Camiel Colman samen met zijn nicht Gabrielle Vincke vóór het toestel.

luchtdoop boven Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen. Camiel Colman deed op deze vergadering het voorstel een vliegtocht over Zele te organiseren, een evenement dat evenwel het volgend jaar zou plaats grijpen.

Voor de luchtdoop over Walcheren waren de Zelenaars Albert Heirwegh, Alfred Poot en Camiel Colman, alsook zijn nicht Gabrielle Vincke van de Vondelmolen uit Lebbeke ingeschreven. Vier Sabena-toestellen van het type Fokker F.VIIb waren volgeboekt om op 26 augustus 1934 de trip vanop het vliegveld van Deurne-Antwerpen te ondernemen. De piloot van het vliegtuig waarin de Zelenaars hadden plaats genomen was vliegenier Van Ackere, die later in Afrika met een Savoia Marchetti is neergestort.

De tocht ging over Antwerpen in de richting van Goes – waar een paar keren werd rondgecirkeld en de OO-AIR in een fameuze luchtzak terecht kwam – verder Middelburg en Vlissingen. Op het inmiddels verdwenen vliegveld van Vlissingen werd een tussenlanding gemaakt waarna aan de passagiers de gelegenheid werd geboden naar Middelburg te rijden met de tram om de hoofdplaats gedurende een paar uren te bezoeken. De vier toestellen met de registratieletters OO-AID, AIR, AIO en AI... stegen dan op richting Steene (Oostende). Er werd nl. een bericht ontvangen waarbij de vliegtuigen wegens

onvoorziene omstandigheden naar Steene zouden afgeleid worden, i.p.v. naar Deurne terug te vliegen. Door toedoen en op kosten van de luchtvaartmaatschappij geraakten de passagiers per trein thuis.

De driemotorige Fokker F.VIIb-toestellen van Sabena waren de verbeterde en moderne versie van de F.VII en de F.VIIa, de eenmotorige voorlopers. Het iets groter toestel, geconstrueerd op het einde van de twintiger jaren en in het begin van de dertiger jaren was zeer betrouwbaar en bestemd voor langere afstanden. De cockpit was dichtgemaakt en vrij geriefelijk ingericht voor de drie bemanningsleden. Een KLM-Fokker F.VIIb vloog op 1 oktober 1927 van Schiphol naar Nederlands-Indië. Op 12 september 1929 startte een geregelde veertiendaagse dienst op de Indië-route.

In België was het Edmond Thieffry die in 1925 naar Belgisch-Kongo vloog met een Handley Page W8f. Het zou echter nog tot 23 februari 1935 duren vooraleer er een geregelde verbinding met Kongo tot stand kwam. Die eerste vlucht geschiedde met een Fokker F.VIIb, de OO-AGH. Het toestel werd op 9 maart triomfantelijk binnengehaald in Haren. De bemanning en de personaliteiten werden destijds te Brussel door Minister Edmond Rubbens, de toenmalige minister van Koloniën, ontvangen. De trage Fokkers, in het verleden ingezet op het luchtnet in Europa, werden op de Kongo-lijn spoedig vervangen

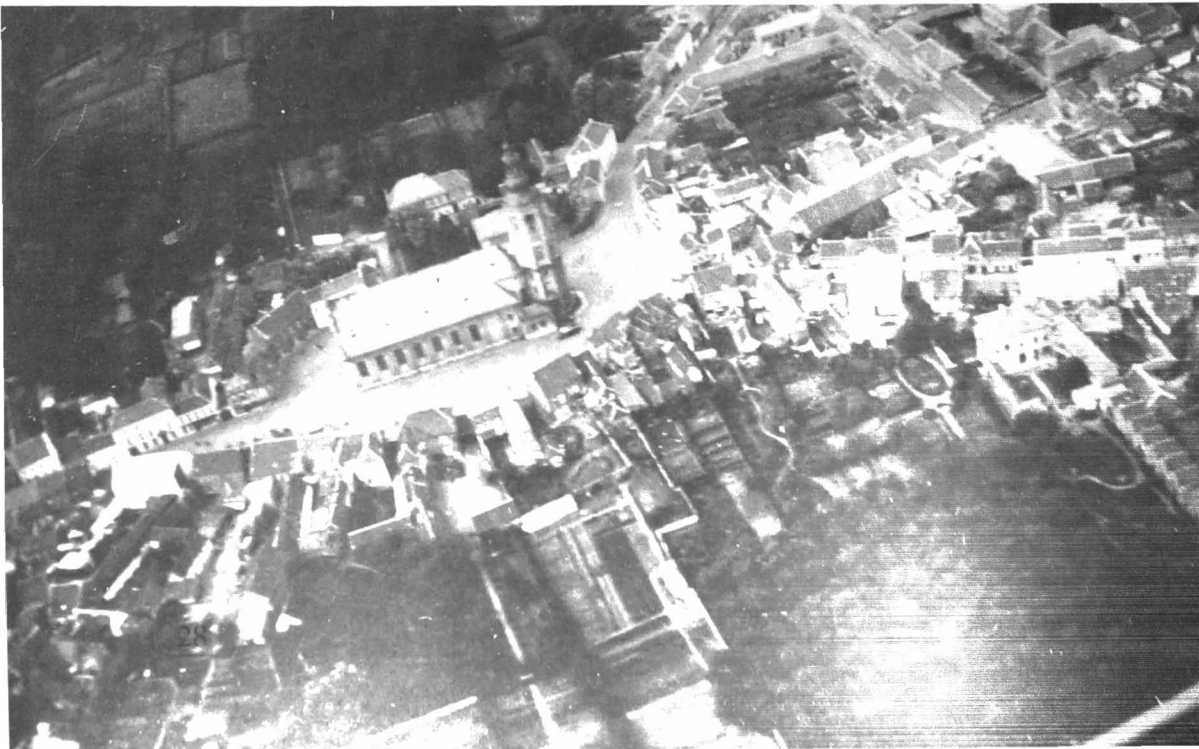
De Zeelse passagiers vóór het toestel. Foto genomen door Florent Geerinck. V.l.n.r. Albert Heirwegh (2e), Camiel Colman (4e), Jules De Mets (5e), Désiré De Mets (6e), Oscar Müller (7e).

door de snellere passagiersvliegtuigen Savoia Marchetti S.73. De F.VIIb's waarvan Sabena ooit 30 van deze driemotorige toestellen in dienst had, werden rond 1936 geleidelijk afgedankt. Er waren bij het uitbreken van WO II in mei '40 nog 6 toestellen in gebruik.

De tweede vliegtocht werd door Camiel Colman georganiseerd. De driemotorige Fokker F.VIIb OO-AID stond op 16 juni 1935 ter beschikking om de acht Zeelse passagiers een onvergetelijke luchtreis te bezorgen. In het vliegtuig hadden plaats genomen: Albert Heirwegh, Camiel Colman, Désiré en Jules De Mets, Florent Geerinck, een zekere Smet (hetzij Joris of Raymond van Durmen), Rudolf Kerpens (vermoedelijk) en Oscar Müller, een Sudeten-Duitser uit Tsjecho-Slovakije, die als ingenieur werkzaam was in de azijnbrouwerij. Pilot van de OO-AID was Jozef Van den Eynde, die later in 1938 of '39 tijdens een vlucht boven Duitsland in de streek van Soest met het toestel verongelukte.

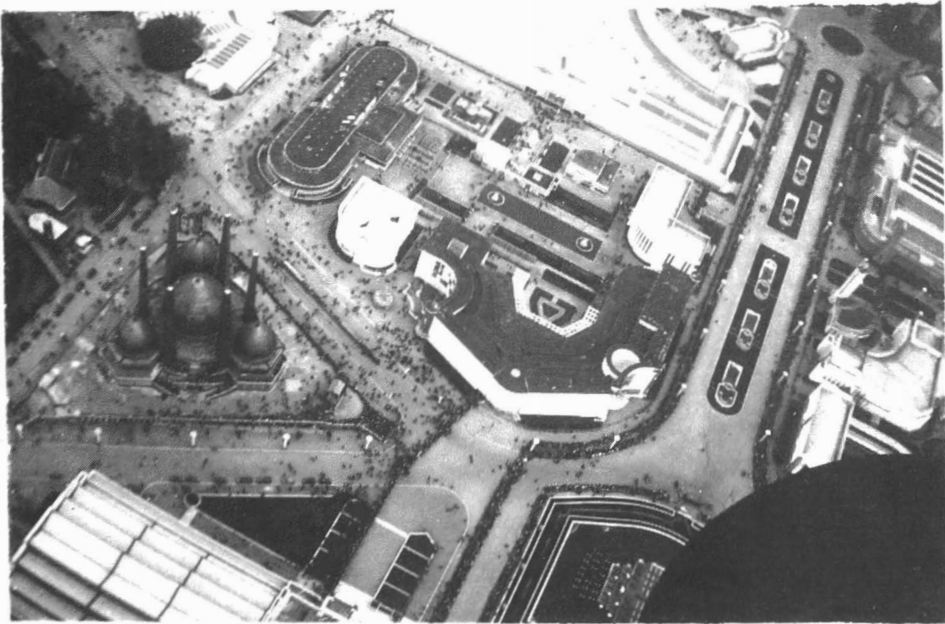
De tocht ging vanuit Deurne over de Schelde en het Land van Waas naar Zele. Boven onze gemeente werd er enkele keren rondgetoerd waarbij de amateur-fotografen Albert Heirwegh, Florent Geerinck en Oscar Müller met hun ordinaire kodakbox gelegenheid kregen om originele luchtfoto's te schieten, de ene al scherper dan de andere.

Panorama van Zele-centrum vanuit het zuiden (16 juni 1935). Links de kiosk op het dorp en de huizen achter de kerk; bovenaan de De Deckerstraat; rechts de Dr. Arm. Rubbensstraat en de Kloosterstraat.

Een duistere foto, toch de moeite om te publiceren. Panorama van het Stationskwartier. Op de voorgrond het station, de sporen en het pleintje met het oorlogsgedenkteken; links de herberg „Taxi Dag en Nacht” en de bobijnenfabriek of „houtzagerij” van Florent Verbeeck; midden, een tuin, nog zonder de villa van Pierre Verbeeck met op de achtergrond de fabriekgebouwen van La Zéloise (Haegens).

Het toestel vliegt nu heel wat hoger boven het complex van de Wereldtentoonstelling. Merk rechts: de lanen zijn afgezet met een dichte haag toeschouwers (waarschijnlijk wordt een hoge bezoeker verwacht). Op de voorgrond de vijvers en de fontein en in de hoek een silhouet van een wiel van het vliegtuig.

*Jozef Van den Eynde, piloot op
16 juni 1935 van de Fokker F.VIIb.*

De Zelenaars zullen grote ogen opgezet hebben toen zij hun gemeente vanuit de hoogte bewonderden en de straten als lange slingerende linten zagen samenkomen aan de kerk.

Het vrij comfortabel vliegtuig, het interieur bekleed met mooie binnenwanden, was echter nog niet geïsoleerd en uiteraard moest men luid roepen om elkaars opmerkingen te verstaan. Het werd niettemin een belevenis.

Via Huivelde, Dendermonde en Merchtem ging de vliegtocht naar Brussel waar op dat ogenblik de Wereldtentoonstelling 1935 plaats greep. Ook hier werden merkwaardige foto's genomen van de paleizen, de paviljoenen en de aanplantingen en kon het expo-complex rustig vanuit de lucht bewonderd worden. Daarna werd er een tussenlanding gemaakt op het toenmalige vliegveld van Evere, waar, na een rustpauze, de Fokker opsteeg met bestemming Deurne.

De luchtdoop boven Zele en de Wereldtentoonstelling van Brussel moet in 1935 voor de Zeelse passagiers een onvergetelijke ervaring geweest zijn. Een initiatief van onze betreurde vriend Camiel Colman.

Etienne Quintyn.

„PITJE MOER” EN DE KLOMPENDRAGERS.

Pitje Moer is een reus, grootte 4,63 meter – gewicht $\pm$ 56 kg, die als het ware de reïncarnatie is van Henri Van Daele, peter (grootvader) van de huidige schrijver. Hij was klompenmaker, herbergier en vooral filosoof en gehuisvest in het Moer, aan het statiekwartier. De hedendaagse schrijver Henri Van Daele won met het boek „Pitje Moer” in 1983 de driejaarlijkse staatsprijs voor jeugdliteratuur.

Historiek:

Toen aan het Statiekwartier de eens zó vermaarde „Statiekermis” reeds 3 jaren na elkaar niet meer ingericht werd, omwille van de wegomleggingen bij de aanleg van „de ring”, zo werd beweerd, waren enkele toenmalige trouwe bezoekers van het café „Pallieter”, waaronder een paar leden van het vroegere kermisbestuur, naar gewoonte een „pintje aan het pakken”. Met weemoed dacht men terug aan vroeger en werd daar als het ware het nieuwe bestuur van de „Statiekermisfeesten” geboren; het was toen begin juni 1982.

Gelet op het feit dat bij traditie de kermis steeds plaats had in het weekend waarin 21 juli valt, had het nieuwe bestuur weinig tijdruimte om de organisatie op poten te zetten.

Na de feesten was iedereen opgetogen over het succes, en werden vrij vlug nieuwe vergaderingen gehouden voor het vaststellen van het programma voor volgende jaar. Op deze vergaderingen kwam vrij vlug naar voor, dat het toch spijtig was dat de reuzen van het statiekwartier verdwenen waren. Deze zijn, zoals men ons vertelde, omgekomen in een fabrieksbrand bij „La Zéloise” (Haegens) waar ze steeds opgeborgen waren. Na rijp beraad werd besloten een nieuwe reus te maken. Hij zou een figuur van het statiekwartier moeten uitbeelden. De keuze viel op „Ri Van Daele” in de volksmond gekend, als vroeger caféuitbater, duivenmelker, filosoof,... en klompenmaker. (Of deze keuze, de jury voor de 3-jaarlijkse staatsprijs beïnvloed heeft, laten we buiten beschouwing...).

Pitje Moer bij de doopplechtigheid in 1983. V.l.n.r. Karel De Wilde voorzitter Roger Smekens, meter Marleen Van Malderen, houwer Roland De Schrijver, burgemeester Jozef De Bruyne, schrijver Henri Van Daele, peter Werner Van Geyte, Leona Van Den Abbeele, Godfried Verheirstraeten, vooraan de doopkinderen Van Wiele. →

Kunstenaar Louis Persoons, uit Aalst, maakte het hoofd, naar foto's die ons door de familie van Henri Van Daele graag werden bezorgd. De toenmalige bewoner van Café Domino, Roland De Schrijver maakte een prachtige constructie van het lichaam van onze reus. Samen met Godfried Verheirstraeten legde ik de laatste hand aan hoofd en hoed. De kledij werd gemaakt door mijn echtgenote Leona Van Den Abbeele. De plechtige inhuldiging verliep „gesmeerd” op vrijdag 22 juli 1983 ten Gemeentehuize, waar in de raadszaal een academische zitting plaatsvond, en waarop de Burgemeester Jozef de Bruyne, samen met verschillende schepenen aanwezig waren.

Peter, Werner Van Geyte en meter Marleen Van Malderen, schonken met „kwistige hand suikerballen aan de lopende band”. Tijdens het terugtrekken naar het statiekwartier, onder muzikale begeleiding van „De Bookhamers” en samen met de klompendragers, werden menige café's aangedaan (7).

Het was echt feest op de vooravond van kermis 1983, waarbij op zondag 24 juli maar liefst 24 reuzen het verlengde doopfeest kwamen meevieren. Tijdens en na de kermis kwam het tot een perfecte verstandhouding met de groep klompendragers, die op die manier affilieerden bij de reus. Vandaar de benaming „Pitje Moer en de Klompendragers”.

In 1984 richtten we voor de 3^e maal de statiekermis in. Het succes was overweldigend. De stoet op dinsdagavond als taptoe was grandioos, en er was een zee van volk. Sommigen beweren dat de op dat tijdstip verkwijnende kouterkermis, zich heeft opgetrokken aan het succes van de statie, en terug geworden is wat het vroeger was.

Echter blijkt het een waarheid als een koe te zijn, dat succes moeilijk te dragen is voor velen. Zo beweerden sommigen uit het kermisbestuur dat we teveel aan cultuur (met grote K) deden en het volk naar de Spoorwegstraat trokken waar steeds de podia waren opgesteld. Men had liever meer sport en cafésporten... Dit leidde naar een etterbuil op het kermisbestuur en het bestuur van de vereniging. Deze etterbuil sprong open toen het bestuur van „Pitje Moer” en de klompendragers zich niet konden verzoenen met de standpunten van de leden van het kermisbestuur en niet meewerkten, zeg maar de kermis 1985 niet meer organiseerden. Een paar bestuursleden kozen de kermis, verlieten de vereniging, richtten toch de kermis 1985 in, waarop „Pitje Moer” afwezig was, daar hij niet gevraagd werd; misschien wel met opzet, want anders had men geen „papieren reus” kunnen maken, waarmee ze de draak wilden steken met „Pitje Moer en de klompendragers”, en zeker met het bestuur.

Het bestuur van de kulturele vereniging was gezuiverd en kon voortaan goed werk verrichten. De Reus werd constructief verbeterd, kreeg een nieuwe lichtere hoed, en er werd met man en macht gewerkt aan de constructie van een aanhangwagen om onze reus, en behoeftigheden van de groep, naar steeds verder van Zele gelegen vraagplaatsen te brengen. De Klompengroep groeide aan, dansjes werden aangeleerd, de kledij verbeterd. Een eigen muziekinstallatie werd uitgedokterd om deel te nemen aan stoeten. Kortom, alle behoeftigheden zijn verworven, en nu mag men echt spreken van een volwaardige vereniging, die niet alleen deelneemt aan stoeten en organisaties te Zele, maar ook ver buiten de provinciegrenzen echt gewaardeerd en onderscheiden wordt. Ze houdt tevens de voor Zele gekende „meiavondzang” in ere.

Tot nog toe verleende de vereniging haar medewerking aan organisaties te:

Overmere (2×), Lokeren (4×) Oudenaarde, Antwerpse Boekenbeurs, Deurne (2×) en nam twee maal deel aan de Zeelse torenfeesten.

Buiten het jaarfeest voor leden-sympathisanten, het Kerstfeest voor de kinderen van de groep, richt het bestuur elk jaar, en met groeiend succes, in de raadszaal van het gemeentehuis een opera-operetteconcert in, dit telkens begin mei (lente). Merk op, dat de vereniging zich zelf bedruipt, en geen enkele subsidie ontvangt.

Het contactadres is: Kulturele Vereniging Pitje Moer en de Klompendragers.

t.a.v. Roger SMEKENS

Lokerenbaan 42. tel 052/44 52 48.

9140 ZELE.

SMEKENS ROGER

HET DORPSONDERWIJS IN ZELE OP HET EINDE VAN HET ANCIEN REGIME (1750-1795)

I. INLEIDING (1)

I.A. Algemeen principe. – De val van Antwerpen in augustus 1585 betekende voor de Zuidelijke Nederlanden de terugkeer onder de heerschappij van Spanje. In de strijd tegen het protestantisme in onze gewesten waren de belangen van kerk en staat grotendeels gelijklopend. Voor beiden ging het erom hun gezag op de bevolking weer stevig te vestigen en ze waren zich bewust van de overweldigende rol die onderwijs en opvoeding hierbij konden spelen.

In uitvoering van de beslissingen van het Concilie van Trente (1545-1563) werd onder Albrecht en Isabella (1598-1633) bevolen in elke lokaliteit een prochieschool op te richten, alsook een zondagschool voor de arme kinderen die niet in de mogelijkheid verkeerden ander onderwijs te volgen. Hierbij werd alles wat met onderwijs en opvoeding te maken had nagenoeg helemaal aan de kerk voorbehouden. In het plakkaat van 31 augustus 1608 stond dan ook bepaald: (2)

In den eersten dat het niet geoorlooft sal wesen aen wien het oock sy, schole te houden, van te onderwysen eenige kinderen, tsy knechtjes oft dochterkens al'eer hy daervan verlof sal hebben vercregen van den scholaster der plaetsen indien daer eenen is, & elders van den landtdeken & oock mede van onsen officier principael, welcke permissie niet en sal gegeven worden aen alsulcke persoonen van wiens leven, religie, neerstigheyt sy volle satisfactie sullen hebben, ontfaende van hun oock de professie & belydinge van geloove by voors(eyd)e synde geordonneert & gestatueert.

De voornaamste voorwaarde voor de kandidaat-schoolmeester was dus zijn eed van trouw aan het ware geloof. Tekenend ook voor de samenwerking tussen kerk en staat was de verplichting voor de jeugd het catechismusonderricht te volgen en dit van de leeftijd van zeven

---

(1) Zie hierover F. Michem, *Zele en zijn geschiedenis*, Standaard-Boekhandel, Antwerpen, 1957, p. 198-201, en *Culturele Geschiedenis van Vlaanderen*, Deel 10, *Dagelijks leven*, Uitgeverij Baart, Deurne/Ommen, 1982, p. 123-127. Van 10 oktober 1986 tot 11 januari 1987 werd in de ASLK-Galerij te Brussel een tentoonstelling gehouden over „*De lagere school in België van de Middeleeuwen tot nu*”. Hierbij werden een zeer lezenswaardige catalogus en een leesboek gepubliceerd.

(2) Rijksarchief Gent (RAG), Zele Oud 14, *Briefwisseling 1788-89, Extrait uyt het placcaet van den lesten ouste 1605 waer staet sub 1°*.

of acht jaar. Opvoeding kreeg de bovenhand op onderwijs: als basis-principe voor de lagere school gold dat het aanleren van de geloofs-waarheden en het bijbrengen van een zedige levenswijze moest de voorrang hebben op het verstrekken van onderwijs.

I.B. Het schoollokaal. – De zeventiende eeuw kende aldus een onge-kende uitbreiding van het schoolnet en in iedere lokaliteit wilde de klerus over minstens één lagere school beschikken. De omstandighe-den waarin het onderwijs verstrekt werd waren hierbij van minder be-lang en ook over de pedagogische begeleiding maakte de overheid zich weinig zorgen. Dikwijls was niet eens een speciaal lokaal voor-zien maar was het schoollokaal niet meer dan een kamer in het huis van de schoolmeester. Daar werden de kinderen van 5/6 tot 14/15 jaar in een en dezelfde ruimte ondergebracht, „*waar niet zelden de zwart-berookte koeketel over het haardvuur te dampen hing en de eerbare vrouw van de magister den middagkost bereidde*”. (3) Tientallen jon-gens en/of meisjes zaten op lage zitbankjes met als knielessenaar een draagbare schrijfkas: een houten doos waarin boeken en schrijfgierief werden opgeborgen.

I.C. De schoolmeester. – Bij de schoolmeester werden rechtgelovig-heid, morele onberispelijkheid en een goede kennis van de gebeden alvast belangrijker geacht dan bekwaamheid, geleerdheid of pedago-gische onderlegdheid.

Zijn materiële toestand liet veel te wensen over, zodat het beroep moest gekombineerd worden met andere activiteiten. Zijn jaarloon werd vastgesteld in onderling akkoord met de plaatselijke magistraat. Bovendien betaalden de ouders een kleine vergoeding voor het on-derwijs van hun kind; voor de arme ouders werd deze vergoeding be-taald door de prochie. Het inkomen van een schoolmeester die het volle jaar les gaf kon vergeleken worden met dat van een weinig ge-schoold arbeider. In de wintermaanden had onze schoolmeester het druk, 's zomers evenwel bleven de meeste kinderen, gezien het werk op het veld, van school weg. Van de onderwijzer werd een grote inzet verwacht en in zijn school moest orde en tucht heersen. Tuchtstraffen waren hierbij het aangewezen middel en, zoals talrijke schilderijen getuigen, was de roede een onmisbaar instrument.

I.D. Leerprogramma. – Het leerprogramma stond volledig in het te-ken van de godsdienstige opvoeding. Na het binnenkomen in het lo-

(3) F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis van de Gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, 4e Reeks. Arrondissement Dendermonde, 3e deel: Wetteren, Wieze, Zelé*; Gent, C. Annoot-Broeckaert, 1893, p. 33.

kaal volgt het kruisteken, het Onze Vader en het Weesgegroet. Aan het einde van de voormiddag bidden de leerlingen opnieuw het Onze Vader, gevolgd door het Symbolum des Geloofs. De namiddag begon met het Zondagsgebed en de Tien Geboden, terwijl de dag werd besloten met het Ave Maria en de Geboden van de Kerk. Intussen leerden de leerlingen langzamerhand de Catechismus uit het hoofd door hem voortdurend te horen of zelf op te zeggen. Dit is de taak van de meester, het uitleggen van de Catechismus is voorbehouden aan de priester in de kerk. Naast deze godsdienstige opvoeding brengt de meester hen ook goede zeden en manieren bij.

Het leerprogramma zelf stond niet vast, het hing ook af van de bekwaamheid van de meester. Vooraan stond de ontwikkeling van het geheugen, waarbij het gebruikelijk was de te memoriseren lessen gezamenlijk op te dreunen. In tweede instantie wordt aan het lezen gedacht: spel oefeningen in een ABC-boekje of -plankje en enkele lees oefeningen. De meer gevorderden leren daarop schrijven met lei en griffel; sommigen brengen het tot het leren rekenen, dat zich meestal beperkt tot de vier hoofdbewerkingen. Meestal zaten de oudere en meer gevorderde leerlingen op de eerste banken en hielpen de meester bij het onderwijzen van de kleintjes.

I.E. De zondagschool. – Door de toenemende verarming en de snel om zich heen grijpende kinderarbeid en kinderbedelarij bleven vele kinderen van elk onderwijs verstoken. Van leerplicht was immers geen spraak. Voor deze stichtte men de zondagschool, verplichtend voor alle kinderen tussen acht en vijftien jaar. Zij bestond bijna uitsluitend in het opzeggen en uitleggen van de catechismus en wat leren lezen en schrijven.

I.F. Verdere opleiding. – In de laatste jaren van de prochieschool werden soms enkele uurtjes Frans gegeven. Voor een basisopleiding in het Frans was men echter aangewezen op de meer elitaire kostscholen in de steden. In onze streek was dit voor jongens de kostschool van de Augustijnen te Dendermonde, voor de meisjes die van de Benedictinessen te Dendermonde of de abdij Roosenberg te Waasmunster. Kinderen van landarbeiders, dagloners, keuterboeren en kleine ambachtslui kwamen hiervoor niet in aanmerking; voor hen was het reeds een hele krachttoer de dorpschool tot het einde door te maken.

II. DE LAGERE SCHOOL TE ZELE

Ze le bezat volgens F. Michem (p. 199), eerst een eigen prochieschool dichtbij de kerk en palend aan het huis van de schoolmeester. In 1673

zag het zich echter verplicht uit geldnood het huis te verkopen. Van dan af werd er alleen nog school gehouden in de woonvertrekken van private schoolmeesters. In 1686 waren er zo al vijf.

Hoe het er in de jaren 1750-95 aan toeging, willen we hier nu duidelijk maken aan de hand van een reeks dokumenten uit die periode.

II.A. Sollicitaties en aanstellingen. – Om als schoolmeester aangesteld te worden moest men zijn kandidatuur indienen bij het prochiebestuur. Dit verwees hem eenvoudig naar de Pastoor, die de kandidaat onderzocht aangaande zijn kennis van de kristelijke lering en de toepassing van haar beginselen in zijn levenswandel. Naar beroepsbekwaamheid en diploma's werd niet gevraagd. Het was de pastoor die de eindbeslissing nam, waarna de prochie de nieuwe schoolmeester officieel aanstelde. Hier volgen een paar dokumenten die dit illustreren.

II.A.1. Joseph Landuyt.

Als eerste volgt hier de niet gedateerde sollicitatiebrief van J. Landuyt. Als punten te zijnen gunste haalt hij aan zijn ongeschiktheid voor landarbeid en zijn onbesproken gedrag. Hij geeft zichzelf een bekwaamheidsattest, hoewel de stuntelige taal van de brief en zijn onbeholpen schrift wel enkele twijfels dienaangaande doen oprijzen.(4)

Aen mijne heeren Pastor, Meyer, Borgemeester ende Schepenen der prochie van Zele.

Suppliërende verschoont reverentelijk Joseph Landuyt, fs Symon, gebortig der voorseyde prochie van Zele, dat ik mij zig geirne zoude geneiren met het houden van school ter plaetse van den overledenen Paulus Vehent (5) op den Kouter, mits daertoe bequaem zijnde, ende gemerckt dat ik gebrekkelijk zijnde aen mijne slinke hand niet capable om met eenige lands-neiringe mijnen kost te winnen bij gebreke hiervoren vermeld, ende mij geloofd dat er op mijn gedrag aen UL heeren geen fouten en konnen worden toegebracht ende mij daertoe ten vollen bequaem kennende tot het houden van school voor de geseyde plaetse ter exclusie van alle andere.

Oorzaeke ik mij keere tot UL heeren zelve oodmoedelijk biddende gediend te zijn mij t'admitteren tot het houden van school voor de plaetse, in der voegen als bij premisen vermeld, dit op de gagie ende emolumenten daertoe staende.

*Mits welcken doende etc. (sic)
(get.) Joseph Landuyt.*

---

(4) RAG, Zele Oud 456, *Wezenrekeningen 1780-1784*.

(5) Paulus Vehent stierf op 25 oktober 1783.

In de rand stond bijgeschreven:

Borgemeester & Schepenen, geleth op den inhouden dezer & geconsideert de redenen daerbij geallegueert, vooraleer te disponeren, ordonneren den suppliant sig te laeten examineren door den Eerweerden Heere Pastor dezer prochie nopende de christelijcke leeringe omme, naer overgebrachte declaratie, voordere te disponeren soo men sal vinden te behooren.

Actum in vierschaere dezen 28n 8bre 1783.

Als griffier signant: P.A. Verwilghen.

Het erbijgevoegde oordeel van de pastor luidde:

Mijnheer Meyer, Borgemeester ende Schepenen, Josephus Landuyt, versouckende admitteert te worden tot schoolmeester op deze parochie, heeft mij teenemael voldaan soo dat er van mijnen kant niet en belet van hem te admitteren.

(get.) P.F.J. Sinave, Pastor in Zele.

In de rand van dit stuk stond bijgeschreven:

Borgemeester & Schepenen, gezien de declaratie van den Eerweerden Heer pastor van deze prochie, admitteren den suppliant als schoolmeester op den Cauter alhier, mits bij hem volcommende van alle hetgonne eenen schoolmeester gehouden & verplicht is.

Actum in vierschaere dezen 25n 9bre 1783.

Als griffier signant: P.A. Verwilghen.

II.A.2. Emmanuel De Block.

De tweede sollicitatiebrief is van de hand van E. De Block, die dingt naar de opvolging van de pas overleden Gillis Van den Abbeele (16 november 1788) (6).

Hij beschikt over een bekwaamheidsattest: hij heeft enige jaren geleden dienst gedaan als hulponderwijzer in de school van zijn vader en in 1780 is hij een jaar lang ondermeester geweest in de school van meester Daens te Lokeren. Ook zijn aanstelling zal uiteindelijk afhangen van het oordeel van de pastoor. Het is niet bij het dossier gevoegd, maar het verder verloop toont aan dat het gunstig was.

Aen mijnen heeren Meyer, Borgemeester ende Schepenen der prochie van Zele.

Supplieerende verthoont reverentlijk Emmanuel De Block, sone van Jan Francis, dat hij nu eenige jaeren erwaerts zig heeft geapliqueert

---

(6) RAG, Zele Oud 457, *Wezenrekeningen 1785-89*.

in de Letter, Cijffer ende Schrijfkonste, dusdaenig dat hij bij middel van diere nu langen tijd heeft gedient tot onderstand van zijnen vader met het instrueeren der kinderen, de schole van zelven zijnen vader freequenterende, ende daer-en-tusschen noch eenigen tijd heeft gewoont in qualiteyt van ondermeester ten huysen van den schoolmeester Daens binnen Lokeren, zoo consteert met de declaratie & attestatie van denzelven schoolmeester ten dezen gevoegt, indervoegen dat den suppliant zonder jactatie zig durft flateren de noodige bekwaemheyd te bezitten tot het bedienen van de functie van schoolmeester; dan alzoo met den overlijden van Gillis van den Abbeele in zijn leven schoolmeester, alhier is komen te vacheren deszelfs plaetse, zoude den suppliant, niet meer betrachtende zijnde dan zig te begeven aen dienst van het publicq, geerne dezelve plaetse bekomen, oorzaeke hij sijnen respectueusen toevlucht neemt tot UL heeren.

Dezelve ootmoedelijk biddende gedient te wezen, in aendacht nemende de redenen voorschreven, de voorzeyde plaetse van schoolmeester aen hem te confereren op de profijten ende emolumenten daertoe staende.

'Twelck doende etc.

(get.) Emmanuel De Block.

Bijgevoegd attest:

Ik ondertekenende verklaere ende attestere bij deze voor waerachtig dat Emmanuel de Block, fs Frans, bij mij heeft gewoont den tijd van veertien maenden, ten jaere 1780 in qualiteyt van ondermeester in mijne schole, geduerende welken hij zig altijd loffelijk in hetzelfde ampt heeft gedraegen, zoo in bekwaemheyd als in eerlijk comportement.

In teeken der waerheyd van alletgene voorzeyd, hebbe deze met mijne gewoonlijke hanteeken onderteekent.

Dezen 18 9bris 1788.

*F. Daens Vrij Schoolmeester
1788 in Lokeren.*

In de rand stond het advies van de raadsvergadering:

Meyer, Borgemeester & Schepenen, gelet op den inhoudten dezer, geconsidereert de redenen daerbij geallegueert, admitteren den suppliant als schoolmeester mits hem doende examineren door den Eerweerden Heere pastor dezer prochie nopende de christelijcke leeringe, & voorts observerende alle het gonne waeraen eenen goeden schoolmeester verplicht is, wel verstaende nochtans dat hij dezelve zijne schole maer en sal vermogen te openen prima mey eerstcommende.

Actum in vierschaere desen 2n Xbre 1788.

*Als griffier signant
(get) P.A. Verwilghen.*

II.B. De strijd om den brode. – Het schoolmeesterambt bood slechts een bescheiden inkomen, dat men dan ook ongaarne met nieuwkomers deelde. Een getuigenis over deze onderlinge naijver vinden we in een tweetal brieven van Gillis van den Abbeele.

Reeds in het jaar 1766 had hij de wethouders van Zele gevraagd geen nieuwe schoolmeesters aan te stellen in het dorpscentrum waarin ook de wijken Wezepoel, Stockstraat, Dries en Elst begrepen waren. Alleen voor de drie wintermaanden mocht er volgens hem nog een nieuwe schoolmeester aangesteld worden. In deze wintermaanden kwamen de arme kinderen naar school, waarbij het schoolgeld door de ouders te betalen, ten laste viel van de gemeente. De hoofbekommerenis van Van den Abbeele was natuurlijk de kinderen van de betaalkrachtige ouders, die geheel het jaar naar school kwamen, in zijn school te behouden. De raad had met zijn voorstel ingestemd.

Op 4 maart 1777 herinnert Van den Abbeele de wethouders aan dit besluit, nu hij hoort dat zijn kollega J. Vermeire, schoolmeester in het dorp, de dood nabij is (7).

Inderdaad deze stierf op 20 maart 1777. Het gaat erom, zegt hij, de schoolmeester te beschermen tegen de wederspanning van de leerlingen en tegen misprijzen en armoede. Ietwat raadselachtig voegt hij erbij dat hij door armoede reeds ver genoeg is gebracht, zoals over kort zal blijken. Zinspeelt hij soms op zijn huwelijk met Jacoba Beirens op 30 oktober 1777? Terwijl hij zelf reeds de gezegende leeftijd van 69 jaar had bereikt, was Jacoba slechts 35 jaar. Reeds vier jaar later, op 31 maart 1781, zou zij sterven, slechts 39 jaar oud.

Een goed jaar later, op 31 maart 1778, neemt onze schoolmeester opnieuw de pen ter hand om de raad aan deze resolutie te herinneren. (8). In overeenstemming met zijn besluit heeft de raad Paulus Vehent de toelating verleend om drie à vier maanden school te houden. Welnu diezelfde Vehent, die zijn school geopend had op 13 oktober 1777, heeft de gestelde termijn reeds overschreden. Van de Abbeele vraagt dan ook de raad deze Vehent te bevelen zijn school onmiddellijk te sluiten, anders zal hij de nodige stappen zetten om zijn recht te handhaven. Immers het gedogen van twee scholen zal beide schoolmeesters tot de uiterste armoede brengen.

Op te merken hierbij is dat Paulus Vehent reeds jaren schoolmeester was op Durmen (9). Waarschijnlijk heeft hij nu ook een school willen openhouden op het dorp.

---

(7) RAG, *Zelee Oud 12, Briefwisseling 1770-1790*.

(8) *Ibidem*.

(9) Volgens D. Waterschoot, *Beschrijvinge van de princelijke en ijver-rijke Parochie van Zelee, Dendermonde, Jacobus du Caju, 1775*, p. 11-12, was Van den Abbeele schoolmeester op de Zandberg en J. Vermeire op het Dorp.

Hier volgen nu de beide brieven:

II.B.1.

*Aen Mijnheeren Wethouderen der prochie van Zele.
Mijne seer achtbaere ende discrete heeren,
Vermits men divulgeert dat den gedoogden schoolmeester Vermeire
waerschijnlijk in 't cort dit sterffelijck leven soude verlaeten, soo neme
de libertijdt UE indachtigh te maecken het presenteren van sekere re-
queste door mij aen UE heeren gedaen ten jaere 1766 waer bij is ver-
socht geene andere scholen te willen permitteren in ofte omtrent het
dorp met deszelfs omloop, sijnde in het selve begrepen de wijcken We-
sepoel, Stockstraet, Dries en Helst ten sij alleenelijck voor de drie win-
termaenden, waer op UE hebt believen te verleenen apostille luydende
als volgt: Burgemeester ende schepenen, gelet op den inhoud deser re-
queste te accorderen aen den suppliant het gone daer bij versoeckt etc.
Dies versoecke ende verhope dat UE het selve alsnu sult geraeden vin-
den het selve absolutelijck te doen effectuieren in gevalle hem iemand
tot de selve functie quaeme te presenteren sonder preallable permitie de
selve soude willen exerceren ten eynde van te eviteren de wederspan-
ningheydt der kinderen alsmede de cleyne achtinge ende armoede die
onvermijdelijck moet volgen door sulcke onoplettendheydt, door de-
welcke ick alreede wijdt genoeg gebracht ben, gelijk aen UE heeren
in het cort sal moeten blijcken.*

Waerom mij betrouwende op UE meedoogentheydt sal blijven.

Mijne Heeren UE DW Dienaer

(get) G. van den Abbeele

maître d'école juré

Zelee den 4 meirte 1777.

II.B.2.

*Aen Mijne Heeren Meyer, Burgemeester ende Schepenen
ter plaetse van hunne ordinaire vergaedinge
in de Swaene tot Zele.*

Seer achtbaere Heeren,

*Den tijd mij niet toelaetende tot UE in persooone te comen, soo derve
hopen dat Uede achtbaerheydt niet quaelijck sal nemen mijne begeirte
schriftelijck aen UE te declareren. Ick en twijffele niet, mijne heeren,
of UE is noch wel indachtig dat het u heeft belieft aen Sr Pauwels Ve-
hent te verleenen de permissie van schole te houden voor 3 ofte 4 maen-
den uytterlijck 's jaers, in gevolge van de apostille verleent op mijn re-
queste ten dien eynde aen UE gepresenteert, welcken gepermitteerden*

tijd al over lange is verschenen mits hij vermetentlijck met die gemelde functie heeft begonst 13 8bre 1777.

Daerom versoecke vriendelijck dat UE Heeren sult believeen van aen den gesityden Vehent te ordonneren, ende dies noodt sijnde te condemneren, van alsnu sonder uytstel syne schole op te schorsen tot den naestcomenden winter, want faute dies ben ick alsnu van vaste resolutie dies aengaende mijne gerechtigheydt te pretenderen daer 't behoort, waertoe UE heeren sult believeen van mij eene attestatie ofte verclaeringe te verleenen van mijne exacte observantie geduerende het bedienen van mijn ampt, te meer omdat het onvermijdelijck is alle beyde tot de uytterste armoede te comen door het gedoogen van twee scholen, oock onmogelijck sich te quijten van de zielplichten van desen staet.

Waerom UE voorzorge verhopende sal met grooten dank ende respect altydt blijven, Achtbaere Heeren, UE verplichten Dienaer, Zele, den 31 meirte 1778. (get.) Egidius Van den Abbeele.

II.C. Rekeningen ingediend bij het parochiebestuur. – Jaarlijks dienden de schoolmeesters bij het parochiebestuur de rekening in voor het onderwijs van de arme kinderen. Daarvan vonden we er een achttiental terug, acht uit de periode 1770-1772 en tien uit de jaren 1789-1791. Ze geven enkele waardevolle inlichtingen: de namen van de kinderen, meestal met hun woonplaats, de duur van hun aanwezigheid op school, soms ook de aangeleerde leerstof, en tenslotte het aangerekende bedrag. Alles samengenomen laat ons dit toe ons voor te stellen hoe het er in die scholen aan toeging.

II.C.A. De periode 1770-1772 (10).

a. Adriaen Francis Gossey. Uit die jaren vinden we van Gossey twee rekeningen: een voor de winter 1770-1771 en een voor deze van 1771-1772. Ze zijn mooi geschreven en verraden een geoefende hand.

In de eerste vinden we volgende inlichtingen:

- de duur van hun aanwezigheid op school: van een tot vier maanden,
- de leerstof: het ABC-boek, een historie, leren schrijven, de catechismus,
- de namen van de ouders,
- het aantal leerlingen: 19 uit 11 families,
- de vergoeding per kind en per maand: 7 groten,
- de totale verschuldigde som: 1 pond, 9 schellingen, 8 groten (11).

---

(10) RAG, Zele Oud 817. *Bordereel van den ontvanger 1659, 1745-1793.*

(11) 1 pond = 20 schellingen, 1 schelling = 12 groten; 1 stuiver = 2 groten.

Hier volgt de volledige tekst:

Rekening en bewijs die midts desen maekt ende overgeeft Adriaen Francis Gosseij schoolmeester binnen de parochie van Zele op den Heijkant, over het leeren der arme kinderen per specificatie ende ordonnantie aen UE heeren Meijer, Borgemr ende schepenen der parochie van Zele voorzeijd:

– *Alvooren is mij schuldig de via (= vidua = weduwe) Pieter Maes van 't jaer 1770 over 't leeren van twee kinders, het een dry maend 't welcke heeft geschreven, ende het andere vier maenden leerende eene historie, 't saemen de somme van* 0.5.0.0.

– *Item de selve is schuldig van dit jaer 1771 over 't leeren van de twee voorz. kindren den tijd van drij maenden, 't saemen de somme van* 0.2.0.0.

– *Item pieter de Maesschalck is schuldig van 't jaer 1770 over 't leeren van een kind den tijd van vier maenden, leerende den A.B.C. boeck, 'tsaemen de somme van* 0.2.0.0.

– *Item denselven van 't jaer 1771 over 't leeren van twee kinders den tijd van elck een maend, tsaemen de somme van* 0.1.2.0.

– *Item Judocus Maes is schuldig over 't leeren van een kind leer(en)de eene historie den tijd van dry maenden, 'tsaemen de somme van* 0.1.9.0.

– *Item Gillinas de Loose is schuldig over 't leeren van een kind door den H(eiligen) G(eest) meester (= armbestuur) bij hem besteed, hebbende gekomen den tijd van twee maend, 'tsaemen de somme van* 0.1.2.0.

– *Item Joannes Van Damme is schuldig over 't leeren van twee kinders elck een maend en alf, leerende den A.B.C. boeck, 'tsaem de somme van* 0.1.6.0.

– *Item Pieter van Hecke tot Wesepoel is schuldig van 't jaer 1770 over 't leeren van twee kinders, elck twee maenden en ses daegen, hebbende geschreven, 'tsaemen de somme van* 0.3.8.0.

– *Item den selven van 't jaer 1771 over 't leeren van een kind leerende eene historie den tijd van drij maend en alf, 'tsaemen de somme van* 0.2.0.0.

– *Item Gillis Haentjens is schuldig over 't leeren van twee kinders, het een drij maenden en alf, hetwelcke heeft geschreven en het ander twee maenden, leerende eene historie, dus 'tsaemen de somme van* 0.4.1.0.

– *Item Lauwerijs D'haese over 't leeren van twee kinders, leerende eene historie, elck twee maenden, 'tsaemen de somme van* 0.2.4.0.

– *Item Ludovicus Maes is schuldig over 't leeren van een kind, leerende den A.B.C. boeck, den tijd van een maend, de somme van* 0.0.6.0.

– *Item Lauwereijs Dauwe is schuldig over 't leeren van een kind leerende eene historie, den tijd van twee maenden en alf, 'tsaemen de somme van* 0.1.5.0.

– *Item Christoffel de Vos is schuldig om 't leeren van een kind den tijd van twee maenden leerenden den Catechismus, door den H.G. meester bij hem besteed, 'tsaemen de somme van* 0.1.2.0.
somma tot alles 1.9.8.0.

Op 14 mei 1771 tekenden J. Meeus, Med. Lic. en Pieter Landuyt het bevel tot uitbetaling van de som van „*een pont, negen schellingen, acht grooten*”.

In de tweede rekening, voor de winter 1771-72, vermeldt Gossey 21 leerlingen uit 12 families, waaronder 8 dezelfde als in de vorige rekening. Soms duidt hij de onderwezen stof aan: leerende eene historie, hebbende geschreven, terwijl de aanwezigheid op school varieert van een tot vier maanden. Het totale bedrag bedroeg 1 pond, 10 schellingen, 8 groten, 6 stuivers. (12)

b. Jan Francis Landuyt. Net geschreven, maar nog in oud schrift, is de rekening voor de winter 1771-72 van J.F. Landuyt. Hij heeft uit vijf families tien kinderen in zijn school gehad voor twee à vier maanden tegen zeven groten per maand.

Dit brengt hem tot het totaal van 0.15.9.

c. Gillis Vanden Abbeele. Deftig geschreven is de rekening van Vanden Abbeele „*over de arme kinderen bij hem ter schole gegaen van 1 mei 1771 tot ultima april 1772*”. In totaal heeft hij er dertig onderwezen uit 13 families voor twee à vier maanden tegen zeven groten per maand. Van vier geeft hij aan dat ze heel het jaar zijn gekomen, maar dat hij slechts vier maanden aanrekent. Dit brengt hem in totaal 3.9.5. op. De meeste leerlingen komen uit het Cloosterken en de Santberg, maar ook een paar uit de Cauter en een paar uit de Dries. Als merkwaardige bijzonderheid: als laatste item in zijn rekening vraagt hij acht schellingen „*voor warmen aen de stove*”.

d. Joseph Vermeire. De rekening ingediend voor de winter 1771-72 gaat over 25 kinderen uit 10 families van de Kouter, die vrijwel allen vier maanden aanwezig geweest zijn. Een kind heeft ook de avondschool gevolgd. In zijn school zaten ook een kind uit het Dorp en de kinderen van Pieter Van Gend van Wezepoel, voor wie het schoolgeld betaald werd door de prochie van Overmere, alsook de drie kin-

---

(12) RAG, Zele Oud 819. *Borderel rekeningen 1772.*

deren van de weduwe N. Dhooge, voor wie betaald werd door de prochie van Hamme. Voor Zele brengt hij 3.14.0. in rekening.

e. Daniël Waterschoot. Deze brengt twee rekeningen in, beide mooi geschreven. De eerste gaat over de periode van „*den lesten aprilis seventhien honderd tseventig tot ende met prima mej van desen iegenwoordigen jaere seventhien honderd eenentseventig*”. 24 kinderen onderwees hij in zijn school op Hansevelde, uit 12 families, meestal voor vier maanden. Het aangerekende bedrag is 2.15.5.

Een tweede rekening loopt over de periode „*ultima aprilis 1771 tot ende met prima mej 1772*”. Weer telde hij 24 kinderen uit 11 families. Onder deze 24 vinden we er 20 van vorig jaar weer, wat wijst op een zekere regelmaat in het bezoek van zijn school. Onder deze kinderen, allen van Hansevelde, treffen wij vijf kinderen aan van Francies Bogaerdts en vier van Jan Baptist de Waegemaeker. De rekening bedraagt opnieuw 2.15.5.

f. J. Van Driessche. Deftig geschreven ook is de rekening ingediend door deze schoolmeester voor „*het insinueren der arme kinderen binnen de jaeren 1771 ende 1772*”. Voor het eerste jaar vermeldt hij 11 kinderen uit 7 families, voor het tweede 8 uit 3 families, aanwezig van een tot vier maanden. Zijne „*pretentie ofte sallaris*” bedraagt hiervoor 1.14.7.

II.C.2. De periode 1789-1791 (13).

a. Adriaen Francis Gossey. – Van de hand van Gossey zitten in het bundel twee rekeningen voor het onderwijzen van de arme kinderen op de Heikant. De eerste, ingediend begin mei 1790, loopt over de winter 1789-90. Hij onderwees 17 kinderen uit 8 families, wat hem, tegen zeven groten per maand, een pond, negen schellingen, zeven groten opbracht. Merkwaardig is dat hij het tweede kind van de weduwe Andreas Debaere 13 avonden heeft onderwezen; ook het oudste kind van de weduwe Francis Rosseel heeft een maand bij hem school gelopen, maar hij heeft het ook voorbereid „*tot het doen van zijn eerste communie*”. Kinderen die de dagschool niet konden bijwonen, kregen dus de gelegenheid de avondschool te volgen.

De tweede rekening van Gossey loopt over de winter 1790-91 en werd ingediend begin mei 1791. Ze bedraagt 1 pond, 15 schellingen in totaal en vermeldt 18 leerlingen uit 9 families voor 2 tot 5 maanden.

---

(13) RAG, Zele Oud 155, *Parochierekeningen 1780-89*.

Vijf families zijn dezelfde als het jaar voordien. Weer heeft een kind, namelijk dat van Joseph Van Kerckhove, de avondschool gevolgd. Zijn tarief is van 7 op 8 groten gebracht.

b. J. Van Driessche. – Begin mei 1790 dient J. Van Driessche „schoolmeester op de wijk van Veldeken” zijn deftig geschreven „*pre-tentie ofte salaris*” in „*over ende van wegens het instrueren in de schole van de arme kinderen*” gedurende de winter 1789-90. Zijn school werd druk bezocht; 35 scholieren uit 15 families, aanwezig van een halve maand tot drie maanden. Tegen 8 groten per maand brengt dit hem 2 pond, 16 schellingen, 8 groten op.

c. Jan Frans De Block. – Even deftig schrijft deze „*geauthoriseerde schoolmeester*” zijn rekening over de winter 1789-90, ingediend begin mei 1790. Hij heeft ook een mooi aantal leerlingen gehad: 29 uit 16 families, namelijk: 19 uit 10 families van Huivelde, 3 uit 2 families van Hansevelde en 7 uit 4 families van de Dijk. De duur van hun aanwezigheid is drie maanden, slechts één kind is maar één maand opgekomen. Merkwaardig is dat hij twee schellingen aanrekenet voor het „*stoov-geld*”, wat het totaal op 3 p., 3 sch., 6 gr. brengt, op een basis van 9 gr. per leerling/maand.

d. Joseph Landuyt. – Interessant is de rekening ingediend door J. Landuyt, schoolmeester op de Kouter. Hij heeft in totaal 27 arme kinderen onderwezen, uit 14 families: 22 komen van de Kouter, 3 uit de Stokstraat en 2 uit de dorpskom. Hij geeft ook de datum waarop de kinderen door de H. Geest-tafel aan zijn school zijn toevertrouwd en rekenet voor alle leerlingen drie maanden onderwijs aan. Dit brengt hem tot de som van 2 p., 14 sch., tegen 8 gr. per kind-/maand.

Hier volgt de tekst:

*Aen mijne Heeren Borgemeester ende schepenen der prochie van Zele
Dat ik, onderschreven J. Landuyt, Schoolmeester, verklaere mits dezen
g'instrueerd te hebben voor den tijd van dry maenden naervolgende
arme kinderen:*

*Item vier kinderen van Judocus Heirweg op den Kouter, gezonden 18
8bre 1789* 0.8.0.

*Item een kind van de via Recis Van Hekke op den Kouter, gezonden
3 9bre 1789* 0.2.0.

*Item een kind van de via Cornelis van Waelvelde op den Kouter, ge-
zonden als voren* 0.2.0.

*Item twee kinderen van Jan Baptist De Kegel op den Kouter, gezonden
10 9bre 1789* 0.4.0.

<i>Item een kind van Petronella Hendriks op den Kouter, gezonden als voren</i>	0.2.0.
<i>Item dry kinderen van de via Joannes Verlee op den Kouter, gezonden ut ante</i>	0.6.0.
<i>Item dry kinderen van Jacobus Heijman Stokstraat, gezonden ut supra</i>	0.6.0.
<i>Item twee kinderen van Pieter Fierens op den Kouter, gezonden op 15 9bre</i>	0.4.0.
<i>Item een kind van de via Jacobus Heirweg op den Kouter, gezonden als voren</i>	0.2.0.
<i>Item twee kinderen van de via Dille Mazijn dorp, gezonden op 4 januari 1790</i>	0.4.0.
<i>Item dry kinderen van Judocus Van Avermaet op den Kouter, gezonden als voren</i>	0.6.0.
<i>Item twee kinderen van Francies D'hauwe op den Kouter, gezonden op 6 januarius</i>	0.4.0.
<i>Item een kind van Andries de Bok woonende op den Kouter, gezonden op 10 januarij 1790</i>	0.2.0.
<i>Item een kind van Laureys D'hoy op den Kouter, gezonden als voren</i>	0.2.0.
<i>Somma totalis</i>	2.14.0.

e. Joannes Francis de Raedt. – Op 18 mei 1790 dient J.F. De Raedt, de „specificatie” in „van arbeys-loon voor het leeren der arme-kindern van dezen gepasseerden winter”. 17 kinderen hebben drie maanden in zijn school doorgebracht, uit 7 families. Tegen 8 gr. per leerling-/maand komt dit op 1 pond, 14 schellingen. Op 5 april 1791 dient hij weer zijn rekening in, nu voor de winter 1790-91. Op deze rekening geeft hij meer bijzonderheden: in totaal heeft hij 23 arme kinderen op school gehad uit 11 families, één voor slechts 1 maand, al de andere voor drie. Hij geeft de namen van de vaders en hun woonplaats: 8 op Hansevelde, 2 op Huivelde en 1 op Mespeloir. Twee families van Hansevelde leveren hem elk vijf leerlingen. Tegen 8 gr. per leerling-/maand brengt dit zijn rekening op 2 p., 6 sch., 8 gr.

f. Emmanuel De Block. – Einde april 1790 dient deze schoolmeester op de Zandberg zijn rekening in: ... „hebbe geïnstrueert dese naervolgende arm-kindern in de Lees en Schrijf-kunde ieder voor den tijd van dry maenden à 4 1/2 stuivers per maend”. Hij heeft 18 kinderen onderwezen uit 10 families, 6 wonen op de Zandberg, 6 komen uit de Elst en nog eens 6 wonen op Rinkhout. Zijn rekening bedraagt in totaal 2 pond, 3 schellingen, dit is 9 gr. per leerling-/maand.

g. Jacobus Van Haute. – Schoolmeester op de Meirskant en Kamershoek, dient Van Haute eerst in juli 1790 zijn rekening in „*over het schoolgaen van de arme kinderen ten jaere 1789*”. Hij heeft in totaal 35 kinderen uit 10 families onder zijn hoede gehad: 24 uit 7 families uit de Meirskant en 11 uit 3 families uit Kamershoek. Voor elk kind geeft hij begin- en einddatum aan, de duur gaat van drie tot vijf maanden. In totaal bedraagt zijn rekening 3 pond, 8 schellingen, dit is 8 gr. per leerling/maand.

h. Jan Baptist de Contreras. – In zijn mooiste schrift noteert deze op 17 april 1790: „*Vermits ik nu eenigen tijd errewaerts mijn devoiren hebbe gedaen om deze naerevolgende kinders van insolvente ouders te leeren soo lezen, schrijven als andersints, sonder eenig vergeld, is oorsaek van mijnen respectueusen toevlucht tot UL. heeren*”. Hij geeft de namen op van 11 leerlingen uit 6 families die „*de schole gefrequiteert hebben*”. Hij rekent in gulden: 4 gulden, 19 stuivers of zowat 4 stuivers of 8 groten per leerling/maand. (14)

i. Vergelijking tussen de jaren 1771-72 en 1789-90. – Als we nu het totaal aantal arme kinderen beschouwen, voor wie het schoolgeld ten laste valt van de gemeente, dan komen we tot volgende tabel:

1771-72			1789-90	
A.G. Gossey	21 kinderen	uit 12 families	A.G. Gossey	17 uit 8
J.F. Landuyt	10	5	J.F. Landuyt	27 14
J. Van Driessche	8	3	J. Van Driessche	35 15
G. Vd Abbeele	30	13 (+ 1788)	–	
J. Vermeire	25	10 (+ 1777)	–	
D. Waterschoot	24	11 (+ 1775)	–	
–			J.F. De Block	29 16
–			J.F. Deraedt	17 7
–			E. De Block	18 10
–			J. Van Haute	35 10
–			J.B. de Contreras	11 6
Totalen:	118	54		189 86

Op deze zowat twintig jaar zijn van de zes schoolmeesters er drie gestorven, maar er zijn vijf nieuwe bijgekomen. Het aantal kinderen is van 118 gestegen tot 189.

(14) 1 pond groot = 6 gulden; 1 gulden = 20 stuivers.

II.D. Uitbetalingen volgens de parochierekeningen. – Ook in de lijvige bundels parochierekeningen uit die periode vinden we telkenjare onder de uitgaven de vergoedingen vermeld, uitbetaald aan de schoolmeesters voor het onderwijs van de arme kinderen. (15)

Van 1738 tot 1743 vinden we alleen Symon Casteleyns vermeld. Jaarlijks strijkt hij een vaste vergoeding op van zes pond groot courant „over een jaer bijlegh op den last ende conditie dat hij de arme kinderen deser h. Geest incumberende gratis heeft leeren lesen ende schrijven”. Dit geschiedt „ingevolge het appointement verleent op sekere request ten effecte voors(ey)t gepresenteert vanwege meyer, borghmre & schepenen der gemelde prochie aen d’edele Heeren Hoofschepenen van den Lande van Dendermonde de daete 1en junij 1733”. Zele heeft dus van Dendermonde de toelating verkregen Casteleyns jaarlijks een vaste vergoeding uit te betalen voor het onderwijs van de kinderen ten laste van de H. Geesttafel of armendis. In 1743 gebeurt deze uitbetaling voor de laatste maal „aen Symon Casteleyns gewesen schoolmeester deser prochie”. (16)

Van 1744 tot 1748 is van een dergelijke uitbetaling geen spoor. In 1749 vinden we voor de eerste maal Gillis Van den Abbeele vermeld, die een vergoeding ontvangt van 2 pond 19 schellingen 6 groot „over een jaer gedurende de arme kinderen geleert te hebben soo in de schole als christelijke leeringhe ten jaere 1749.” Het is dus geen vaste vergoeding meer, maar een vergoeding volgens het aantal kinderen. Van 1754 komt daar Daniël Waterschoot bij en dat blijft zo tot ze in 1770 opens met niet minder dan zeven zijn.

Wanneer we alle rekeningen nagaan, kunnen we volgende tabel opmaken van de schoolmeesters belast met het onderwijs van de arme kinderen. Deze jaartallen stemmen niet noodzakelijk overeen met de jaren van hun werkzaamheid als schoolmeester, doordat ze wellicht soms school hielden zonder dat daarbij arme kinderen aanwezig waren.

1. Gillis Vanden Abbeele	1749-1788	+ 1788
2. Daniël Waterschoot	1754-1775	+ 1775
3. Judocus Van Driessche	1770-1796	+ 1815
4. Adriaen Frans Gossey	1770-1796	+ 1821
5. Jan Francis Landuyt	1770-1774	+ 1789
6. Joseph Vermeire	1770-1772	+ 1777

(15) RAG, Zele Oud 151 tot 157. *Parochiekringen 1740 tot 1796*. Ook in andere bundels zit wel eens een dergelijke rekening verdwaald.

(16) RAG, Zele Oud 151. *Parochierekeningen 1740-1747*.

7. Paulus Vehent	1777-1782	+ 1783
8. Jan Frans De Block	1781-1795	+ 1795
9. Josephus Landuyt	1783-1796	+ -
10. Jacobus Van Haute	1786-1796	+ 1818
11. Jan Frans De Raedt	1789-1796	+ 1808
12. Jan Baptist de Contreras	1789-1796	+ 1818
13. Emmanuel De Block	1789-1796	+ 1808

Sporadisch duiken in deze rekeningen nog volgende namen op: Jan Baptist Heirman (1769), Gillis Francis Goossens (1775, 77, 79) en Jacobus Keuteryck (1782).

Daarentegen worden volgende bekende schoolmeesters nooit in deze rekeningen vermeld: Pieter Gossey, Thomas Thienpondt en Paulus Waterschoot.

II.E. Het geval van Jan Baptist de Contreras.

II.E.1. De familie de Contreras. – David Frans van Locqueren, pastoor te Zele 1713-1736, maakte op 6 maart 1728 zijn hele bezit over aan zijn nichten Marie-Joseph en Isabella-Theresia de Contreras, dochters van Philippus de Contreras, „*in syn leven gewesen capiteyn ten dienste van Syne Catholycke Majesteyt den Coninck van Spaig-nien*”, en van Anna Catherina van Locqueren, zuster van de pastoor (17). Tot dat bezit behoorde ook de pastorie „Den Trul” op de Dries, die hij op 17 februari 1716 had aangekocht.

Na de dood van Marie-Joseph op 13 oktober 1738 werd „den Trul” bewoond door haar broeder Ludovicus, die op 3 februari 1739 huwde met Joanna Catharina Herckelbaut uit Zele. Ze telden zes kinderen, twee zonen en vier dochters. Het derde kind en tweede zoon was Jan Baptist Ludovicus de Contreras, geboren op 31 januari 1742. Deze huwde met Petronella Francisca Havix (Hawyckx, Avix), uit Beveren. Hun eerste kind, Joannes Baptista, werd nog te Beveren geboren op 3 augustus 1775. Daarna vestigde het gezin zich op de Dries, waar nog twee zonen en twee dochters werden geboren. Hun laatste kind, Josephus Constantinus, werd geboren op 4 mei 1795. Twee van de zonen, de oudste en de jongste, zullen op 12 september 1809, met een halfuur verschil, sneuvelen te IJzendijke als lid van de Garde Nationale, Cohorte de l'Escaut (18). Ze stonden beiden in de registers opgetekend als wever, wat erop wijst dat de familie er niet te best voorzat.

(17) F. Michem, p. 118-119.

(18) A. Coucke, *Zeelse soldaten voor Frankrijk*, in H.O.K, 15, 1982-83, p. 94.

Op 7 februari 1818 stierf de „*edele heer Joannes Baptista Ludovicus*” zelf. Hij staat in de registers vermeld als schoenmaker en als schoolmeester.

II.E.2. Het verzoekschrift. – Tegen Jan Baptist de Contreras was, als vermoedelijke dader van een diefstal, een „*acte informatif préparatoire*” ingesteld, waardoor hij als schoolmeester geschorst werd. In maart 1789 diende hij bij het prochiebestuur een verzoekschrift in om zijn ambt weer te mogen opnemen. Als argument haalde hij aan dat hij reeds enkele jaren dit ambt tot algemene voldoening had uitgeoefend en dat hij over geen andere broodwinning beschikte, zodat hij dreigde met zijn talrijk gezin ten laste te vallen van de gemeente.

Hier volgt de tekst: (19)

Aen Mijnheeren Meyer, Borghemeester & Schepenen der prochie van Zele.

Suppliërende verthoont reverentlijck Jan Baptist Louis de Contreras, inwoonder deser prochie, dat hij eenigen tijd errewaert sig heeft geoefent met het houden van schole, en bij middel van diere d'eere heeft gehadt t'instrueren menigvuldighe kinders, soo in de Letter-, Cijffer-& Schrijfkunde als christelijcke Leeringhe tot volkomen voldoeninghe (soo hij verhoopt) van d'ouders, hunne kinderen aen sijne sorge ende waeckzaamheydt toevertrouwt hebbende. Dusdaenigh dat den suppliant sig durft flatteren door dien middel nodig en util te wesen aen de gemeente en, terwijlent den suppliant geene ander professie dan de gonen voorseyt is besittende, seer aengelegen is tot opvoedinghe sijnder familie, waerof den grooten number, bij gebreck van eenighe broodwinninghe, mettertijdt soude connen dienen tot swaeren last van den armen, deselve sijne schole te continueren en niet ander betrachtende dan sig soo ten dienste van de gemeynte als tot d'eerlijcke opvoedinghe van sijne familie te sacrificeren, is oorsaecke van sijnen respectueusen toevlucht tot UL heeren.

Deselve ootmoedelijck biddende, believe gediend te wesen, in aendagt nemende de urgente redenen hier voren gededuceert, bij continuatie te admitteren als schoolmeester mits observerende alle 't gonne waertoe eenen waeren schoolmeester gehouden ende verplicht is.

*'Twelck doende etc.
(get.) J.B.L. de Contreras.*

---

(19) RAG, Zele Oud 457, *Wezenrekeningen 1785-1789*.

In de rand staat het antwoord:

Zij gepermitteert bij tolerantie te continueren zijne schole ditte eenighlijck bij provisie tot naerder dispositie.

Actum in vierschaere dezen 17n maart 1789.

Als griffier signant: P.A. Verwilghen.

II.E.3. Definitieve oplossing. – Toen Luitenant Hoogbaljuw Philippus Joannes Staes van Dendermonde daarover uitleg vroeg, antwoordde de raad in zijn vergadering van 4 april 1789: J.B.L. de Contreras genoot steeds een onbesproken faam en nooit waren er klachten tegen hem geuit. Gezien zijn talrijk huisgezin en de goede opvoeding aan de hem toevertrouwde kinderen gegeven, hebben zij hem weder als schoolmeester aangenomen, daar de tegen hem ingebrachte beschuldiging ver van bewezen was. Anders dreigt hij met zijn gezin een zware last te worden voor de gemeente. De tekst luidde als volgt: (20)

Borghemeester & Schepenen der prochie van Zele, ter requisitie van d'heer Philippus Joannes Staes, Lieutenant Hooghbailliu der stadt & lande van Dendermonde, declareren & attesteren in het faveur van justitie, dat Jan Baptiste Louis de Contreras, insetenen der selve prochie, bij hun altijd heeft gestaen ten eerelijcken naeme, faeme & reputatie & dat aen hun, op wat object het soude mogen wesen, 't sijnen laste noyt clachten en sijn toegebracht, nochte van quaedt gedragh en is bevonden, declarerend voorts dat, uyt consideratie van sijne nombreuse familie ende op het goede rapport aen ons gedaen van de zeden & instructie die hij was gevende aen de kinderen, aen hem tot het frequenteren sijnder schole door d'ouders toevertrouwt, wij denselven hebben geadmitteert als schoolmeester, versoeckende oversulx, (terwijlent het niet en consteert bij d'acte informatif preparatoire 't sijnen laste gehouden van diefte door hem begaen), dat denselven geabsolveert ende geslaeckt wordt uyt sijne detentie, temeer het seer aengelegen is voor hem, soo tot opvoedinge sijnder familie die bij gebrecke van eenige winste soude connen strecke tot swaeren last van den armen, hij sijne schole continuere.

In teecken der waerheydt hebben wij deze verleent om te valideren naer behoren in vergaed(ering)e desen 4n april 1789.

Daarmede zal het geval opgelost geweest zijn, want we vinden de Contreras terug in de parochierekeningen van 1789 af tot aan de aanhechting van onze gewesten bij Frankrijk in 1795 (21).

(20) RAG, Zele Oud 14, *Briefwisseling 1788-89*. Kladd van de brief, niet ondertekend.

(21) Zie deel II. D. – Volgens D. Blancquaert, *120 jaar gemeentelijke school Zele*, 1987, p. 127, was er nog een Alphons de Contreras onderwijzer aan de gemeenteschool van 1867 tot 1870.

II.F. Drie momentopnamen. – Een momentopname van de toestand van het Zeelse schoolleven vinden we in drie dokumenten van die tijd.

II.F.1. Daniël Waterschoot. – In zijn beschrijving van Zele geeft Waterschoot, zelf schoolmeester, in het *Zesde Capittel, Van de Konst-Amptenaeren en andere Meesters*, volgend beeld. Het is heel beknopt en op de hem typerende wijze versierd met een rijmpje. (22)

Zelee heeft 8 schoolmeesters, waer van den oudsten in Ampt den voorrang heeft, te weeten: Gillis van den Abbeele, Zandberg, Daniël Waterschoot, Hansevelde, Joseph Vermeire, Dorp, Judocus van Driessche, Veldeken, Adrianus Franciscus Gossey, Heydekant, Francis Landuyt, Hoek, Paulus Vehent, Durmen, Thomas Thienpond, Meirschkant.

Waterschoot viert nu met vré

Synen halven Jubilé,

Den derthienden van October:

Vivat 't Ampt; Confraters leeft sober.

Waterschoot is gestorven op 7 augustus 1775, het jaar waarin zijn boek verscheen. Hoewel in het overlijdensregister staat opgetekend *49 annos natus*, was hij, geboren op 27 september 1732, slechts 43 jaar oud. Hij was schoolmeester van 13 oktober 1749 tot aan zijn dood.

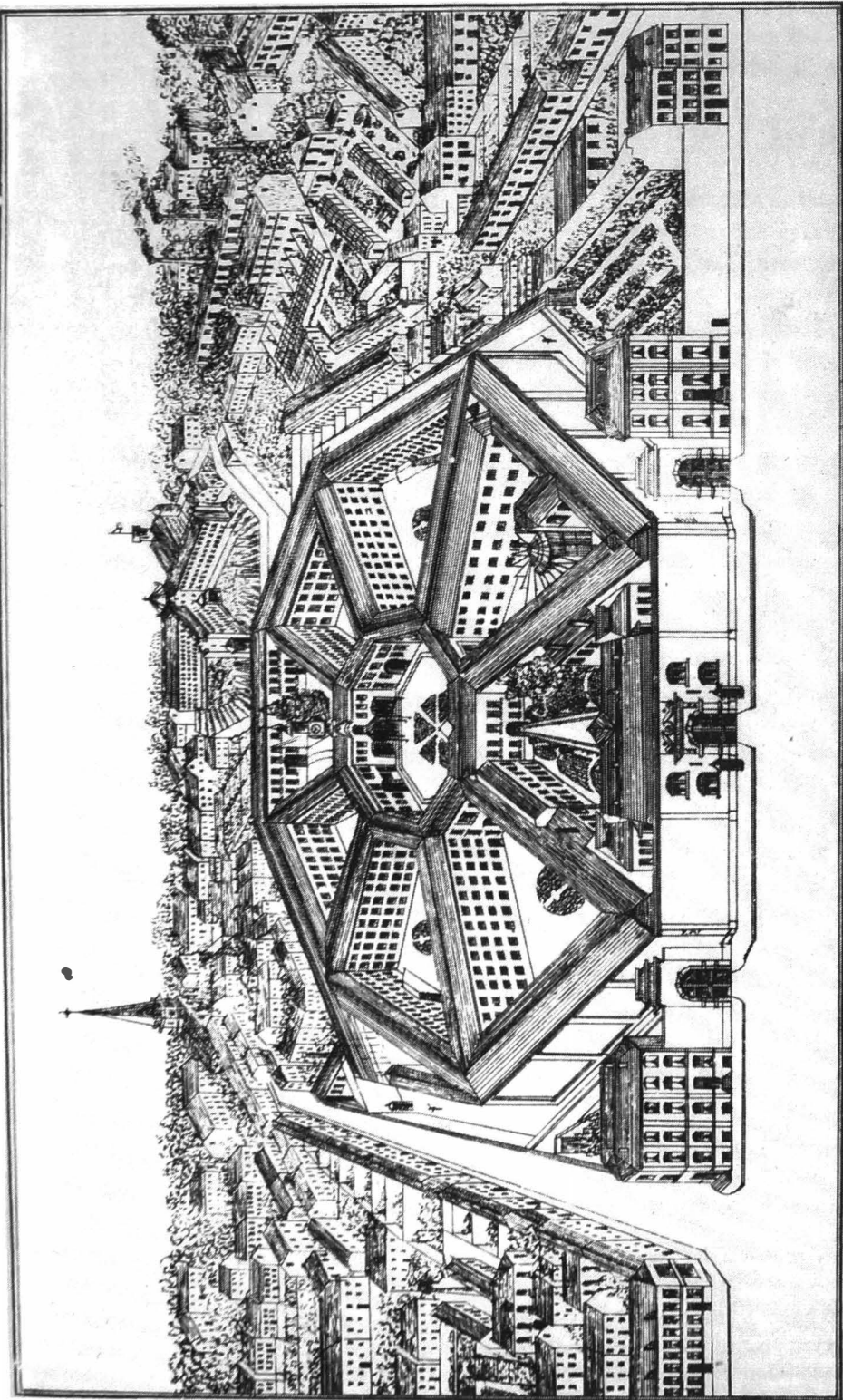
II.F.2. – De ordonnantie van keizer Jozef II. (1785). – Dank zij deze ordonnantie krijgen we, tien jaar later, een tweede momentopname van het dorpsonderwijs in Zele.

Jozef II, de oudste zoon van keizerin Maria Theresia en Frans Stephan van Lotharingen, werd geboren te Wenen op 13 maart 1741. Na de dood van zijn vader op 18 augustus 1765 werd hij Rooms keizer en op 17 september 1765 benoemde zijn moeder hem tot mederegent. Tegenstrijdige visies leidden meermaals tot conflicten tussen beiden. Na de dood van zijn moeder op 29 november 1780 werd hij op zijn beurt keizer van het Habsburgse Rijk (1780-1790).

Jozef II was een merkwaardig personage. Helemaal onder de invloed van de Verlichting, voelde hij zich als verlicht despoot verantwoordelijk voor het welzijn van al zijn onderdanen. Om zich de visu op de hoogte te stellen van de toestand, bezocht hij, reislustig en weetgierig

---

(22) Daniel Waterschoot, *Beschrijvinge van de princelijke en Yver-rijke Parochie van Zele*, Dendermonde, Jacobus du Caju, 1775, p. 11-12.

PRISON CENTRALE A GAND.

ÉRIGÉE EN 1772 SOUS LE REGNE DE MARIE-THÉRÈSE par LE VICOMTE VILAIN XIII.

Het correctiehuis te Gent.
(Stadsarchief van Gent, 885 F 149/25)
Toen Jozef II op 12 juni 1781 het tuchthuis te Gent bezocht, dat eerst in mei 1775 in gebruik was genomen, waren er 462 gevangenen aanwezig. Een van hen was de Zelenaar Jan Praet, op 5 juni 1780 te Dendermonde tot 20 jaar tuchthuis te Gent veroordeeld. Hij zal er ook sterven op 21 mei 1788. Zie A. Coucke, Jan Praet. Legende en waarheid in H.O.K. Zele, nr 16, 1985, p. 17-83.

van aard, het uitgestrekt gebied van zijn rijk. Door onenigheid met Karel van Lotharingen, gouverneur-generaal van onze gewesten (1741-1780), werd een eerste bezoek aan onze gewesten in 1774 afgelast. In het jaar 1780 stierven kort na elkaar de landvoogd Karel van Lotharingen (4 juli) en keizerin Maria Theresia (29 november). Reeds op 20 augustus van het jaar 1780 had Maria Theresia haar lievelingsdochter Maria Christina (1742-1798) en haar echtgenoot Albert van Saksen-Teschen belast met de regering in de Nederlanden en deze benoeming werd op 12 januari 1781 door Jozef II bevestigd. Vooraleer de nieuwe landvoogden hun intrede in onze gewesten hadden gedaan, maakte Jozef II daar gebruik van om, vermomd als graaf von Falkenstein, alhier een inspektietocht te ondernemen van 31 mei tot 27 juli 1781 (23).

Door veelvuldig contact met de lokale overheden en bevolking wilde hij zich op de hoogte stellen van de noden ter plaatse. Hij stelde vast dat de toestand hier te lande ver van rooskleurig was: de drie standen, kerk, adel en steden, verdeelden onder elkaar alle macht en inkomen, terwijl het gros van de bevolking, pachters en dienstpersoneel, in armoede en onwetendheid leefde.

Om deze wantoestanden en misbruiken uit de weg te ruimen, startte hij meteen een reeks hervormingen. In zijn onstuitbare ijver trapte hierbij de gevestigde machten op de tenen en hield hij geen rekening met de gevoelens van de bevolking. Dat bezorgde hem de spotnaam waaronder hij in onze geschiedenisboeken, niet helemaal terecht, bekend staat: de keizer-koster.

Ook op het gebied van onderwijs en volksgezondheid kwam hij tot ontstellende bevindingen en om hierin orde op zaken te stellen, vaardigde hij op 20 juni 1785 hierover een ordonnantie uit. Daarin schrijft hij voor dat elke gemeente moet beschikken over bekwame schoolmeesters, verloskundigen en vroedvrouwen, die een eerlijk pensioen (wedde) moeten krijgen ten laste van de gemeente. Hij drukt erop dat hierbij steeds rekening moet gehouden worden met alle voorschriften dienaangaande en dat niemand mag aangesteld worden zonder voorafgaand examen.

Op 5 juli daaropvolgend zond Dendermonde de tekst van het dekreet naar Zele, waar het nog dezelfde dag toekwam, met het bevel de nodige inlichtingen te sturen over de plaatselijke toestand. (24).

(23) In het raam van Europalia 87 Oostenrijk was er in het Algemeen Rijksarchief te Brussel van 24 september tot 12 december 1987 een zeer interessante tentoonstelling te zien over deze reis. Op 17 juni trok Jozef II van Gent over Eine-Aalst-Dendermonde naar St. Niklaas. Te Dendermonde was er een kort oponthoud, waarbij de keizer de kazerne van de Oostenrijkse troepen bezocht.

(24) RAG, Zele Oud 13. *Briefwisseling 1780-1787*.

De brief luidde :

E(ersame) & D(iscrete),

Wij senden UL translateert Extrait van het Decreet hetgone Sijne Majesteyt heeft goedgevonden te verleenen, in conformiteyte van welke lasten wij UL, binnen de veerthien daegen naer de receptie deser, ons te informeren bij pertinenten brief.

Vooreerst hoeveel Schoolmeesters er zijn wesende binnen UL jurisdictie,

Ten 2en wanneer ende door wie deselve sijn aengesteld, alsmede met welke solemniteyte, emmers of sy syn bequaem,

ende ten derden van welckdaenige pensioenen sijn sijn jouisserende;

Ten eersten hoevele accoucheurs ofte vroedvrouwen er sijn wesende binnen UL jurisdictie,

Ten 2en wanneer ende door wie dese zijn geexamineert, emmers of sijn sijn bequaem, ende ten derden van welck pensioen sijn sijn jouisserende.

Bij dien, Eersaeme ende discrete,...

Uyt Dendermonde den 5 july 1785.

De Alle Uwe

(get.) J.C. Demulder 1785.

Bij de brief was gevoegd :

Extrait uyt het Decreet verleent den 20 junii 1785.

Den Keyser ende Koninck.

Lieve ende wel beminde,

Rapport gehad hebbende van uwe representatie, voor object hebbende de aenstellinge van schoolmeesters, accoucheurs ofte vroedvrouwen binnen de prochien van uw gebied, alsmede van het advies der Raeden fiscaelen van onsen grooten Raede, geven wij dese presente ter deliberatie van de Serenissime Gouverneurs Generaels om UE te zeggen, dat wij hebben geauthoriseert ende autoriseren, de gemeenten van uw rechtsgebied emmers wethouderen der prochien van dezen Lande, waer de nootsaeckelijckheyd dat verheyst, te obligeren hun gemeente te voorsien van bequaeme schoolmeesters, accoucheurs ofte vroedvrouwen, ende hun aen te leggen een eerelijck pensioen geproportioneert aen de diensten die sy sijn doende aen het publicq, welke pensioenen sullen wesen eenen domiciliairen last. Voorders sullen uw letten op de nauwkeurige onderhoudinge van tgone is voorgeschreven bij de Edicten, omtrent de fonctiën van schoolmeesters, accoucheurs ende vroedvrouwen geëmaneert, ende wel naementlijck dat niemand tot die fonctiën worde aenveert, tensy van alle hebbende doen blijcken door een examen te dien effecte onderstaen, van hunne cappaciteyt, van alle welke kennisse sal worden gegeven aen de Raeden fiscaelen van onsen Grooten Raede.

Bij dien, Lieve ende welbeminde, dat Godt Uw hebbe in Sijne H. bescherminge. Uyt Brussel, den 20 junii 1785.

Laeger stond: Uyt ordonnantie van Sijne Majesteyt

ondt. C. Maria

Accordeert soo vele dese behelst met het origineel decret in de greffie van desen lande berustende.

Quod testor.

(get.) J.C. Demulder 1785.

Op de keerzijde van de brief vinden we het klad van Zeles zeer leerzaam antwoord: behalve de namen van de zes schoolmeesters, leren we dat ze ondersteld worden min of meer bekwaam te zijn en geen wedde genieten.

Edele, wijze & voorsienige Heeren,

In voldoeninge aen UEden altijd gerespecteerde ordren vervat bij missive van den vijfden deser aen ons toegesonden, hebbe d'eere UEdn 't informeren dat er binnen dese prochie exterende sijn ses schoolmeesters als te weten:

- 1. Gillis Vanden Abbeele, door wethouderen aengesteld ten jaere 1742,*
- 2. Adriaen Frans Gossey, aengesteld ten jaer 1742,*
- 3. Jud(ocu)s Van Driessche, aengesteld door wijlent den heere pastor ten jaer 1760,*
- 4. Jan Francis De Block, aengesteld door wethouderen ten jaere 1781,*
- 5. Joseph Landuyt, aengesteld alsvoren ten jaere 1783,*
- 6. Jacobus Vanhaute, aengesteld ut ante ten jaere 1778.*

Die wij alle supponeren den eenen min den anderen meer bequaem te wesen, dog onvoorsien van eenig pensioen.

Voorts sijn hier nog exterende vier vroede vrouwen jouisserende ieder van een pensioen van vier ponden grooten 's jaers, te weten:

- Joanna Dhauwe geëxamineert ledent 24 jaeren door wijlent den heere pastor Jacobs in sijn leven licenciaet in de godheydt,*
- Genoveva Wauters sedert vier jaeren geëxamineert door den heere doctor Meeus sub conditione,*
- Catharina De Kimpe sedert een jaer door dhr Meeus,*
- Anna Maria De Schaepmeester geëxamineert door dhr Coppieters ledent 4 jaeren.*

II.F.3. Faipoult. – De toestand in 1789. (25)

In zijn statische overzicht van het Scheldedepartement voor het jaar

---

(25) P. Deprez, *V. Faipoult de Maisoncelle, Statistique du département de l'Escaut adressé au ministre de l'intérieur, Paris, Imprimerie Impériale, an XIII, ingeleid door P. Deprez, Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, nr 10, Gent, 1960.*

VIII (23 september 1799-22 september 1800) geeft prefekt Faipoult o.a. volgende inlichting: bevolking van Zele (p. 44):

gehuwde mannen of weduvenaars	1301
gehuwde vrouwen of weduwen	1403
jongens van elke leeftijd	2419
meisjes van elke leeftijd	2414
militairen onder de wapens	37
Totaal	7575

Na een uitvoerige uiteenzetting over het openbaar onderwijs (p. 68 en volgende) geeft hij op p. 100 voor Zele volgend overzicht van de particuliere scholen, gratis of betalende. Telkens vergelijkt hij de toestand van het jaar IX (23 september 1800-22 september 1801) met die van het jaar 1789, met het doel de grote vooruitgang terzake onder het Frans bewind aan te tonen.

Scholen		Jongens		Meisjes	
1789	jaar IX	1789	Jaar IX	1789	Jaar IX
Gossey	Beirens	27	53	31	85
Vanhaute	Dezelfde	15	47	23	53
Deblock	Anchoux	43	36	41	42
Deraedt	Dezelfde	13	52	19	39
Landuyt	–	19	–	71	–

Daaruit kan men het volgende afleiden:

1. totale schoolbevolking:

1789: jongens: 117 – meisjes: 188 – totaal: 305 (26).

jaar IX: jongens: 185 – meisjes: 219 – totaal: 404.

2. het overwicht in aantal van de meisjes op de jongens.

3. de felle aangroei, met zowat een derde, van de schoolbevolking onder het Frans bewind.

4. Faipoult vermeldt voor 1789 slechts vijf scholen, hij vergeet die van J. Van Driessche, E. De Block en J.B. de Contreras. Volgens de rekeningen die deze drie voor dat jaar hadden ingediend (cfr. II.C.2.)

(26) Volgens de ingediende rekeningen voor 1789 waren er bij de acht schoolmeesters samen 189 arme scholieren (cfr. II.C.2.i.). Er zouden dus $305 - 189 = 116$ betalende kinderen geweest zijn.

Schoolmeesters in Zele (1750-1795)*

Naam	Voornaam	Ouders	geboorte	huwelijk	overlijden	plaats
1. De Block	Emmanuel	Jan Franciscus x Van Hortem Joanna	10 maart 1760	5 mei 1789 x Waterschoot Marie Jos.	21 juli 1808	Dorp
2. De Block	Jan Francis	Petrus x Van Lokeren Catharina	9 maart 1725	17 juni 1749 x Van Orthem Jeanne Cathérine	21 mei 1795	Huivelde
3. de Conterais	Jan Baptist	Ludovicus x Herckelbout Joanna	31 jan 1742	Beveren 1774 x Havix Petronella	7 feb 1818	Kouter
4. De Raedt	Joannes Fr.	Egidius x Roggeman Catharina	25 maart 1754	(-) x Van Nieuwenhove Petronilla	26 sept 1808	Hansevelde
5. Gossey	Adriaan Fr.	Jacobus x Heirman Elisabeth	- - 1743	27 juli 1765 x 1. Van Eetvelde Joanna Maria (-) x 2. Van Driessche Maria Jacoba	7 feb 1821 (78 j.)	Heikant
6. Gossey	Pieter	Jacobus x Heirman Elisabeth	4 okt 1739	20 nov 1764 x Van Andenhove Cathérine	16 jan 1810	Elst
7. Landuyt	Jan Francis	Egidius x De Backer Catharina	4 april 1723	29 juni 1749 x Deschaepdrijver Joanna	10 sept 1784	Hoek
8. Landuyt	Joseph	Simon x Heirwegh Maria Ther.	16 maart 1761	6 juli 1784 x Van Uylfancck Maria	-	Kouter
9. Thienpond	Thomas	Jacobus x De Lentdecker Anna	25 juni 1749	4 mei 1790 x Van Langenhove Victoire	1 april 1814	Meirskant
10. Vanden Abbeele	Gillis	Franciscus x Verberckmoes Joanna	7 feb 1718	30 okt 1777 x Beirens Jacoba	16 nov 1788	Kamershoek
11. Van Driessche	Judocus	Paulus x Verlaeckt Elisabeth	16 aug 1726	10 nov 1762 x Fobe Maria	20 okt 1815	Zandberg
12. Vanhaute	Jacobus	Adriaen x Ryckaert Elisabeth	Hamme ± 1754	15 april 1777 x Scheire Martine	26 feb 1818	Veldeken
13. Vchent	Paulus	- - -	- ± 1743	(-) x Demolin Maria Josepha	25 okt 1783 (40 j.)	Wezepoel
14. Vermeire	Joseph	Joseph x Raemdonck Catharina	- ° 1745	12 aug 1769 x Stevens Maria Joanna	20 mrt 1777 (31 j.)	Meirskant
15. Waterschoot	Daniël	Gillis x Brugghevan Catharina	27 sept 1732	ongehuwd	6 aug 1775	Kamershoek
16. Waterschoot	Paulus	Jan x De Bont Catharina	27 mei 1709	18 aug 1739 x Burm Joanna Catharina	28 mrt 1759	Durmen

* Alle geboorten, huwelijken en overlijdens te Zele, tenzij anders vermeld.

- = niet achterhaald.

telden ze respectievelijk 35, 18 en 11 kinderen, dus samen 64 arme kinderen alleen; van de betalende hebben we geen cijfers. Wou Fapoult zijn statistiek wat opfleuren?

5. Onder het Frans bewind zijn er nog vier scholen: twee schoolmeesters zetten hun onderwijs voort, twee zijn overgenomen door een zekere Anchaux en door Jacques Frans Beirens, geboren in Oirschot, Brabant, 1771 en sedert 1773 in Zele gevestigd. Zie Staes, p. 168 en Michem p. 270.

De school van Landuyt schijnt opgedoekt.

II.G. Letterkundige en wetenschappelijke bedrijvigheid. – Onze schoolmeesters beperkten hun bedrijvigheid niet tot de school. Velen waren gedwongen hun inkomen op peil te brengen door het uitoefenen van een nevenberoep, meestal dat van landman. Enkelenvoelden zich aangetrokken tot de letteren of de wetenschap. Daarover geven De Potter-Broeckaert, p. 94 en volgende, en F. Michem, in zijn Bijlage VIII, p. 404-407, enkele interessante gegevens.

Een zeer bedrijvig man was o.a. onze Daniël Waterschoot, „*die door zelfstudie naam verwierf als taal- en wiskundige, rederijker en historicus*” (Michem, p. 405) Letterkundig en wetenschappelijk hebben die werken weinig of geen waarde, louter op dokumentair en historisch gebied zijn ze wel interessant. Bedenken we evenwel dat ze kinderen zijn van hun tijd. In de diepe materiële en kulturele armoede waarin onze bevolking gedompeld was, bleven zij niet lijdzaam toezien. Met hun beperkte middelen maar onbeperkte toewijding trachtten zij bij te dragen tot de ontwikkeling van hun volk. Hiermede nemen ze een eervolle plaats in in die rij eenvoudige schoolmeesters, die, tot heden toe, nederig en onbaatzuchtig, zoveel hebben bijgedragen tot de ontvoogding van ons Vlaamse volk.

Als illustratie bieden we onze lezers een ietwat aangepaste studie over een taalkundig werk van Daniël Waterschoot, van de hand van een medewerker uit Roeselare. Niet in het minst gehinderd door enige wetenschappelijke onderlegdheid praat onze brave schoolmeester er op los. Met grote zelfverzekerdheid verkondigt hij de onzinnigste „geleerde” stellingen, steunend op allerlei beroemde voorgangers. Soms lijkt het wel louter dwaas geleuter, waar we niet veel van begrijpen en waarbij we ons afvragen of hij het zelf wel begreep.

Laten we echter niet zelfgenoegzaam op onze Waterschoot neerzien. Zouden wij in die omstandigheden het zelf, zo niet beter, dan toch even goed gedaan hebben?

Dr. A. Coucke.

DE SPRAAKKUNST VAN DANIEL WATERSCHOOT (1773)

In het jaar 1773 verscheen bij drukker Joseph Van Praet te Brugge een taalkundig werk onder de titel: *Deure oft Ingang tot de Nederduytsche Taele* (1). Het was van de hand van twee confraters-schoolmeesters, Daniël Waterschoot uit Zele en P.J. Van Belleghem uit Brugge. Het verscheen ongedateerd, maar de kerkelijke goedkeuring dagtekent van 30 september 1773, die van de burgerlijke overheid is van dezelfde maand, maar zonder aanduiding van de dag. (2)

A. INHOUD. – Het werk telt VIII + 183 bladzijden en bevat twee delen:

1. Een eerste gedeelte, p. 1-124, of ruim twee derden van het geheel, beantwoordt aan de titel *Deure oft Ingang tot de Nederduytsche Taele*. Het betreft een handleiding in spraakkunst en spelling, ingedeeld in 27 hoofdstukken.

2. Een tweede gedeelte, p. 128-178, beantwoordt aan het tweede deel van de titel *als ook de noodige onderwyzinge*, enz. Het bestaat uit drie hoofdstukken:

a. een kort opstel, getiteld *Onderwyzinge op de Lees-konst* (p. 125-128).

b. een uitvoeriger hoofdstuk, getiteld *Onderwyzinge om de leerende jeugd op eene bijzondere maniere en korten tyd wel en volmaektelyk te leeren schryven* (p. 129-144). Het handelt over het snijden en het vasthouden van de pen en dergelijke zaken.

c. tenslotte is er een onderdeel van geheel andere aard: *Eeuwigdurende Almanach* (p. 145-178).

B. AUTEURS. – Het tweede gedeelte (p. 125-178) is van de hand van de Bruggeling Pieter Jan Van Belleghem. Dit wordt bevestigd in de (door beide auteurs ondertekende) *Voor-reden* op p. VIII, in het boek verkeerdelijk als VI genummerd: *Dan aleer wy onze Voor-reden eyndigen, dient den Lezer kenbaer gemaakt, dat door P.J. Van Belleghem hier achter aengevoegt zyn dry kleyne Werkskens, dienende tot meerdere onderrichting zoo voor oude als jonge lieden*. Verder prijkt de naam Van Belleghem nog onder de *Onderwyzinge op de Lees-konst* op p. 128.

---

(1) Voor de volledige titel, cfr titelblad hierna.

(2) Zie over dit werk vooral: J. Smeyers, *Vlaams taal- en volksbewustzijn in het Zuid-nederlandse geestesleven van de 18de eeuw*, Gent, 1959, p. 121-122.

Is Daniël Waterschoot dan de auteur van de eigenlijke *Deure oft Ingang* (p. 1-124)?

Er zijn maar twee mogelijkheden: ofwel heeft hij deze hoofdbrok van het boek helemaal alleen geschreven, ofwel heeft hij dit samen met Van Belleghem gedaan. Deze tweede mogelijkheid durven we volstrekt uitsluiten. We zijn ervan overtuigd dat de eerste twee-derden van het boek het werk is van Waterschoot, en van hem alleen.

Een stijlkundige vergelijking vooreerst leert dat de tekst van het eerste deel en die van het tweede deel door twee verschillende personen zijn geschreven, respectievelijk een wat fantasierijke en zich vrij onduidelijk uitdrukken de auteur met Oostvlaamse taalinslag, en iemand die helder maar conventioneel formuleert. Ook de vele rijmpjes in dit eerste deel vormen een procédé dat twee jaar later terugkeert in Waterschoots Beschryvinge van Zele.

Verder draag het uitvoerigste van deze gedichten, een *Lofdicht ter eeren der Vlamische Nederlanden* (p. 91-93), zijn naam. Van Van Belleghem is in heel dit gedeelte helemaal geen spraak. Hoewel deze ene vermelding van Waterschoots naam geen bewijs is dat heel het eerste gedeelte van zijn hand is, betekent de inhoudelijke overeenkomst tussen dit lofdicht en de rest van dit eerste deel toch wel een sterke aanwijzing.

Verder wordt er in de *Deure* enkele keren een beroep gedaan op het gezag van een zekere J. de Meersman uit Dendermonde, die een studie heeft gewijd, blijkbaar ongepubliceerd, aan de geschiedenis van de Nederlandse taal (3). Deze studie kon dus alleen in handschrift geraadpleegd worden, wat voor een Zelenaar niet zo moeilijk was, terwijl van Belleghem ze eenmaal vernoemt, maar dan in een kontekst die erop wijst dat hij die studie slechts kent langs de kopij van Waterschoots *Deure*. (4)

Voor Van Belleghem, die als Bruggeling veel gemakkelijker dan zijn Zeelse confrater de uitgave bij drukker Van Praet naar zijn hand kon zetten, moet het een koud kunstje geweest zijn, enerzijds zijn eigen auteurschap van de bladzijden 125-178 ondubbelzinnig te doen blijken, en anderzijds de indruk te wekken dat hij minstens een aandeel

---

(3) Over J. de Meersman blijkt tot nog toe weinig te vinden te zijn. In de *Gazette van Gend* vinden we vermeld op 23 augustus 1779: Procureur Joannes Jacobus de Meersman te Dendermonde.

(4) NI p. 142: „Zekeren Heer J. de Meersman, grooten liefhebber der ouden binnen Dendermonde, houd vast staen, dat het Godtsche Letter van Godt zelf aen Adam zoude gegeven en ingestort zyn... en dat Noë eenige van deze Letteren heeft doen uytwerpen op de twee pilaeren, die heden noch te zien zyn op den Berg Ararat in Armenien.” Dit heeft hij eenvoudig gelezen op p. 88 van Waterschoots tekst.

had in het tot stand komen van de bladzijden 1-124. Hier heeft de volgorde van de twee auteursnamen op de omslag haar effect niet gemist. Maar ook in zijn tekst suggereert Van Belleghem dat hij in die eigenlijke Deure de hand heeft gehad. (5)

Alleen een Oostvlaming kan dit spraakkundig gedeelte van het boek geschreven hebben. Hier volgt een brokstuk, even Oostvlaams van woordkeus en zinsbouw als van inhoud: „*Wy bevinden, dat in de jaeren der ervorminge 1500 de Spel-konste by eenige merkelyk ervormt is, en gekeert naer de bedorven Spraeke, (gelyk het eerste naer het menschelyk goeddunken) geweken van de oudhede en reden, stellende ooit voor oyt, haar voor haer, nooit voor noyt, huuren voor hueren, raauw oft raeuw voor rauw, ongezoden, uit, bruid, puit, enz. : dit leste hebben zommige Westerschen (lees: Westvlamingen) aengenomen van de Waelen, die de y even gelyk i uyt spreken, en wy met de oude Gendsche Spraeke onbevekt behouden hebben; welke van Daniël Heynsius schyn hemel-hoog geprezen word.*” (p. 95). Wat Waterschoot de Westvlamingen verwijt, namelijk dat ze de gediftongeerde ij-klank onder invloed van het Frans hebben laten varen voor een i-klank, wordt tegengesproken door de taalwetenschap: in de loop der tijden zijn Hollanders, Brabanders en Oostvlamingen overgestapt van de i- naar de ij-uitspraak, van de u(u)- naar de ui enz.

C. TEGEN DE WESTVLAMINGEN. – Vrij agressief gaat onze spraakkunstenaar te keer op p. 38-39. Hier volgt een fragment, getiteld: *Van het gebruyk der Y.* „*De Y moet met recht gestelt worden onder de Stemmaekeren oft Klinkeren, aengezien de zelve overal zich uytspreekt zonder behulp van ander klinker, weynig meer open als I; van welke bijzondere goede uyt spraek het Land van Waes de eere toekomt, en niet aen Braband, zoo vele verkeerde willen; zoo dat wy onwederleggelyk hebben zes Stemmaekeren oft Klinkeren: by voorbeeld wy zyn daer en niet wij zien daer oft wi zin enz. – Noodige bemerkingen op de Y. – Vele West-Vlaemingen (alhoewel sy wel geoeffent zyn in de Spel-konste) zouden dit Letter op vele, doch noodige plaetzen, wel willen wegwerpen ofte uytbannen, om reden dat sy, volgens den aerd van hunne Taele, die niet noodig schynen te hebben, het gene eenen grooten en onverdraegelyken misslag is: want al is 't, volgens hun zeggen dat sy procederende in d'Universiteyt van Loven, jegens I haer proces zoude verloren hebben, dit en kan maer dienen in zommige Let-*

---

(5) NI p. 129: „*Daerom hebben wy in onze Deure oft Ingang tot de Nederduytsche Taele duydelijk en tastelyk ten toon gestelt den oprechten grond der Spel-konste onzer Nederduytsche Taele...*”

ter-grepen, en bijzonderlyk in heid ofte wel naer u, in uit, uil, enz. Eenen welgeoeffenden in de Nederduytsche Spel-konste moet niet alleen iet op het papier stellen oft schryven voor syn eygen Landstreke, alwaer men dusdanig spreekt; maer moet dit doen voor alle de Landen, alwaer de zelve Taele gesproken word: en zoo doende, zoude het niet kunnen passeren voor eene Taele, dan alleenelyk voor eene Patois ofte eygen Land-spraeke, en zoude men wel mogen, niet alleen van Stad tot Stad, ja van Dorp tot Dorp verscheydelyk schryven en drukken, het gene ontegensseggelyk geschieden mag; maer moet universeel ofte algemeyn wesen; want, by voorbeeld, de Franschen, Spanjaerden ofte andere, al is 't dat hunne Spraeke van plaetze tot plaetze verschillig uytgesproken word, nochtans in het schryven zoo wel als in den druk is het al een en de zelve Spel-konste oft Ortographe hun gansche Land door; en op diergelyke maniere moet onze Nederduytsche Taele ook niet voor Vlaenderen alleen, maer voor alle de gene, die de zelve spreken oft gebruyken, gedrukt en geschreven worden."

Vermoeide Lezer, Waterschoot laat u nog niet los. Want op de zopas geciteerde „Noodige bemerkingsen op Y” volgt een alinea „Aldernoodigste bemerkingsen op de Y”, en weer likken de Westvlamingen de boter: „Vele dan van de eerstgenoemde Landstreke beginnen hun zoo verre te verstouten, niet alleen van te schryven, maar zelfs te drukken Brauwerie, Bakkerie, Brasserie, Stokerie, Hooveerdie enz. met eene I in plaetze van Y, het gene een onverdraegelyck misbruik is, grootelyks strydig tegen den grond onzer Taele, en bijzonder tegen de aloudheyd der zelve...”

De schrijver van de *Deure* had dus een hekel aan de „Westvlaamse uitspraak van de Y”. Daaromtrent kunnen nog meer passages uit zijn werk aangehaald worden. Op minstens evenveel plaatsen geeft hij blijk van een merkwaardig Oostvlaams taalchauvinisme. Het feit dat in Mexico Gents wordt gepraat vervult hem met een ontroerende trots (cfr bijlage p. 84). Die wetenswaardigheid had hij waarschijnlijk van Jacobus Marchantius (1537-1609), een humanistisch geschiedschrijver, of misschien van Petrus Montanus (1594/5-1618), die het in zijn Amsterdamse Guicciardini-uitgave van 1609 (juister: de uitgave van Kiliaans vertaling) de genoemde Marchantius had nagezegd.

Een belangrijk personage voor Waterschoot was Daniël Heinsius, een naar Holland uitgeweken Gentenaar (Gent 1580-Leiden 1655), in zijn tijd een beroemd classicus, vooral bekend gebleven als de vernieuwer van de Nederlandse prosodie (6).

---

(6) Zie o.a. Ph. Blommaert, *De Nederduitsche Schrijvers van Gent*, Gent, 1861, p. 201.

Petrus Scriverius, zijn Hollandse vriend en uitgever van zijn *Lof-sanck van Iesus-Christus den eenigen ende eeuwigen Sone Godes* en van zijn *Nederduytsche Poemata*, roemde hem als „*de Gendsche nachtegael*” (7). Aan verwijzingen naar die Gentse nachtegaal ontbreekt het in de *Deure* niet. Soms lijkt Waterschoot met die uitdrukking niet Heinsius zelf te bedoelen, maar de in zijn oren zo superieure Gentse taal. Zie in bijlage het al genoemde *Lofdicht*, op p. 92 van de *Deure*, van af „*Aëthon*”, ongeveer 7 verzen ver. Zie bijvoorbeeld ook „*het ryk thoonhoudend Bekgekweel van den ouden Gent oft Gendschen Nachtegael, onzen moederlyken vogel*” in de titel van dit gedicht.

E. VAN BELLEGHEM BESCHOUWD ALS AUTEUR VAN DE DEURE.

– De Westvlaming Pieter J. Van Belleghem, geboren rond 1704 te Langemark (8) en schoolmeester te Brugge, werd tot nog toe door vrijwel iedereen voor de auteur van de eigenlijke *Deure* gehouden. Dit vloeit natuurlijk voort uit de volgorde van de twee auteursnamen op de omslag en de volgorde van de twee grote onderdelen in het boek zelf. Maar er hebben ook andere factoren meegespeeld. De Brugse onderwijzer Balduinus Janssens, die al in 1775 die *Deure* met veel geweld heeft trachten te rammen, noemde in zijn kritiek niet één keer Waterschoot, die hij waarschijnlijk niet kende, maar hij riep zijn confrater en stadsgenoot ter verantwoording voor het geheel. Dit blijkt trouwens al uit de titel: *Verbeterde vlaemsche spraek- en spelkonste, daer in onzydig de gevoelens tegengesproken worden der volgende schrijvers, Richelet, Desroches, J.B. en bijzonderlijk Van Belleghem, door Balduinus Janssens, Taelmeester binnen deze stad* (9). Janssens kon natuurlijk zoals zovelen na hem misleid zijn door de volgorde der twee auteursnamen, waarover we het zoëven hadden, maar het is toch wel vreemd dat zijn zovele opwerpingen tegen echte en vermeende fouten, zowel in het gedeelte tussen p. 1 en 124 als in het

(7) *Dan. Heinsii Lof-sanck van Iesus-Christus den eenigen ende eeuwigen Sone Godes. Ende zyne andere Nederduytsche Poemata*. Nieuwe uitgave, (door Petrus Scriverius), Amsterdam, Willem Iansz. Blaeuw, 1622. Hierin een berijmde Voor-reden door Scriverius, met op p. 12 de volgende verzen:

*Wegh, wegh uytheemsch gedrocht, de Vlaemsche soete macht
Die sal wel schicken, dat zy Holland wel behaecht:
De Gentsche nachtegael die sal wel sorge draegen.
Die daer verheven sit op 's Faems vergulde waegen...*

(8) Stadsarchief Brugge, *Parochieregisters*. Pieter J. Van Belleghem zou op 27 september 1779 te Brugge overlijden, 75 jaar oud, weduwnaar van de uit Belle in Frans-Vlaanderen afkomstige Theresia de Witte.

(9) Brugge, J. de Busscher, zonder datum. Zie over dit werk en zijn auteur J. Smeyers, *Vlaams taal- en volksbewustzijn*, p. 122.

gedeelte tussen p. 125 en 178, allemaal tegen Van Belleghem (wiens naam hij zonder h schrijft) zijn gericht, en dat hij niet één keer de mogelijkheid heeft overwogen, dat misschien ook die medeauteur uit het verre Zele toevallig eens de dader kon zijn. Alles wijst dus op een persoonlijke afrekening tussen twee Brugse schoolmeesters.

Met Waterschoot als de auteur van de eigenlijke *Deure* is er niet langer reden om de in dat boek voorkomende vitterijen tegen enkele Westvlaamse klanken toe te schrijven aan een Westvlaming. Of aan Westvlamingen, zoals professor Vercouillie deed, die „het werk van Van Belleghem en Waterschoot” nog enkel het vermelden waard achtte „*omdat die Westvlamingen tegen de Westvlaamsche particularisten van hun tijd uitvaren*” (10).

Is het bewuste deel van het boek niet door een Westvlaming geschreven, de plaats van uitgave was toch de Westvlaamse hoofdstad Brugge. Heeft de schoolmeester uit Zele zijn tekst geschreven naar zo'n Westvlaams publiek toe? Of is zijn kopij daarentegen op een onvoorzienne manier in handen geraakt van zijn Brugse confrater, die ze dan wellicht zonder nauwlettend onderzoek ter perse legde, met het oog op een publicatie die vooral hemzelf en zijn school daar te Brugge in het zonnetje zou plaatsen?

F. WESTVLAAMSE REACTIE TEGEN DE DEURE. – Het is logisch dat zo'n Oostvlaams getint taalgeval, in Brugge en onder het schijnauteurschap van een Bruggeling gedrukt, niet zonder Westvlaamse reactie is gebleven. Over die reactie van Balduinus Janssens hebben we het al even gehad. Vijf bladzijden besteedde hij (p. 55-59) aan „*Bemerkingen, op éénige misslaegen van den boek, genoemt Deure oft Ingang der nederduytsche Taele, door Van Belleghem, Schoolmeéster tot Brugge, hier onzydig en bondig ontdekt*”.

Janssens zegt dat zijn taalkundig werk al was geschreven toen de bewuste *Deure* van de pers kwam. Hij zou zijn vijf bladzijden kritiek dus pas achteraf aan zijn kopij hebben toegevoegd. Een onkontroleerbare bewering.

Van Belleghems rivaal bekritiseert alles en nog wat. Hier weze één enkel punt naar voren gebracht (p. 57-58): „*Van Belleghem, bl. 91, (let wel het betreft zonneklaar een passus van Waterschoot) zingt den lof van het zoet bekgekweel van den Gendschen Nagtegael, tragtende dit te bekrachtigen met het gene den heidenschen Daniël Heins zegt, in zijnen verfoeiëlyken boek, hebbende voor opschrift, den Lofzang*

---

(10) J. Vercouillie in *Vlaanderen door de eeuwen heen*, I, Antwerpen, 1912, p. 227. Ongewijzigd in Id., *De taal der Vlamingen*, Brugge, 1925, p. 98-70.

van Jesus Kristus, den ééuwigen en éénigen Zone Gods, den welken dusdanig doorzaeit is met naekte beelden, onzuivere en stoorende redenvoeringen, minnebrieven en schimpdigten, dat het één teér gemoed zoude doen schromen; immers éénén boek, die, niet zonder reden, verboden is. O wat misslag zig van diergelyke boeken te bedienen! Heeft Van Belleghem in meéninge geweest, dat dien boek door den Gend-schen Heins gemaakt was, zyn misslag is nog grooter: want, dezen heeft, in zyne latynsche en vlaemsche Digten, den lof van Brugge uytgegalmt, maer nooit geschreven op 't zoet bekgekweel van den Gend-schen Nagtegael”.

Janssens blijkt niet te verwijzen naar de eerste uitgave van Heinsius' Lofzang op Jesus Christus en die van zijn Nederduytsche Poemata, allebei van het jaar 1616, maar naar de gezamenlijke uitgave der beide werken van 1622. Zo is verklaarbaar dat hij de illustraties, waaronder inderdaad enkele naakte mythologische vrouwenfiguren en tientallen cupido's, doet doorgaan als behorende tot die Lofzang op Jesus Christus, waarmee de uitgave van 1622 opent.

Na een nogal duistere passage omtrent Heinsius' auteurschap vloeit uit Janssens' pen iets dat weer rechtstreeks voortspruit uit zijn gebetenheid op dat Oostvlaamse taalchauvinisme. Hij zinspeelt namelijk op Heinsius' bekende Latijnse lofzang op Brugge (11). Al in de (tot het Brugse stadsbestuur gerichte) opdracht van zijn boek heeft hij niet nagelaten, dat lofdicht op Brugge te vermelden. Heinsius heeft, zoals Janssens met veel genoegen opmerkt, daarentegen nergens enige Gentse Nachtegaal bezongen.

We laten die haarklieverijen voor wat ze zijn, en merken in het voorbijgaan gauw op, dat onze Brugse kritikaster op een andere plaats in zijn boek zeer konsekwent de ongediftongeerde Westvlaamse uitspraak van de y (in ons hedendaags schrift de ij) de juiste noemt. Zijn Westvlaams is het model, zegt J. Smeyers, en hij citeert: „... *niet dat ik wil zeggen, dat, besonderlyk d'Hollanders, of de Brabanders, niet al de vlaemsche Taele spreken, neén: maer omdat zy uitdrukkingen hebben, die met onze wyze van spreken niet overeénkomen, en die wy niet verpligt zyn te volgen, aengezien wy altijd de name en daed gehad hebben, van ons alderbest in de vlaemsche Taele uit te drukken...*”

G. WAARDE VAN DE DEURE. – Het is niet onze bedoeling, Waterschoots *Deure oft Ingang* grondig te ontleden. Dit schoolboek zou zoiets niet verdienen. Het is ongeveer het dieptepunt van de in onze

---

(11) Zie hierover A. Viaene, *Lof van Brugge. Een Latijns gedicht van Daniël Heinsius vertaald door J.P. van Male*, in: *Haec Olim*, XIX, 1969, .p. 13-16.

streken al zo middelmatige achttiende eeuw. Zoals het in bijlage afgedrukte XVI. Hoofdstuk ten overvloede bewijst, is Waterschoot op vele plaatsen (haast) onverststaanbaar. Hijzelf was er trouwens van overtuigd dat „*de levendige stemme alles met meerder kracht en minder moeyte beter en volkomentlyker als de penne kan uytleggen en doen verstaen*” (p. 13). Het is ons een raadsel waarom hij dan schreef. Op één eigenaardigheid van zijn boek moeten we toch nog even nader ingaan. Het gaat om iets waar mensen van vandaag niet in thuis zijn, namelijk zijn taalkundige theorieën. Die putte hij uit een Becanus (+1572), een Schrieckius (+1621) en een Milius (+1637). Die humanistische schrijvers beschouwen het Nederlands als de oudste taal van de mensheid, zelfs de taal die Adam van God in het aards paradijs had ontvangen. Daarover meer in de bijlage, bv. onderaan p. 85 en verdere bladzijden. Is de auteur van de Deure de laatste fakkeldrager geweest van die nationalistische taalkundige strekking, zo vroeg Antoon Viaene zich af (13). Onder de achttiende-eeuwse spraakkunstschrijvers staat Waterschoot in ieder geval volstrekt niet alleen met zijn opvattingen.

H. SLOTBEMERKING. – Tot slot stippen we aan dat van de *Deure* veertien jaar na haar verschijnen, in 1787, een herdruk (?) in het licht is gekomen bij dezelfde drukker Van Praet te Brugge, onder de titel: *Almanach der Nederlandsche Taelen (...) inhoudende des zelfs Letter-Greep, Schrijf- en Uytspraekkonste, voor een Nieuw jaer opgedraegen aen alle Leerzuchtige en Woordgrondige Liefhebbers der zelve Taelen, als ook de noodige onderwyzinge om volkomentlyk te leeren lezen, met Lees-teekenen daer toe dienende; mitsgaeders de opregte handelinghe der Penne, om op korten tyd volmaektelyck te leeren schryven; waer by gevoegt is eenen eeuwigduerenden Almanach* (14)

Een exemplaar hebben we niet gezien. Ging het wel om een herdruk? Misschien heeft Van Praet, veertien jaar na de uitgave, een aantal onverkocht gebleven exemplaren aan de man trachten te brengen in een nieuw omhulsel, met name in de gedaante van een almanak, wellicht vergezeld van enkele bladzijden met de kalender voor het komende jaar.

---

(13) E.N. (A. Viaene), *Vlaams in het Aards Paradijs*, in *Biekorf*, 1968, p. 128.

(14) Vermeld (met drie puntjes tussen Taelen en inhoudende) door J. Smyers in *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*, deel VI, p. 451. Zie omtrent deze zeldzame Almanach der Nederlandsche Taelen ook de vraag van B.D. in *Biekorf*, 1971, p. 255.

We nemen afscheid van de vlijtige Zeelse onderwijzer met de woorden van De Potter en Broeckaert (15): „*Waterschoot was een zedig man, wat men niet van alle schoolmeesters zeggen mag. Men leest op zijn handschrift van den Schat der Rym-komst: D. Waterschoot, plus zélé que savant. Wij twijfelen er niet aan of hij zal rang bekomen onder de Zuidnederlandsche schrijvers der vorige eeuw, van welke de Koninklijke Academie voor Taal- en Letterkunde eerlang eene bloemlezing zal uitgeven. De man moet niet altijd vergeten blijven*”.

Op die bloemlezing voor achttiende-eeuwse schrijvers wachten we intussen al meer dan honderd jaar.

Jozef Huyghebaert.

---

(15) F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis der gemeenten de provincie Oost-Vlaanderen, Zele*, p. 117.

DEURE OFT IN GANG
TOT DE
NEDERDUYTSCHEN
TAALE,

DESZELF

LETTER-GREEP SCHRYF-
LEN UYTSPRAEK-KONSTE,

Tot geftbawerkinge geopent aen alle Leerzuchtige Woordgrondige leveraeren.

Als ook de noodige onderryzinge, om volkomenlyk te leeren lezen, met de Lees-teekenen daer toe dienende:

Mitsgaeders de oprechte handelinge der Penne, om op korten tyd volmaectelyk te leeren Schryven;

Waar by noch gevoegt is eenen eeuwighduerenden

ALMANACH

In't licht gebragt door P. J. VAN BELLEGHEM,
vry Schoolmeester binnen de Stad Brugge,
Ende DANIEL WATERSCHOOT, Schoolmeester
tot Hansfevelde, Prochie Zete.

Tot BRUGGE, by JOSEPH VAN PRAET, Drukker der Stad, en Lande van den VRYEN.

XVI. HOOFDSTUK,

Van de Gelyyd-teekenen oft aengenomen wydrukseelen des gelyyds.

T En tyde van Noë, achtervolgende de Letteren hier boven genoemt, en waeren geene gelyyd-teekenen; maer met de veranderingen en aengenomen kwaedepreek-woorden zyn deze moeten gefelt worden, alsook om de woorden te verichillen: dan die hun willen houden aen de eerste oudheyd, en moeten deze niet stellen verduubelende de *e*, daer wy zomtyds het teeken itellen, al-200 ons dit gemakkeliker, beter en korter dunkt, dan het spreek-gebruyk te veranderen: gemerkt, dat de oude hier in geen uytpraek-verschil en hadden tusfchen *weszen* (Orpbelins) en *wézen*, (*être*) het gene wy onderscheyden *wézen* oft *wézen* van *wézen*, *Peerd*, *Peird* oft *Paerd*, *oo*, *oo*; hebbende alle deze by hun gelyke klancken.

Wy hopen deze stellinge ons niet kwaelyk en zal aengenomen worden; elk volgt wat hy wil.

Ons' Vlaemingsche Woorden-boeken

En zyn daer niet door verkort;

Om te vinden kan elk zoeken;

Zoo by ons gefelt hier woord.

Hiet zonde schynen, dat wy hier wilden de oprechte oude Vlaemische uytpraeke, ofte wel de Spel-konfte te kort doen, gelyk het gebruyk ons het eerste in eenige woorden, en zelf klanckuydig, verscheyden aen die der eerste ontheyd, tot onderscheyd der zelve, in uytpraeke en Spel-konfte wilt doen aennemem.

Dan alzoo het, menschelyk sprekende, schier onmogelyk is, deze beede ten goeden volmaekt te volgen, en wy meer vrucht verwachten van de woorden te konnen onderscheyden, te meer, het zelve nu aldernaest komende aen onze bedendaegsche spraeke, wy de teekenen tot onderscheyd der zelve willen gebruyken, om vele redenen op andere plaerzen ten kortfken aangemerkt.

Wy moeten nochtans bekennen, dat de oude woot-

den en spellingen iet gehejms in hebben, te lang om hier te stellen; en het waer te wenschen, uytgenomen in deze verschillende betekenissen, den aldereersten ouden schik gevolgd wierd. Wy vinden nochtans in sommige oudheden eenigen troost voor onze nieuwe verschillende. Ziehier de oude met de nieuwe in eenige korte woorden.

Ouden *schik*.

Beed-el-en. *Béd-el-en.*
 Geev-en. *Gèv-en oft geev-en.*
 Kleed-er-en. *Zommige onweteude Wèzen. ètrè. spellen kleed-er-en.*
 Weerd-ig. *Wèerd-ig.*
 Wèez-en. *Weez-en. Orpbelins.*
 Beer. *Bèer, by zommige Bèir.*
 Beed, Eber, Ber. *Bèr, Beer. Vèrrat.*
 Beed oft beed-e. *Beyde oft a le twee.*
 Scheed-en. *Scheyd-ep enz.*

Achterevolgende de oude, leerende dat die van Mexico ene Taelc spreken overeenkomende met die van ontrent Grend in Vlaanderen, waer onder wy ons mogen rekenen, en deze klanken op dergelyke maniere by ons uytgengende, zoo durven wy, als de naefte wezende, de vrendelingeen voortellen onze twee gelynd-teekenen, (*a*) het staetig met dit van het omvang, gmaekt van een staetig en scherp op de volkomen lange *è*, in *geven* en in *geven*, *Beer*, maunelyk Verken, *Bèer* oft *Bèir*, (*Urtus*) in *wèzen*, verkort van eene *e*, die in het volbrogt by ons gestelt word: by voorbeeld, *gewèst* enz. Dan op dat deze teekenen niet misacht en worden, willen wy elk waerfchouwen, dat de *è* een weynig verschildt van *air*, wat nedriger en zoeter; *è* klinkt lang op haer eygen, gelyk *è* volmondig open. Wat aengaet *eè*, en kan ook niet recht uytgaen, gelyk by zommige der Franche, in *bien-aimé* enz., *eè* kort, dat is, onvolmondig: en dus doende, komt onze uytspraeke met de oude ook overeen, dat is, zoo goed als sy de hunne.

Zommige oude maekten in gemeene wereldsche woorden tusschen *d* en *f* weynig verschild; maer de aloude voor-Vaderen hebben daer in meer wys geweest dan hanne kinderen. Ziet het woord *Godt*.

(a) Gravis. (b) Circumflex.

Bemerkt hier den klank van alle dry die Twee-klanken.

Onze Nederduytsche zyn weerd ge-êert oft g'êert. *Vast-stellinge op het Duytschwoordbe-ghr-en, by ons be-gèer-en, tot bewysinge, dat de eerste è van de tweede grepe dient geteekent, en niet de tweede.*

In de fruykinge der Helden-Versen hebben wy: *Begèeren en zult gy noyt bet goed van ander menschen, Rechtoverdig altyd leeft, u 'eynd geuk-toewenschen.* Dus de eerste meer op *è*, die lang moet wezen klinkt: dit kennen de welke *gèer* en *vèer* eengtepig (zoo behoord) uytsprekten.

De hardigheyd komt van de *r*, die de ander *ø* hard *r*, maer niet *e* maekt, wezende eene gefchikte mannelijke Letter, onder den naem van halve itemmaekeren, die meer kracht hebben als de mede-klinkeren

Wy hebben infgelyks *ø* lang en kort, *øpen, kot, do* en *oo*; in de *Schòle* beeft by aen den *pot* synen *poet* verbrand enz.

Voorts geene scheyd-klinkeren noodig in onze Taelc, *ge-eers, ge-eeten* oft *g'eeten*.

Ziet d'Hebreewen, Duytschen, mede Grieken... meer Houden dat by bun in vrede, sy staen boven, 'tis groot eer.

Godt, Adem, Adam, vlammig, algemeen, Tottsch oft Godt, Jodische, een iverzcel, Allemans oft alle-mensch Nederduytsch, Gottsche.

Van onze Taelc [ziet in] den Boom word u getoont, Van Godt is haer begin, in hem haer eynd ook woont.

Den Godtlyken Geest *Adem* aen Adam, en van Adam aen Eva enz., zy gelyk by is aen U-E. hooggeerde, algemeene Godts-Taelc-prekende Vlamingen. Het is den H. Geest, die U-E. door Godt, en met Godt, alle

te nem maekt Goden in Godt, die wy moeten erkennen voor het begin en het eynde van alle goed, beter en alderbest aller dingen enz.

Vas estis Dei in Deo, die den alleen *alpha* (ouden) *omega*, en nu *omega* is, van Godt syncn *Adem*, *Adam* en *Eva*, U-E. in geest, maekzel, spraake enz., en niet buyten Godt.

De G in Godt maekt u in hem volmaekt, in hem geest; en zoo buyten dis en is'er niet gepaekt; niet geichapen, niet geheyligt.

De O maekt u hoog in hem, die daer buyten Nederlanden oft andere Uytlanderen zyt.

De D maekt uwen geest onbepaelt-eeuwig, die buyten Godt in tydlyke ellenden bepaelt zyt; kort, de D maekt u Goden; maer zyt gy Goden door u, met u, en in u? ó Neen, Godt-begeerte den Godts-Geest heit u beter onderricht, gy weet door hem, en met hem, dat gy alleen in hem besloren moet zyn, wilt gy in hem volmaekt, met hem hoog, en door hem eeuwige-zen zyn; en deze aldervaste bestrynginge is DT, verbealdende het Dryvuldig-eeen.

G O DT   *dt*
I 2 3   *slot.*

Uytlegginge.

De G is volmaekt in Godt, die door goede meenings in hem alles verheft, en slechte zaeken luyfter geest, by ons volbragt: waer de bezondere Letteren, die het volbragt uy drukken in onze Tael, zyn naer g, b en v, *gedient*, *bemint*, *volmaekt*, en deze dry zyn t'zaemen een volmaekt.

O, by de Godts-geleerde verbeelde de *bigbeyd*, *boogbeyd*; en alzoo wierd ook by de oude de o, oo uytgesproken gelyk de oo by de nieuwe van onzen tyd; alsmede de e, ee, gelyk in *ezel*, het welk eenige dwaaze uytsprecken gelyk *peerd* oft *peerd*, niet wetende, dat deze ee dienen uytgesproken gelyk de Franche die uytsprecken in *erzite*. De oude dan en gebruykten geeste tekenen; maer dit was by hun allegaer lang, e lang; en ten waere wy met honderden woorden van gelyke uytsprecken, die anders gelyk zouden wezen in beteekeninge, maar door verschillen, moesten onderscheyden, zouden zelf de bovengeselde teekenen verworpen, in plaetze

van een te nemen, het welke wy doen met vreeze, dat die op andere plaetzen versteert zullen uytgesproken worden.

DT, D en T, hebbende met elkanderen eene geheyme bynaer overeenkomite, gelyk ook de V met F, en S met Z, met dit onderscheyd, dat de F is uytdukende het eerste mannelyk eenvoud, en de V het vrouwelyk eenvoud, gemeenelyk van de F ontfangen hebbende, brengt voort de beyde infeervouden, zoo in naemen als in woorden: by voorbeeld, den *wolf*, de *wolven*, de *wolvinne*, den *bof*, de *boven* enz.

De oude italden *wolf*, *wolven*, *wolfinne*, en zeyden, dat alle mannelyke en vrouwelyke, tot volmaeking van een meervoud, behoorden t'zaemen te wezen: wy gebruyken deze na eyfch onzer spraake, gevoelende een de sterck-luydinge, waer wy deze behooren te stellen.

S en Z meenen wy, om hunne overeenkominge, te mogen gebruyken in *wezen*, stellende in het volbragt nochtans *getweest*, *vrezen*, *gevreest* enz.

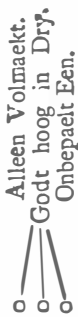
Deze overeenkomingen in aandacht genomen, komen wy op die van d en t, en zomtyds dt, als voor eene Letter t'zaemen, dienende voor het aldervaste eenvoudslot, van het welke geen eenig meervoud meer en is.

Gelyk elk hem moet verwonderen, en in vernederinge der onbegrypelyke Dry-Eenige Verholentheyd gelooven en zaig worden, moeten wy ons verstant ten onderen geven in het bemerken der krachten, besluten in de Letteren g, d, t, die uyt zig onbepaelt zyn, hoe de zelve zoo een vast onbepaelt een, t'zaem gevoegt, kunnen uytmaeken.

en.   Voed   Voet
Koning   en.   Slot
en.   Goed   en.

Hertog
en dit blykt, dat de t alleen geen algemeen vast slot en is, dan alleen in zommige woorden van den volbragten tyd, ik heb *geest*, *gedient*; welke eenige met d, andere met t schryven, waer van elk reden zoude kunnen geven, en elk met vele uytneeringen, komende van *eerst*, andere willen van *geestden* enz., wy zeggen het gene volbragt is geen d en behoeft: want het is bepaelt in syn eynde; maer wel dt vereenigt, gelyk wy die t'zaemen stellen in *Godt*; en dit is het aldervastste, en onbepaeltste eenigst slot.

*Van Godt komen Got-en, en Goden van Godt:-
Met Godt wilt niet Spotten, at ist' vass' slot.*

De Spraek, achtervolgende de leeringe der aloude Schryveren, hunne Schriften en boeken, aengemerkt by d'Heer J. de Meertman, den Stapel der Alouheden, aen hem gezonden schieer van alle deelen des werlds, in syn 52 jaerig onderzoek, bewyft uyt Winklers, Krämer, Kolver, Schriekius, Guicciardyn, en honderde andere, zelf Hebreuwische, Griekische enz., dat onze Tael is de oude Hebreuwische, en niet de nieuwe, hedendaegs de Joden-spraek; waer van wy noch vele woorden, alhoewel wy mede wat afgeweken zyn, verstaen met ons groote overeenkominge te hebben, 't welk blykt uyt eenenouden Hebreuwischen Wet-boek, die de nieuwe Hebreuwen kwaelyk meer en konnen lezen noch verstaen; hebbende die Tael geleert van eenen die ervareuften (Rabbi) Meeter; maer aldermeest verlicht door de Letteren, welke men zegft chier ten tyde van Adam, immers lange voor den Zondvloed geweest zyn, door Noë daer naer getelt in de Capelle, door hem en met syne eygen handen gemaekt op den berg Ruftal in Armenien, inhoudende den ouden Godtschen Letter-schik, en meer andere dingen van de Weth enz.: om welke Letteren te bekomen, hy op synen kost twee Joden, in verscheyde tyden, heeft afgeveerdigt, zynde de zelve hem gebrogt in alles malkanderen gelyk: het welk geene kleynce bevestingen en zyn, bespeurende daer in de gelykformigheyd van onze aloude haek-Letter, de welke daer alzo naer komt, als de hedendaegsiche Hebreuwische, die men schieer niet lezen kan. Wy vinden dan gevolgelyk in vele van syne Schriften, dat de onze is de Godtsche Tael, met welke Godt aen Adam en Eva gesproken heeft.

Onze Letter-rykheyd, woord-rykheyd en vaite Hoofd-geslachten, Liten enz., toonen, dat wy van hooger afkomte zyn, als eenige andere, die hunne moeder willen Taelie nosmen, daer sy maer slechts de Spracke en heeft van de Vlaemische. Ziet Marchantius. Onze Spracke is

van Godt, van Adam, Vlaming, kleyne zoon van Japhet, opper-Priester van syn volk, gelyk de Angutitiven van Augutinus, de Bogaerden van Bogaerd enz. De Vlamingen, die by Cæsar, Tacitus en andere oude Latynsche Schryveren genaemt worden Flammines, hadden in hunne Wapenen en Schilden ook verscheyde vlammen vuers; zommige willen, dat sy eerst de Lonten en andere Oortlog-vueren uytgevonden zouden hebben, (a) kloek en stout hunnen naem onstervelyk door zegenprael in den geheugenis-Tempel, de Rucht-foeddinne, bevellende. Dat onze Taelc algemeen is, en konnen de Grieken, Latynen en Franschen niet gegronde tegenspreken. Het woord *untersjèl* overwint hun: want het is ganfch Vlaemisch, uytgenomen *uns*, een-iver-feel, een gelyke ivertrekkinge oft algemeen verband, een *zèl* oft *koordè*. De Franfche noemen de Duytsche Taelc oft Spracke voor ons *Allemande*, de *alls man* oft alle mensch gegeven Taelc; maer de Duytschen en durven zelf die eere niet aennemen: want sy hun maer en rekenen van Tuifco den naem te hebben.

De onze geweest zynde zoo veel hondert jaeren voor den Thoren van Babel, waer uyt dat *bab-el-en* oft verwerren gesproten is, die ook lange was voor Tuifco, wy meenen nochtans, dat sy ouder met ons zyn, maer armer van Litten, Geslachten en Woord-rykheyd enz. Dat hunne Spracke niet en is de algemeene, dan wel de onze, verzeekere vele oude boeken: zoo dat wy de zelve te groote eere doen, die te noemen, uyt beleeftheyd, onze mede-zufter; blykende, dat sy niet en is van het eerste houwelyk, vermits wy Tuifco niet en kennen voor Vader, dan wel, naelt Godt, Adam.

Wy weten ook, dat Eva voor Tuifco lang dood was, nochtans beter als sy-heden, dat de oude Hoogduytsche wyze van schryven byna gelyk was aen onze Godtsche Geheymen.

Dat wy Nederduytsche genaemt worden, is overmits wy beneden den Rhy en het Hoogduytsch-Land woonen, en ook meer nederig in spracke zyn, en dezen naem en is ons niet oneygen; maer ons te maeken hunne Taelc-onderdaenen, en kan hen niet gelukken, dan van eenige onwetende, die meynen hunne Taelc de bronne te wezen van de onze, en daer aen bukken om te drin-

ken, hun uyt vulpshyde maekende slaeven van de on-
derdaenen van Tuisco; en dien naam moet hun doen be-
kennen, dat sy onze slaeven, en wy hunne Heeren zyn,
ofte misfchien hunne groot-Vaderen der groot-Vaderen,
t'hander eeren: want Tuisco is al verre uyt het gene men
maegfchap kan berekenen.

Beter bekend en sy, dat, gelyk de maend Sextilis de
zefle was, lange alvooren Augustus, die na zich benaem-
de, hunne Tael lang was voor Tuisco, en met ons af-
komende van de *Thebomies*; (het gene zommige itelden
Tentoniks, *Tentoniks*, niet veritacude het woord *Tibos*
oft Godt) en dit is de waerheyd in korte woorden by
de Grieken.

De oude Vlaemsche Tael was voortyds genaemt de
oude *Thebomies*, by zommige oude *Tentoniks*, en deze
wieren in de aloude boeken geschreven met *ks*, tot'er
tyd, dat Karbil synen naem veranderde, itellende Carbilus,
om dez voor *k* te doen dienen, en is daer in van vele
nieuwgezinde gevolgt geweest.

Louis Guicciardyn, in de beschryvinge van het Ne-
derland, schryft, dat de oude *Tentoniks* is de Vlaem-
sche, ryk, eygen-beudelyk enz.

Montanus, eenen Hollander, in syne byvoegzelen op
den zelve, tracht deze tot syne schande te doen ver-
staen voor de Duytsche; dan de boeken der aloude, die
hy ontwyffelyk niet doorblaedert heeft, verwerpen synen
driit en enkele genegentheyd, die hy meer tot de Duyt-
sche dan tot ons heeft, en synen onrechten afkeer van
de oudheyd, door dien hy waerbeydshalven gedwongen
is korts daer naer zich zelve tegen te spreken, schry-
vende bladzyde 28: „Dat'er in Mexico zeltere Taelen
„ gevonden word, de meeste gemeenschap hebbende met
„ de Gendfche in Vlaenderen; het welk alles sentoont,
„ dat het eene oude oorspronglyke Tael is, *schier* van
„ den begin des werlds gebruykt, en noch tot heden
„ wyd-strekkende.” Tot hier toe de woorden van Mon-
tanus. Hy zegt *schier*, om dat hy de oudheyd niet
dieper en heeft durven ondertaften, het welk den Lezer
daer uyt mag lachten.

De Gotthen en Denen, zegt hy, komen onze Taelen
naeft, en dit en is geen wonder: want de Gotthen en
Joden oft Joden zyn met ons een geweest, nu mede af-
geweken veel meer als wy, en de Grieken hebben ge-
meenschap met onze Taelen. Ziet *Virgilius Graecus*
cum suo mixta loquela sono est.

Dit alles boven dat Marchantius schyft, dat sy met
het Grieks overeenkomt in vele woorden: by voorbeeld,
yer, graeven, grypen, traenen, krebbe, greiffieren
enz. Dan alzoo onze Taelen meer dan duyzend jaeren
ouder is als de hunne, is het mede onbetwyftbaer, dat
sy doze, benevens duyzende andere, tot noodwendig-
heyd hunner Taelen, gelyk ook de Latynen 800 jaeren
naer hun, ons afgeleent hebben, en zoo voorts gebragt
in Tael oft Spraek-fchikkinge, ons met vele by hun ver-
anderde kwelen, en de onwetende bedriegen.

Wy zeggen hierom, sprekende alleen van wereldlyke
zaeken: *Vrienden en betrouwfse niet:*

Want hier door geen goed geschied;

't Geen elk man int goed kan lezen,
Mag in zuiver Tael wel wizen.

L O F D I C H T

*Ter eeren der Vlammische Nederlanderren,
Belgen oft Velgen, alsmede op het ryk
thoon-boudend Beketveel van den ou-
den Cant oft Gendfchen Nachtegael,
onsen moederlyken Vogel.*

Hongzwaerde Vlammingen, die in voorlede tyden

(1) *Ew' kluet beyde bet gtoont met vierentwint' in't ftrijden,
Aen wiens onkers' vier roem de faemzich vindverknocht,
Te stellen int gebeug, schier Winnaers eer gy vocht:*

*Konstminnaers ook vol vlam, vol geest en rechten iever,
W' aer door bet Muzen-tal, Apollo zelf u liever*

(b) *Als d' and're zingen boort in d'uw met Duytsche Tael,
Gellacht en voor' drykt' zaem. ô! Gendfchen Nachtegael,*

*Wat hebt gy vederen aen and're mild gegeven,
Ew' blyft noch evenwel op eygan vlausels zweven!*

*Ew' bek, uw ryken bek, blyf med' gy geestig zingt,
Zults gy Vrouw Juno zelf den echo t' dooren dwingt.*

Uytlegginge.

(a) Leest hier van de Oudheyd: dan wy bevinden, dat sy hunnen
aldermeeften roem bezonderlyk verkregen hebben in het befeer-
men hunner Landen, hunne oude Wetten ongeschend bewaerende.

(b) Ziet den lof der Taelen in Daniel Heyns Nederduytsch
Poëmat a, om niet te verre in de Oudheyd te gaen.

Deure oft ingang
Met reden. Ziet, gy hebt nu nieuws de Maet bekomen;
 (a) Een Maete, 't Grep-verdeel, Taelt-kundig waerge-

namen,
Die recht betwoord bevat: een Maet der Maet-en Maet,
Waer in den ryken grond van onze Tael besaet.

Den Sleutel leert den naam der Letteren int' beginnen:

't Zyn [noten] teekenen, tot ond'erscheyd der zinnen,
Hier maetig afgebeeld, op 't Helikon Getoest,

Waer med', zoo tuygt Euterp, Apoll' word' nageboet f.

Uw bek is als syn harp': Lucia gepresen,

Aëbons' boude rechtthoon, ['t is zelf int' Orieksbewezen]

By dagen en by nacht, Duytsch Nachtig al in Tael,

Gelyk int' licht en dag, zoo is den Nachts gaet.

ô Vogel van Minerva! [de Muegd der Gend'sche Stede,

Oft Zosiak ons's Lands] om u te bouden, dede

Men maeken deze Deur: blyft hier altyd by ons.

[Gylyk uen Mexico] Wat kent g'uw zachte dons

En ved ren? Ziet gy niet dat vremd' uw jonst niet loonen,

Misrd'olgen uwe maet, onkundig uwe Thoonen?

Ja zingen gamsch verkeert met bunnen krommen bek?

Uw god' kun sberypen toe, en wyten u 't gebrek,

Hun eygen misverstand? ô blyv! die kwaede bokken,

Met enkel vederkens, u trachten kael te trekken,

Te dooden. ['t is alleen vermits g' hun maekt beschaemt]

Sy bouden dan uw bek, en zenden ons 't geraemt.

Blyft roem der Gend'sche Maegd, blyft, 't is Apoll's

beblygen,

Tot dat by zelf [wat eer!] u eens met zich zal draegen,

Exploetzen by de kroon, sichts uen bet beeld, dat knelt:

Hy kroon met Bacch' lief uw beksten zoet bezielde.

(a) Deze Maet is den grond der Tempora, Adj: Cliva, Substantiva enz., alle met weynige oft schier geene uytneeminge; het licht, cygendom, ja als de ziele van onze met de Duytsche ryke Moeder-Taale.

Vaststellinge van d'uytlegginge hier vooren.

Wy vocgen de Maete, waer op den Gend'schen Nachtegael behoort te zingen, den rechten R:eden-sleutel voor Letteren toe, om de Noten-teekenen (waer door wy Litten oft Letteren verstaan) wel te noemen en stellen, zoo in het op als afgaen der woorden; de Maete is het Grep-verdeel. Door de geheele halve, derde, vierde, vyfde enz., verstaen wy geheele, halve, mede klinkeren, ook de accenten: de snikken zyn de punctuatien, waer van den punctum is het slot oft volkomen Leetmaete.

tot de Nederduytsche Taale. 93

't Is om uw Taeten bek, dat zelf de Fran'sch u pryzen;

Wat zal een Zael meer ryk u niet voor eer bewyzen?

Flandrina's Tael zal 't zyn, by haer uw wooning is,

Gelyk een Muzenberg, oft tweeden Góden-dijch.

Leer-voedzaam bef uw boofd, weerd' geerden Neder-

lander,

En wykt niet van uw trots, in Tael en roem meer

schrand'er

Als al' uw Zoils, gy word' gehoet wyt spyt,

Vernits hun 't luk niet wilt, te wezen, die gy zyt.

Geluk en Konste

vinden

Verdrak, afsonste.

DANIEL WATERSCHOOT.

XVII. HOOFDSTUK.

Noodige bemerkinge op f, ff, en v.

WY hebben hier vooren gezeyd, dat de *f* dient in de mannelyke naemen; als *Wolf, Hof, Graef, Slaef; inne* kan alleen het vrouwelyk maeken: het gebryk en regel wilt de *v* in de vrouwelyke, alsmede in de meervouden, de *f* achterlaetende.

De eerste Oude stelden *Wolffen, Hoffen, Graeffen, Slaeffen*, van welke leste *f* de *v* gemaekt is; en daer naer getelt *Graeffen, Wolffen, Hofven; Slaeffen* enz.

Dan het is zeker, dat de *v* moet gebryukt worden in de meervouden als vrouwelyk, dienvolgende baetende oft voortbrengende.

De Duytschen schryven Graff, Graf-in; 't Is zoo, den Graef moet 't Graefens in.

Is dat niet eene schoone onderrichtinge, om ons de dood door den Graef indachtig te maeken?

Wy bemerken, dat Grave komt van *Gravitas*, Staetigheyd, en dus kan Graef beteekenen *Staet-Heer*, Graevinne *Staet vrouwe*.

Wie kant alles naer syn wen'sch Wel bepuelen? Geenen mensch.

HONDERD JAAR EIGEN KERK TE ZELE-DURMEN (1888-1988)

Korte ouverture op een eeuwfeest

Het jaar 1888 onzes Heeren Jesus-Christus is voor de inwoners van Durmen een heuglijk jaar geweest, het begin van eene eindeloze reeks van genaden en geestelijke voordeelen welke de Heer in zijne goddelijke Voorzienigheid hun had voorbeschikt; Van dit jaar immers dagteekent de oorsprong der nieuwe parochie van Durmen onder Zele.

Dit jaar werd op Durmen eene kerk gebouwd ter eere van het Allerh. Hart van Jesus door den Zeer eerwaarden Heer Adolf Van der Moeren, geboren te Durmen den 27 januari 1836, Doctor in godsgeleerdheid der Universiteit van Leuven, eerekanunnik van Sint Baafs, oud professor van zedelijke godsgeleerdheid in het groot Seminarie van Gent, en alsdan professor van zedelijke godsgeleerdheid volgens den H. Thomas en Voorzitter van het Kollegie van den H. Geest aan de Katholieke Hoogeschool van Leuven.

*

Met bovenstaande tekst begint deel I van het rijkgevulde **Liber memorialis** van de H.-Hartparochie te Zele-Durmen. Strikt genomen bevat de eerste paragraaf een fout, want officieel is Durmen slechts parochie (succursale) geworden bij koninklijk besluit van 6 november 1896, maar de pastoor die enkele weken later werd benoemd, E.H. Emiel De Meulemeester, was reeds kortelings in dienst als „proost” en was als dusdanig al de derde bedienaar van de H.-Hartkerk. In Durmen heeft men deze juridisch-administratieve stap, hoe wezenlijk ook, niet zozeer gezien als de *echte* start van de moeizaam bedongen geestelijke zelfstandigheid, maar wel als de *bekroning* van een eerste turbulente fase in een geschiedenis die onstuitbaar is ingezet met het gedurfde initiatief van kanunnik Van der Moeren, nl. de bouw van een kerk in 1888. Logischerwijs hebben de Durmenaren het *vijftigjarig* bestaan van hun parochie dan ook gevierd in 1938. Ons eeuwfeest zal derhalve plaatsvinden op zaterdag 17 september 1988, dag op dag honderd jaar nadat kanunnik Van der Moeren „zijn” kerk inzegende¹ en er vervolgens „de eerste mis in Durmen” opdroeg. Het kerkgebouw van toen werd helaas gesloopt in juni 1975, maar in de

---

(1) Door allerlei omstandigheden heeft de eigenlijke kerkwijding door Mgr. E.J. Seghers, toenmalig bisschop van Gent, slechts plaatsgehad op 9 juni 1920.

plaats kwam een nieuwe H.-Hartkerk, aanvankelijk „gebedsruimte” genoemd net zoals de oude kerk in den beginne „openbare bidplaats” of „kapel” heette². De eerste (gedenk)steen die kanunnik Van der Moeren op 10 april 1888 had gewijd en neergelegd, werd, ten teken van continuïteit, in een binnenmuur van het nieuwe gebouw ingemetseld.

Niet minder dan drie Zeelse parochies „verjaren” feestelijk in 1988. Ook Huivelde (vijftig jaar) en de Kouterparochie (vijfentwintig jaar) doen dat inderdaad, maar Durmen is veruit de oudste van de drie, en de manier waarop het zich heeft „losgemaakt” van de moederparochie (Sint-Ludgerus) is een merkwaardig verhaal op zich. Komt daarbij dat de H.-Hartkapel op het „Hageland” (het laatste gebouwtje op de linkerkant vóór Hamme-Sint-Anna) net een *halve* eeuw oud is³, en dat de stichter en weldoener van de parochie, kanunnik Van der Moeren (1836-1913), op 30 maart 1988 zelf vijfenzeventig jaar zal overleden zijn. Een **drievoudige** herdenking dus.

Aan de figuur van kanunnik Van der Moeren heb ik destijds, in het jaarboek 1973-1974, een uitvoerige bijdrage gewijd. Daarin kwamen aan bod: zijn opleiding, zijn professoraat aan het grootseminarie te Gent en aan de Katholieke Universiteit te Leuven, zijn presidentschap van het Heilige-Geestcollege aldaar, zijn activiteit als theoloog en als priester, en natuurlijk ook zijn betekenis voor Durmen (stichting van school, klooster en kerk; zijn dagelijks leven op de wijk, toen hij er met verlof en nadien op rust was). Pas na de publicatie van deze studie werd in de pastorie het reeds vermelde *Liber memorialis* teruggevonden, met daarin een schat aan informatie over het ontstaan van de school en de parochie. Wanneer ik daaraan toevoeg dat mijn artikel mij een interessante correspondentie heeft opgeleverd met wijlen E.H. Godfried De Meulder (1893-1983), een priester van Zeelse afkomst die als student Van der Moeren vaak persoonlijk heeft bezocht en ook zijn begrafenis heeft bijgewoond, en dat ik mij inmiddels ook verder heb gedocumenteerd bij de archivaris van het bisdom Gent (E.H. L. Collin) en bij de huidige president van het H.-Geestcollege (E.H. F.-J. Mertens), dan zal een aanvullende studie over de

---

(2) De nieuwe kerk werd voorlopig ingezegend door wijlen pastoor-deken Jean Van Driessche op 9 april 1976 en officieel gewijd door Mgr. L.A. Van Peteghem op 4 juli van hetzelfde jaar.

(3) Ze werd opgetrokken in 1938, ter vervanging van een bestaand kapelletje aan de overkant, dat dateerde van 1928 (Durmen heeft dus al zestig jaar een H.-Hartkapel), maar dat moest worden afgebroken omwille van de rechtekking van de baan en de buurtspoorweg.

Binnenzicht der Kerk
Zele-Durme Uitg. Petrus De Wilde

kanunnik en over de beginjaren van de „proosdij” en parochie Durmen de lezer allicht mogelijk en wenselijk lijken. Inzonderheid over de bitsige strijd tussen Van der Moeren en Durmen enerzijds en de pastoor en het gemeentebestuur van Zele anderzijds (met inbegrip van de vele tussenkomsten van de kanunnik bij 's lands hooggeplaatste gezagsdragers) zijn we nu vollediger ingelicht.

Maar het herontdekte *Liber memorialis* (dat nu reeds aan zijn derde deel toe is) gaat verder dan de stichtingsperiode. Het biedt ons een boeiende (zij het niet altijd even regelmatig aangevulde) kroniek van de parochie en wijk Durmen; met name over de verdere lotgevallen van de oude kerk (vergroting, uiteindelijke afbraak), de school (onder al haar vormen, inclusief de „adulten-” en huishoudschool) en het klooster (dat in 1983 – na 85 jaar – door de Zusters van Barmhartigheid van Ronse werd verlaten), over het godsdienstig en sociaal leven (congregaties, bonden, broederschappen, gilden, processies, „zendingen” of „missies”, enz.), over jubilea, feesten en stoeten, over toonaangevende figuren, over rampen (oorlogsfeiten, branden, overstro-

mingen, o.m. in 1936, toen koning Leopold III een bezoek aan Durmen bracht), enz. Genoeg stof dus voor een aantal bijdragen in de volgende jaarboeken. Maar laten we eerst de jubileumviering 1888-1988 afwachten en ons, om deze inleiding af te sluiten, beperken tot de lijst van de bedienaars van de (oude en nieuwe) H.-Hartkerk, te beginnen met de stichter zelf (die officieel nochtans niet met parochiale zielzorg was belast):

– VAN DER MOEREN Adolf Bernard: geboren te Zele-Durmen op 27 januari 1836; priester gewijd te Gent in 1858; doctor in de godgeleerdheid te Leuven in 1864; professor aan het grootseminarie te Gent 1864-1880; erekanunnik van Sint-Baafs in 1869; algemeen directeur van de Zusters van de Kindsheid Jesu 1877-1880; professor aan de Katholieke Universiteit te Leuven en president van het H.-Geestcollege 1880-1898; ridder in de Leopoldsorde in 1899; overleden te Zele-Durmen op 30 maart 1913.

– SMET Petrus Joannes: geboren te Tielrode op 1 december 1852; benoemd tot proost te Zele-Durmen op 29 november 1890; gemuteerd naar Evergem-Wippelgem op 26 oktober 1894; overleden als pastoor te Ursel (Knesselare) op 24 december 1907.

– DE BOCK Theophiel: geboren te Zaffelare op 17 mei 1855; benoemd tot proost te Zele-Durmen op 26 oktober 1894; ontslag om gezondheidsredenen op 9 mei 1896; overleden te Genk op 13 juli 1896.

– DE MEULEMEESTER Emiel: geboren te Heurne (Oudenaarde) op 17 april 1856; benoemd te Zele-Durmen op 28 mei 1896 tot proost en op 30 november 1896 tot pastoor; gemuteerd naar Etikhove (Maarkedal) op 26 mei 1911; overleden als pastoor van Etikhove op 7 november 1922⁴.

– BOODTS Alfons: geboren te Temse op 22 maart 1865; benoemd tot pastoor te Zele-Durmen op 14 juli 1911 en er overleden op 29 januari 1914.

– BECAUS Leo: geboren te Mater (Oudenaarde) op 7 september 1865; benoemd tot pastoor te Zele-Durmen op 13 februari 1914; gemuteerd naar Wieze op 20 november 1922; overleden als pastoor van Wieze op 25 januari 1938.

---

(4) Twee jaar vóór zijn dood kwam deze eerste canonieke pastoor van Durmen terug naar de parochie om er de mis op te dragen ter gelegenheid van de kerkwijding door Mgr. Seghers (cf. noot 1).

- BOEYKENS Prosper: geboren te Bornem op 5 juni 1873; benoemd tot pastoor te Zele-Durmen op 23 november 1922 en er overleden op 9 januari 1932.
- DE MALSCHE Petrus: geboren te Temse op 21 mei 1879; benoemd tot pastoor te Zele-Durmen op 27 januari 1932 en er overleden op 18 april 1952.
- DE SMEDT Hippoliet: geboren te Zele op 9 juni 1907; benoemd tot pastoor te Zele-Durmen op 5 mei 1952 en overleden te Zele op 4 maart 1967.
- PLASSCHAERT Albert: geboren te Watervliet op 11 juli 1916; benoemd tot pastoor te Zele-Durmen op 3 april 1967; overleden te Aalst op 29 mei 1975.
- BINGÉ Theophiel: geboren te Evergem op 24 juni 1920; benoemd tot pastoor te Zele-Durmen op 4 augustus 1975. Pastoor Bingé is dus de tiende bedienaar van de kerk van Durmen en de achtste pastoor van de parochie.

Marc Van Uytfanghe

50 jaar geleden stierf Minister Edmond Rubbens

I. Z. Ex. MINISTER EDMOND RUBBENS (1894-1938)

De familie Rubbens.

Stamvader van de familie RUBBENS is JACOBUS RUBBENS geboren te Grembergen op 12 maart 1732 en aldaar overleden op 27 april 1807.

CHARLES-BENOIT RUBBENS geboren te Grembergen op 3 dec. 1787 stierf als geneesheer te Lokeren op 15 okt. 1870.

KAMIEL RUBBENS (zoon van Charles-Benoit) geboren te Lokeren op 28 juli 1822, vestigde zich als geneesheer te Zele waar hij gemeenteraadslid was en huwde met Cesarine De Smedt (geboren te Zele op 8 juni 1838). Hij overleed er op 10 augustus 1909. Zij hadden vier kinderen waarvan twee geneeskunde studeerden nl. EMIEL RUBBENS, geboren te Zele op 18 maart 1864. Deze vestigde zich als geneesheer te Lede. Hij was provincieraadslid en stichtte in 1912 de Vlaamse Verpleegsterschool te Gent waar hij overleed op 8 aug. 1926. ARMAND RUBBENS werd geboren te Zele op 14 okt. 1860. Hij zette vaders praktijk verder en huwde op 6 juli 1886 Maria-Eugenia Schicks, geboren te Zele op 14 nov. 1855 en er overleden op 3 maart 1928.

Armand Rubbens was gemeenteraadslid, schepen van onderwijs en tenslotte vele jaren burgemeester van Zele. Hij overleed er op 16 september 1943.

Curriculum Vitae

Edmond Rubbens was het enig in leven gebleven kind uit het huwelijk van Armand Rubbens met Eugenia Schicks. Hij zag het levenslicht op 15 jan. 1894. Naar het schijnt een teer wichtje maar toch levensvatbaar verklaard.

Het teer wichtje bleef in leven en groeide op tot een tener knaapje. Na de bewaarschool in de buurt op het huidige H. Hartplein, genoot hij basisonderwijs in de aangenomen school van de Rotstraat, die reeds zovele prominenten telt onder haar oud-leerlingen.

Daarna begon hij zijn humaniora-studiën aan het „Collège Ste. Barbe” te Gent, het toevluchtsoord voor de Gentse bourgeoisie, wier moedertaal het zoetgevooisde Frans was. Dit was beslist een verkeerde keuze want hij had er af te rekenen met taalmoeilijkheden. Toch beet hij vinnig van zich af en liet vrij vlug blijken een uitmuntend student te zijn. Hij kon het daar niet volhouden ingevolge zijn gezondheid. Een eerste teken aan de wand! Het andere toevluchtsoord was nu het H. Maagdcollege te Dendermonde, waar hij een tante wonen had en wat dichterbij huis. Zo kon men de evolutie van zijn gezondheidstoestand van nabij volgen.

Te Dendermonde deed hij het zeer goed en door zijn kennis van de Franse taal was hij goed klaargestoomd om zijn universtaire studiën aan te vangen aan de Leuvense Universiteit.

Met het oog op een loopbaan in de geneeskunde liet hij zich inschrijven in de faculteit natuurwetenschappen. Op 5 juli 1914 legde hij reeds zijn tweede examen natuurwetenschappen af met onderscheiding.

Maar toen brak op 4 augustus de eerste wereldoorlog uit. Tot verder studeren aan de vervlaamste Gentse Universiteit kon hij niet besluiten. Afwachten dus.

Intussen had hij wijselijk besloten de geneeskunde vaarwel te zeggen en in 1919 koos hij voor Politieke en Sociale Wetenschappen. Toen reeds, alhoewel nog hoogstudent, begon zijn politieke loopbaan. Maar er was meer op handen, wat zeer spoedig blijken zou, want op 15 nov. 1919 trad hij in het huwelijksbootje met MARIE BRUSSELMANS van Mechelen. En dat bootje zou met de jaren zwaar bemandgeraken, met niet minder dan 10 kinderen.

Aanvankelijk woonde hij met zijn jonge bruid in bij zijn ouders te Zele. Voor een hoogstudent betekende dit een ietwat moeilijke situatie en spoedig betrok het jonge paar een bescheiden woonvertrek in de universiteitsstad. Daar kon hij makkelijker zijn doctoraat voorbereiden. Het noodlot echter achtervolgde het jong gezin. Weer werd hij ziek en besloten zij andermaal naar Zele te komen, waar zij hun intrek namen in het huis van tante Mej. Schicks in de toenmalige Plezantstraat. (nu Dr. A. Rubbensstraat). In dit huis zal hij blijven wonen (behoudens tijdens zijn ministeriële betrekkingen) tot aan zijn overlijden in 1938. Dit huis is nu bewoond door tandarts Engelbeen. In 1922, 3 jaar na zijn licentie, promoveerde hij tot doctor in de politieke en sociale wetenschappen met een grondige studie over EDUARD DUCPETIAUX, een Brusselse vrijzinnige liberaal, maar zeer sociaal-voelend. Een dankbare thesis voor de politicus in spe.

De heer dokter en Mevrouw

Jules Brusselmans hebben de eer U

het huwelijk aan te kondigen hunner dochter

Marie, met den heer Edmond Rubbens.

De heer dokter Armand Rubbens,

burgemeester van Leven Mevrouw Rubbens

hebben de eer U het huwelijk aan te kondigen

van hun zoon Edmond, met Meijster

Marie Brusselmans.

DE HUWELIGHEIT ZAL GESCHIEDEN TE NIECHELEN IN DE KERK VAN O. L. V. OYTER DE

DIELE, TE 11 1/2 URE.

Meditin, 25 November 1919

25, Grootmarkt

Leb, 25 November 1919
D. Debaetsstraat, 5

De heer Dokter en Mevrouw Jules
Brusselmans hebben de eer den Eerwaarden
Heer Godfried De Weulder
uit te noodigen op het feestmaal dat zij aanbieden
den Dinsdag 25 November 1919, te 1/2 ure,
ter gelegenheid van het huwelijk hunner dochter
Marie met den heer Edmond Rubbens.

Mechelen, Graanmarkt, 45

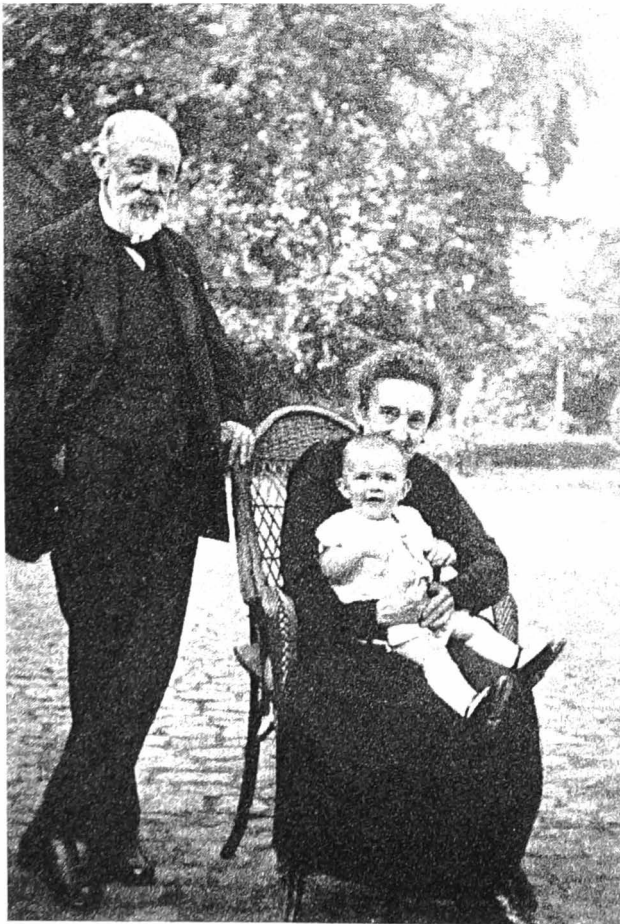
A. A. U. B.

Merkwaardig maar typerend voor die tijd was wel het feit dat een Vlaming promoveerde in de Franse taal; hij beheerste echter die taal volkomen. Zijn thesis verscheen in boekvorm en werd gedrukt bij Erasmus te Ledeberg onder leiding van Octaaf Van Malderen. Vermeldenswaardig achten we het feit dat E. Ducpétiaux zich later tot het katholicisme bekeerde. K. Huysmans die veel sympathie voor E. Rubbens betoonde, liet in zijn lijkrede uitschijnen dat dit boek werd geschreven uit piëteit voor de grote figuur Ducpétiaux.

Zijn politieke loopbaan kende een zeer moeizaam begin; hij moest optornen tegen de Dendermondse gevestigde politieke waarden (?); men beschouwde hem als een indringer en veel te jong. Het was niet makkelijk die politieke burcht binnen te dringen, maar het lukte hem. Na lang aarzelen en vinnige disputen werd hij op 25 september 1921 tot kandidaat-volksvertegenwoordiger verkozen door de Katholieke Kiesvereniging van het Arrondissement Dendermonde. Op 27jarige leeftijd werd hij samen met baron Tibbaut effectief tot volksvertegenwoordiger verkozen. Merkwaardig is het feit dat ook op die leeftijd zijn vroegere klasgenoot uit St. Barbara, met name Joris Van Severen, verkozen werd tot volksvertegenwoordiger.

Edmond Rubbens vertegenwoordigde de arbeidersstand. Het principe van de standenvertegenwoordiging werd sterk – en terecht – betwist.

In principe mag een katholiek vertegenwoordiger geen **standenonder-scheid** nastreven, omdat het katholicisme allesomvattend is. Standenorganisatie en standenvertegenwoordiging zijn twee verschillende begrippen. Edmond Rubbens – en dit tekende reeds zijn politieke opvoeding – huldigde het solidariteitsprincipe d.w.z. het kristelijk solidarisme. Klasseverschillen zijn scheidingsmuren, beweerde hij. Maar hij heeft het nooit gehaald. Meer dan ooit vigeert dit principe in de politiek nog heden ten dage en het is de oorzaak van vele moeilijkheden. Dit is duidelijk een anti-Rubbensiaanse stellingname.

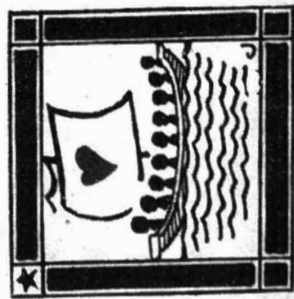
Burgemeester en mevrouw Arm. Rubbens-Schicks met hun eerste kleinkind Armand in de lente van 1922.

Met ons zessen!

*Armand, Jules, Paul, Ida, Jenny
en Edmond*

**HET KERSTEKIND BRACHT IN ONS BOOTJE
NOG EEN KLEIN ZUSJE : ASTRID.**

**ARMAND, JULES, PAUL, IDA, JENNY, EDMOND,
JOOST EN NIETJE RUBBENS.**

*De Heer en Mevrouw
Edmond Rubbens-Brusselmans
melden U met vreugde de voorspoedige
geboorte van een zoontje, dat heden
gekerstend werd.*

Zele, 15 Maart 1930.

**DE MINISTER VAN KOLONIËN
EN MEVROUW RUBBENS, MELDEN U
MET GROOTE VREUGDE DE VOORSPOEDIGE
GEBORTE EN DE BLIJDE KERSTENING
VAN HUN NEGENDE KINDJE.**

BRUSSEL, 22 DECEMBER 1935.

V. VERG. D. A. G. R. E. K.

De geboortekaartjes van het gezin Edmond Rubbens-Brusselmans. Bij elke geboorte kwam er „een kopje” bij in het bootje. Astrid werd in 1935 genoemd naar de betreurde koningin Astrid. In januari 1938, 3 maanden voor zijn dood, kwam er nog een tiende kindje bij: Ingrid.

Een typisch voorbeeld van ruzie ten gevolge van de standenvertegenwoordiging. Bij de verkiezing vóór 24 mei 1936 ontstond er grote herrie in het Arrondissement Dendermonde. Burgemeester Duchâteau van Wetteren eiste de eerste plaats op. Hij verkreeg die dank zij de grootmoedigheid van Min. Rubbens, die vrijwillig zijn plaats afstond. Alweer een bewijs van de politieke opvoeding van E. Rubbens, want hij had vrijwillig de derde plaats, de strijdplaats dus, ingenomen. Bij de uitslag kreeg hij 4.541 voorkeurstemmen, veruit de meeste van de 3 verkozenen. Toch kwam de Kath. Partij zeer gehavend uit de verkiezingsstrijd met een verlies van 229.000 stemmen, goed voor 15 zetels.

Verder werd het voor E. Rubbens een bestendige Ministeriële loopbaan, waarover E. Quintyn verder meer vertelt.

Dit is een zeer beperkt en summier curriculum vitae, maar een en ander zal nog duidelijk worden bij mijn volgende nabeschouwingen, die gefundeerd zijn op het bestuderen van het boek geschreven door Dr. M. Cordemans over E. Rubbens, Zijn leven en zijn werk. Zeer aanbevelenswaardig trouwens. Verder beroep ik mij op mijn persoonlijke ervaring met hem en op mijn persoonlijke levensbeschouwing.

Een staatsburgerlijke aristocraat.

Edmond Rubbens behoorde niet tot de adel, maar hij was een volkomen edelman in al zijn doen en laten. E. Rubbens was een schitterend student zo op de basisschool als op de humaniora en de Universiteit. Hij promoveerde tot doctor in de Politieke en Sociale Wetenschappen en op latere leeftijd tot doctor in de Rechten.

Hij had bovendien aanleg voor de tekenkunst, de dichtkunst en de toneelkunst. Maar bovenal was hij een sociaal begenadigde figuur. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij zeer werkzaam bij het Hulpcomité.

Hij wou de jonge meisjes uit de fabrieken weghouden en stichtte met het oog daarop een Kantschool, waarmee hij beoogde een huisnijverheid tot stand te brengen, waarin hij schitterend slaagde, vooral in samenwerking met Maurits Van Haver. Ook was hij zeer bedrijvig in het verenigingsleven: de Onthoudersbond, de Sint-Michielskring, de Zeelse studentenbond „Trou moet blijcken” en vooral te Leuven in het meest bekende hoogstudentenverbond „AMICITIA”. Leden van Amicitia waren toen o.m. prof. Honoré Coppieters (de latere bisschop van Gent) Hilaire Gravez (geneesheer en later gehuwd met Madeleine Haegens van Zele), Prosper Thuysbaert (de latere burge-

meester van Lokeren), Cesar Van Kerckhove van Zele-Heikant (de latere kanunnik en deken van Sint-Baafs te Gent.)

Ook zette hij zich in voor de Katholieke Vlaamse Meisjesbeweging en de Padvinderij.

Vergeten wij hierbij niet de zeer actieve rol die hij speelde in de Zeelse Davidsfondsafdeling. Wij herinneren ons nog zeer goed de telkens druk bijgewoonde avonden in de Bovenschool waarop hij zoveel eminente sprekers uitnodigde met o.m. Felix Timmermans, (meer dan éénmaal), prof. Dondeyne, Frank Bauer, Jan Grauls e.a.

E. Rubbens hield ook zeer veel van toneel, was zelf vaak acteur te Zele en te Leuven, schreef zelfs enkele toneelstukken o.m. het zeer geëngageerde toneelstuk „Dorpspolitiek”; hoe zou het anders gekund hebben van een politicus in spe.

Het was dan ook niet verwonderlijk dat hij vaak het vermaarde Vlaams Volkstoneel inviteerde. Altijd deed hij op mij beroep voor de kassa. Dit lokte telkens een volle zaal in de zaal „De Kroon”. Wat is daar allemaal al niet gebeurd in die weliswaar oude maar toch vertrouwde zaal!

Tijdens de opvoering van „De Verloren Zoon” in het groot verlot van 1910. Uiterst rechts Edmond Rubbens.

Edmond Rubbens was een overtuigd Vlaming. Zijn vlaamsgezindheid synthetiseerde hij in de leuze: „Alles voor God en Vlaanderen tot ter dood.” Hij was dit niet alleen gedurende zijn studententijd maar nog veel meer als lid van het Parlement. Zeer duidelijk streefde hij naar DECENTRALISATIE en REGIONALISERING. Twee tendenzen die toen reeds actueel waren. Maar hij beperkte zijn streven: met behoud van de onkreukbare Belgische Staat. Geen separatisme, reden waarom hij tot de „minimalisten” werd gerekend. Vaak had hij het aan de stok met de Vlaams-Nationalisten; hij schuwde zelfs geen openbare debatten met hen. Duidelijk gekant was hij tegen een afzonderlijke Vlaamse Staat, tegen zelfbestuur voor Vlaanderen, reden waarom sommige van zijn oud-medestudenten en bewonderaars zich tegen hem keerden o.m. Filip De Pillecijn en Joris Van Severen (zijn oud-studiemakker). Zijn strijd voor de ontvoogding van Vlaanderen lijkt mij één van de meest boeiende episodes uit zijn zeer bewogen parlementair leven.

Hij poogde de Walen begrip bij te brengen voor de essentiële rechten van Vlaanderen. Vocht hij tegen de bierkaai? Nutteloos is zijn inzet zeker niet geweest. Maar we moeten vaststellen dat, nu vijftig jaar nadien, de strijd om de ontvoogding nog woedt in volle hevigheid. Zou hij ooit gedacht hebben dat de Walen ooit eens Leuven zouden verlaten?

E. Rubbens was een man met een grote cultuur. Het prototype van de alzijdige intellectueel. Op dit stuk was hij van alle markten thuis. Geen enkel probleem dat hij niet aansneed. Nationaal of internationaal: over alles en nog wat had hij nagedacht, het bestudeerd en overwogen, want hij was een diepdenker en een diepgraver. Steeds stond hij op het spreekgestoelte in de Kamer, hield hij voordrachten in binnen- en buitenland, schreef hij artikels in alle soorten publicaties. Het is een waar intellectueel genot nu nog zijn pleidooien te kunnen lezen, waaruit blijkt de welbespraakte advocaat met een kristalhelder inzicht en een ruimdenkend begrip voor voor- en tegenstander. En steeds werd hij zeer aandachtig beluisterd. Hij was een erkende autoriteit.

Zo volgde hij bv. met veel belangstelling de evolutie van de „Action Française”. Wellicht indachtig „Als het in Frankrijk regent dan druppelt het in België”. Hij bestudeerde haar principes en na grondige ontleding ervan concludeerde hij onverbiddelijk: „Niet passend voor ons land en strijdig met onze nationale instellingen.” En daar week hij niet van af.

Geen enkele intellectueel – die publiceerde – was hem onbekend, zo-

Minister en mevrouw Edmond Rubbens (met Mietje op de arm) omringd door hun acht kinderen, in de lente van 1935. In het midden burgemeester dr. Armand Rubbens en rechts zijn zuster Elvire.

wel op nationaal als op internationaal vlak. Ook op gebied van de letterkunde en op religieus vlak; niets ontging hem. Slechts een paar namen: Chesterton, Léon Bloy, Newman, Friedrich Förster en vele anderen.

Toen ik dit alles vernam via het boek van Dr. Cordemans ging in mij een licht op: Newman, de Engelse kardinaal en pedagoog en Förster, de nog meer beroemde Duitse pedagoog, waren ook namen die schering en inslag waren in onze cursussen aan het K.H. Instituut voor Opvoedkunde te Gent. Hun werken behoorden tot ons studiepakket. Bij die mannen, van internationaal formaat, had hij voorzeker zijn politieke opvoeding verrijkt.

Tegenover andersdenkenden was hij zeer verdraagzaam; nooit viel hij een tegenstrever „persoonlijk” aan, maar ten overstaan van hun principes was hij onverbiddelijk. Hij was een politieke „gentleman”. Kamiel Huysmans koesterde een grote eerbied voor E. Rubbens. En dat zegt wat voor wie Kamiel gekend hebben. De man die soms wel eens breeddenkend zijn kon, maar dan ook weer zeer eng. Ik spreek hier uit persoonlijke ervaring.

E. Rubbens belichtte alles van uit zijn Christelijke principes; hij was van huize uit diep-gelovig. Het gezag en de standpunten van de Bisschoppen waren voor hem „bindend”, zelfs wanneer ze eventueel niet overeenkomstig waren met voor hem andere inzichten. Dat weet ik uit persoonlijk contact met hem.

Misschien waren we in onze jeugdige geestdrift niet zo helderziend als de erudiet die hij was.

Toch was E. Rubbens niet conservatief, integendeel: hij was duidelijk **toekomstgericht** in al zijn doen en laten.

Hij was een konsekwente persoonlijkheid: trouw lid van de Katholieke Partij; geen spijbelaar in de Kamers; een perfecte tweetalige, een schitterend redenaar; een vinnig debater; een staatsman van formaat; een Christen Democraat van het zuiverste gehalte, een innemende figuur steeds kalm en vastberaden.

We mochten nog zoveel van hem verwachten, maar het mocht niet zijn.

Ik was één van zijn vele bewonderaars en medewerkers – weliswaar in beperkte mate –, maar ik kan en zal hem nooit vergeten. Voor mij betekent deze bijdrage een posthume hulde aan een edel mens en een vriend, aan wie Zele veel, heel veel verschuldigd is. We houden zijn naam in ere.

R. ARENS, Lic. ped. wet.

P.S. Belangstellenden in „Het leven en het werk van Edmond Rubbens”, verwijzen wij naar het boek van Dr. Cordemans. Het is een zeer leesbaar boek, waarin alles wat ik hier heb uiteengezet wordt gestaafd met authentieke citaten uit documenten van allerlei slag. Sterk aanbevolen.

II. EDMOND RUBBENS ALS MINISTER

Eerste-Minister de Broqueville had op 13 november 1934 het ontslag van zijn regering (1932-1934) ingediend. De samenstelling van het nieuwe ministerie werd op 20-21 november 1934 te Zele met groot enthousiasme onthaald. Eén van zijn knapste zonen had het vroeger reeds tot parlementair gebracht. Nu volgde de bekroning. Onze verdienstelijke medeburger Edmond Rubbens werd zo pas door Z.M. de koning aangesteld tot minister van Arbeid en Sociale Voorzorg.

Op 20 november 1921 was Edmond Rubbens reeds tot volksvertegenwoordiger verkozen. Hij was toen maar 27 jaar! Na de oorlog gaf hij de geneeskunde op en promoveerde in 1922 tot doctor in de politieke en sociale wetenschappen. Voor zijn doctorsthesis publiceerde hij de „Levenschets van Edward Ducpétiaux”. Hij studeerde nog verder in de Rechten en werd in 1927 advocaat. In 1930 werd hij voorzitter van het A.C.W., waar hij minister Hendrik Heyman opvolgde. Hij was tevens oud-voorzitter van de Katholieke Unie en een der voornaamste bewerkers van haar hervorming.

Bij de benoeming van Edmond Rubbens als minister riep het Katholiek Verbond, afdeling Zele, de bevolking op om op zaterdag 24 november hulde te brengen aan zijn verdienstelijke voorman, dit als bekroning van zijn jarenlange, edele werking voor onze taal en ons volk. De bevolking werd uitgenodigd om de huizen te bevlagen en zonder onderscheid van rang en stand deel te nemen aan de betoging die te zijner eer werd ingericht: vorming van de stoet aan de Kouterkapel om 16.30 u, optocht langs de voornaamste straten en tenslotte feestzitting in de zaal van het Gildenhuis.

In het weekblad „Eigen Aard” van 25 november 1934 werd hulde gebracht aan Edmond Rubbens in een hoofdartikel, waarvan wij de tekst integraal laten volgen.

Aan den heer Minister Edmond RUBBENS.

Toen Gij laatstleden Zaterdag te Brussel werdt gehuldigd, schetste Z.E.H. Leclercq U ten geheele uit toen hij verklaarde « Er is methode in Uw leven ».

Inderdaad wij hebben Uwen schoonen opgang in het openbaar leven stap voor stap gevolgd en het natuurlijk gevonden dat Gij er de hoogste sport van de politieke ladder

zouat betreden. Wij hebben ervaren hoe Gij Uwe vele en groote gaven van geest en hart tot hun volheid hebt ontwikkeld om ze te stellen in den dienst van Uwe heerlijke levensbeschouwing.

Gij wildet Uw volk langs de wegen der christene grondbeginselen opvoeren naar eene kultureele voornaamheid die het in vorige tijdstippen

heeft gekenmerkt. Gij hebt niet gedacht aan afbreken doch steeds, naareen grootsch en wel beredeneerd plan, aan opbouwen. Gij zijt gegaan tot Uw volk om het zich bewust te maken van zijn eigen waarde, om het zelfiërheid in te prenten, om het zijn rechten te leeren kennen. Gij hebt de Vlaamsche beweging doen waardeeren in onverschillig of vijandig gezinde middelen. Om Uw grooten rechtvaardigheidszin vindt Gij bij de eerlijke lieden steeds goedkeuring. En immer zijt Gij voortgeschreden op de wegen naar volmaaktheid waarop vele lichtpunten getuigen van kloeke daden ten bate van Uw volk en van het land. Nooit werd ons groot vertrouwen in U beschaamd. Hierom zeggen wij U hartgrondig dank.

Thans zijt Gij geroepen om een zeer verantwoordelijken post in de Regeering te bezetten. De omstandigheden zijn ernstig en het Land wacht op een sterke leiding. Z. M. de Koning heeft U in zijnen Kroonraad opgenomen omdat hij, U kennende, in U heeft ontdekt de vele hoedanigheden die van een mensch een groot staatsman maken.

Wij, Zelenaren, begroeten U met echte fierheid, heer Minister, en wenschen dat Gij op het U toegevozen arbeidsveld, met Gods hulp, veel kunnet bijdragen tot den heropbloei van de welvaart in het land, tot heil van Vlaanderen en ten bate van onze christene gronabeginzelen.

« EIGEN AARD »

Tijdens de eerste periode na zijn aanstelling reed minister Edmond Rubbens over en weer naar Brussel, wat veel tijdverlies veroorzaakte. Er werd beslist dat heel het gezin naar Brussel zou gaan wonen, alhoewel het de minister zwaar viel zijn streek te moeten verlaten. Rubbens verkreeg het gebruik van het hotel van de Posterijen, een statig huis aan de Wetstraat, waar er voldoende ruimte was voor zijn gezin. Op het bekende werkterrein van het departement van Arbeid was hij in een vertrouwd milieu terecht gekomen waar hij veel vrienden en kennissen bezat. Als kabinetschef nam hij professor Gaston Eyskens over van zijn collega Van Isacker, Robert Houben en Leen werden raadgevers en dr. M. Cordemans (1) zou de functie van privé-secretaris waarnemen. Verwilghen werd secretaris-generaal.

In de Belgica-zaal te Dendermonde werd minister Rubbens op 9 december door het arrondissement gehuldigd. Na de spreekbeurten – voorzitter Goossens van de kiesvereniging sprak waarop de minister antwoordde – werd hem een gouden vulpen als huldeblijk aangeboden.

De regering-Theunis II (20 november 1934) had, in de moeilijke omstandigheden die het land wegens de volle economische crisis (1931-1936) te doorworstelen had, het Katholiek-Liberaal ministerie-Char-

---

(1) Wij verwijzen naar het 456 p. tellende boek van dr. M. Cordemans dat in 1965 werd uitgegeven: EDMOND RUBBENS, EEN LEVENSVERHAAL MET EEN BLOEMLEZING UIT ZIJN WERKEN. Uitgeverij Story, Scientia P.V.B.A. Gent.

les de Broqueville opgevolgd. Het was duidelijk geworden dat het land best nieuwe impulsen kon gebruiken om de crisis te boven te komen. Deze regering was tevens de eerste die onder de 32-jarige koning Leopold III tot stand kwam. Op 17 februari van datzelfde jaar was koning Albert (59 jaar) te Marche-les-Dames bij een ongeval om het leven gekomen, toen hij zijn geliefde bergbeklimming beoefende.

Samenstelling van de regering-Theunis II

Eerste-Minister – Minister zonder Portefeuille: Georges Theunis (K)

Buitenlandse Zaken: Paul Hymans (L)

Binnenlandse Zaken: Hubert Pierlot (K)

Openbaar Onderwijs: Jules Hiernaux (L)

Justitie: François Bovesse (L)

Financiën: Camille Gutt (Techn)

Landbouw: Frans Van Cauwelaert (K)

(met a.i. Pierlot en De Schryver)

Openbare Werken: Frans Van Cauwelaert (K)

(a.i. Van Isacker (CD) en sedert 13.03.35 definitief)

Arbeid en Sociale Voorzorg: Edmond Rubbens (CD)

Economische Zaken: Philip Van Isacker (CD)

Vervoer en PTT: Charles du Bus de Warnaffe (K)

Landsverdediging: Albert Devèze (L)

Koloniën: Paul Charles (Techn)

Minister zonder Portefeuille: Emile Francqui (Techn)

Het kabinet-Theunis II telde 13 ministers (later 14) en was eveneens een coalitie tussen Katholieken (5) en Liberalen (3), aangevuld met 5 extra-parlementairen.

Deze regering zou zich inzetten om de waarde van de Belgische frank op peil te houden en een evenwicht in het budget nastreven.

Zij vroeg volmachten voor één jaar. De crisis op de wereldmarkt bereikte haar dieptepunt, terwijl onze buitenlandse afnemers meer en meer hun grenzen sloten om de eigen economie te vrijwaren. Langs om meer gingen stemmen op om door een devaluatie van de Belgische frank, de situatie te redden.

De regering-Theunis II heeft het slechts 4 maanden uitgehouden en was evenmin bij machte – zelfs niet met de inbreng van de financiers Theunis, Francqui en Gutt – om de steeds zieker wordende economische toestand van het land te verhelpen. De regering die de verdediging van de frank had voorop gesteld, wenste consequent te blijven en diende op 19 maart 1935 ontslag in.

***

Leopold III ging over tot ruime politieke raadplegingen voor de vorming van een nieuwe regering. De nog jonge Paul Van Zeeland aanvaardde de opdracht om een regering van Nationale Unie samen te stellen. Zij bestond uit 15 leden: 5 Katholieken, 4 Socialisten, 3 Liberalen en 3 extra-parlementairen.

Het ministerie-Paul Van Zeeland I (25 maart 1935)

Eerste-Minister en Buitenlandse Zaken: Paul Van Zeeland (K)

Binnenlandse Zaken: Charles du Bus de Warnaffe (K)

Openbaar Onderwijs: François Bovesse (L)

Justitie: Eugène Soudan (S)

Financiën: Max-Leo Gérard (L)

Landbouw: August De Schryver (K)

Openbare Werken en Werkloosheid: Hendrik De Man (S)

Arbeid en Sociale Voorzorg: Achille Delattre (S)

Economische Zaken: Philip Van Isacker (CD)

Vervoer en PTT: Paul-Henri Spaak (S)

Landsverdediging: Albert Devèze (L)

Koloniën: Edmond Rubbens (CD)

Zonder Portefeuille: Prosper Poulet (K), Paul Hymans (L) en Emile Vandervelde (S).

Edmond Rubbens werd op eigen verzoek ontheven van zijn ambt als minister van Arbeid en Sociale Voorzorg en werd benoemd op het

De eerste driedelige regering Van Zeeland (25.03.35)

*Zittend: Hymans, Vandervelde, Van Zeeland, Poulet, Devèze, Delattre, Soudan.
Staannd: De Man, Van Isacker, De Schryver, Rubbens, Spaak, Bovesse, du Bus de Warnaffe, M-L Gérard.*

September 1935

Breke,

+ 29 aug. 1935 Ik heb inderdaad te Lede den
dierst voor Koningin Abt bij ge-
woond, maar om 10 u. woonde ik reeds
hier in Brussel een vergadering bij
en om 11 uur heb ik de Regering
vertegenwoordigd - schrik niet - in den
Joodschen Tempel, met een hoogen haer
op het hoofd gederude gansche den dienst.

Dit om te te zeggen dat de vacantie
heelmaal voorbij is. Morgen gaan de
jongens van Aelt en de meisjes naar
den Kouten en op 't einde der week
zal hier zijn rijen met de klein
Lerie.

Van Kouten af zal een

Handschrift van Minister Edmond Rubbens. Brief gericht aan zijn boezemvriend E.H. Godfried De Meulder, directeur van het klooster te Kwatrecht. De vermelding (+ 29 aug 1935) werd er door G. De Meulder aan toegevoegd.

En mat. étranger - accord unanime - pas de usage
des l'off. des membres. -
- un cours de fait. -

Commission & arrondissement -

33 -	Amers.	vacants	L.
	Marche.		S.
	Mabines		C.
	Zaunai. (au Quer et la Vinelle)		C
	Atk -	↗	← S

Vandewalle - Secante for Marche -

Nota's van Minister Rubbens uit de Kabinetsraad van 18 oktober 1935. Ook een tekeningje hoort erbij.

departement van Koloniën. Hij had het ministerie van Sociale Voorzorg in handen op de meest moeilijke momenten die het land sedert 1918 had gekend. Hij zorgde er voor dat de sociale wetgeving gaaf en ongerept was gebleven.

Rubbens aanvaardde de ministeriële ruil en zou zich voortaan inzetten als minister van Koloniën, een werkterrein dat hem echter weinig vertrouwd was. Vooraf had hij zich laten omkaderen door enkele bevoegde ambtenaren. Hij zou vanuit het moederland een arbeidsveld beheren dat tachtig maal groter was dan België. Voor het eerst was er een Vlaamsgezind minister op het departement van Koloniën. Het Vlaams was op Koloniën doodeenvoudig ondenkbaar.

De verhuis gebeurde zeer origineel. Na afscheid genomen te hebben van de hoge ambtenaren van Arbeid, vertrok hij te voet in gezelschap van dr. Cordemans, zijn privé-secretaris, langs het Paleizenplein naar het Koningsplein. Nog nooit had de kamerbewaarder een minister te

voet weten aankomen. Als kabinetschef stelde hij Emile Gorlia aan en bevestigde hij Ernest Van Malleghem in zijn ambt van kabinetssecretaris.

Op het moment dat minister Rubbens de portefeuille van Koloniën aanvaardde, had de kolonie het dieptepunt bereikt van de laagconjunctuur, veroorzaakt door de economische crisisjaren van 1929-30. Zijn voorgangers hadden de begroting reeds ingekrompen en Belgisch Kongo een meer sober beleid opgelegd. Dit werk moest nu verder voltooid en de financiële gezondmaking voortgezet worden.

Edmond Rubbens is nooit in de kolonie geweest. Tijdens de winter van 1935-36 was zijn gezondheidstoestand niet te best toen er gepland werd om met zijn verre medewerkers te gaan kennismaken. Niettemin leefde hij als een echte koloniaal hartelijk mee met hen. Zeer gaarne had hij enkele steden en gewesten bezocht, zoals Leopoldstad, Kivu en de nationale parken van Katanga.

In maart 1935 begroette hij de bemanning en de prominenten van het eerste Belgisch vliegtuig dat de verbinding met Kongo tussen 23 februari en 10 maart had tot stand gebracht. Tijdens de inwijding van het Koloniaal Paviljoen op de Wereldtentoonstelling van Brussel in 1935 sprak hij volle vertrouwen uit in de koloniale toekomst van het land.

Intussen vergat hij zijn streekgenoten niet, die bij hem veelvuldig kwamen aankloppen. Herinneren wij o.a. aan de interpellaties in de Kamer in november 1928 toen dijkbreuken de streek van Dendermonde teisterden. Het herstellen of vervangen van de erbarmelijk slechte baan langs de Dijk van Zele naar Dendermonde wist hij op werkelijk „diplomatieke” wijze op te lossen met zijn collega van Openbare Werken, J. Merlot, uit het Tweede-Van Zeelandkabinet.

In het regeringsprogramma werden verregaande economische en politiek wijzigingen in het vooruitzicht gesteld o.a. devaluatie van de Belgische frank, volmachten voor één jaar, bestrijding van de werkloosheid en uitvoering van belangrijke werken.

De resultaten waren spoedig zichtbaar: de frank devalueerde met 28%, de export steeg zienderogen, het aantal werklozen daalde van 300 000 naar 100 000 en de wet op de taalregeling in gerechtszaken werd na een lange lijdensweg gestemd. De wereldtentoonstelling van Brussel, die op 27 april 1935 door Leopold III werd geopend, droeg in niet gering mate bij tot dit economisch herstel. Dank zij de devaluatie kwamen miljoenen buitenlanders op bezoek naar België.

In datzelfde jaar – op 29 augustus – verloor België zijn geliefde koningin Astrid die bij een ongeval te Küßnacht om het leven kwam. Deze

smartelijke gebeurtenis wierp een sombere schaduw op het economisch herstel dat België in die jaren beleefde.

Ernstige ideologische tegenstellingen in de regering leidden tot haar ontslag. De bekwame regeringsleider Van Zeeland bleef nog tijdelijk aan wegens de gespannen internationale toestand. Na de parlementaire verkiezingen van 24 mei 1936 bood hij 2 dagen later het ontslag aan van zijn regering. Het kabinet had 14 maanden geregeerd. De uitslagen van deze verkiezingen zouden in de toekomst het land voor een ernstige crisis van het Belgisch parlementair regime plaatsen.

***

Na de verpletterende nederlaag van de drie regerende partijen en de merkelijke vooruitgang van de extremistische partijen, vooral van de dictatoriale Rex-beweging, waren de drie regeringspartners het wel eens om opnieuw de handen in elkaar te slaan.

Als sterkste partij eisten de Socialisten het premierschap op, doch deze opzet mislukte want spoedig besloot men tot een nieuwe regering-Van Zeeland.

Ministerie van Paul Van Zeeland II (13 juni 1936).

Eerste-Minister en Zonder Portefeuille: Paul Van Zeeland (K)

Buitenlandse Zaken: Paul-Henri Spaak (S)

Binnenlandse Zaken: August De Schryver (K)

Openbaar Onderwijs: Julius Hoste (L)

Justitie: François Bovesse (L) (achtereenvolgens a.i. Hubert Pierlot (K), Victor de Laveleye (L) en Victor Maistriau (L))

Financiën: Hendrik De Man (S)

Landbouw: Hubert Pierlot (K)

Openbare Werken en Werkloosheid: Joseph Merlot (S)

Arbeid en Sociale Voorzorg: Achille Delattre (S)

Vervoer: Marcel-Henri Jaspar (L)

Economische Zaken: Philip Van Isacker (CD)

P.T.T.: Désiré Bouchery (S)

Landsverdediging: Lt-Gen. L. Denis (Techn)

Koloniën: Edmond Rubbens (CD)

Openbare Gezondheid: Emile Vandervelde (S), (later Arthur Wauters (S))

Tijdens de besprekingen en haar vorming had de regering begin juni, onder invloed van communistische agitators, het hoofd te bieden aan een golf van stakingen die vanuit de haven van Antwerpen oversloeg naar de steenkoolbekkens van Luik, Henegouwen en Limburg. De

tweede drieledige regering-Van Zeeland was reeds op 13 juni 1936 onder druk van de omstandigheden tot stand gekomen. Zij bestond uit 6 Socialisten, 5 Katholieken, 3 Liberalen en 1 technicus, nl. Lt-Gen. Denis voor het ministerie van Landsverdediging. Onder de 15 ministers waren er 4 extra-parlementairen.

De regering zal heel wat verwezenlijken maar zal ook af te rekenen hebben met interne moeilijkheden. In de regeringsverklaring werd een uitvoerig hervormingsplan voorgesteld op sociaal (o.a. de 40-urenweek en in ongezonde nijverheidstakken de 7-uren-werkdag), financieel-economisch en politiek gebied.

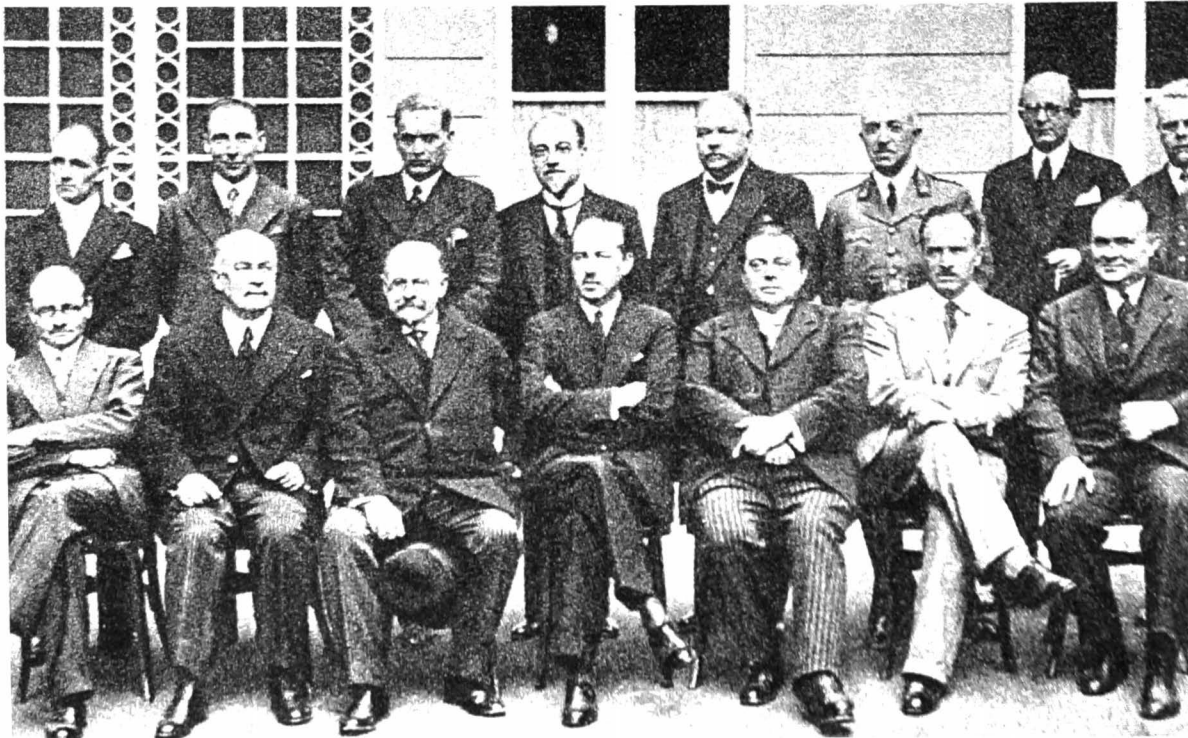
Door de verdere verscherping van de internationale toestand in West-Europa was een ruime orientatie van 's lands buitenlandse politiek aangewezen. Er werd geopteerd voor het voeren van een politiek van ongebondenheid en onafhankelijkheid.

Verder kwamen problemen aan bod: de indamming van het opkomende Rexisme van Léon Degrelle, de strijd rond de wet op de Amnestie voor de Activisten van W.O.I. en de moeilijkheden die rond de Eerste-Minister ontstaan waren door zijn verhoudingen met de Nationale Bank.

Nota's van Minister Rubbens uit de belangrijke Kabinetsraad van 14 juni 1936. Een historisch en onuitgegeven document. →

De tweede regering Van Zeeland (13.06.36).

Zittend: Van Isacker, Pierlot, Vandervelde, Van Zeeland, Bovesse, De Man, Spaak. Staand: Rubbens, De Schryver, Delattre, Hoste, Merlot, Denis, M-H Jaspar, Bouchery.

Programme social.

- 1. cel. grad. salaires
- 2. suré
- 3. assur.
- Chom
- retraite

1. cel. gr. des salaires - parall. à rep. e'con.
 moyen: com. por.
 contr. cell.
 au moy. de l'org. prof. ^{la}.

? Recherche d'une unim. général des salaires
 Confé. pays - Mais ne pas imiter la France -
 p.e.g. ne se sont pas dans la même
 Le gr. Plum a été e'choué -

Statistique des salaires -

- 2. Suré du travail - 40h. serait un erreur -
 par un fétichisme des 40h.
- 3. Assurances - ch. oblig. -
 Lib. parti. d'affiliation
- 4. Chomage - révision du pré d'achat -
- 5. Pens. de retraite -
 - ind. civil.
 - des administ.
 - suppr. d'urg.
- 6. Const. social de notre pol. de gr. trav.

de Man ~~ne~~ ne pas créer l'impression que nous devons imiter France
 Preuve que France peut supporter rig. nous ne pas faire

1. sur Velle - mots: sur. de 40h. com. obj. à atteindre -.

Het land werd moeilijker regeerbaar door meerdere interne politieke crises. Van Zeeland besloot, om zich in de zaak met de Nationale Bank vrijer te kunnen bewegen, ontslag in te dienen dat op 25 oktober 1937 door de koning aanvaard werd. De regering had circa 16 maanden geregeerd.

***

De internationale spanning nam in 1937 met de dag toe. Deze toestand had van de diverse regeringen een grotere politieke stabiliteit moeten vergen. Integendeel, de verslechtering van de economische toestand en de onderlinge twisten van de politieke partijen, maakten de vorming van een stevige regering onmogelijk. Grondige wijzigingen van het regime bleken noodzakelijk om een versterking van de uitvoerende macht te waarborgen.

Na de val van de regering-Van Zeeland II heerste er een volle maand regeringscrisis. Veto's tegen personen van de tegenpartij waren er de oorzaak van. Pas op 23 november 1937 lukte de Liberaal Paul-Emile Janson er in een nieuwe drieledige ploeg op de been te brengen.

Acht formateurs hadden zich gedurende een volle maand ingespannen om het land aan een regering te helpen. Het kabinet-Paul-Emile Janson bestond uit 15 leden: 5 Katholieken, 6 Socialisten, 3 Liberalen en 1 technicus (Denis). In haar verklaring nam de regering het progressistisch programma over van Van Zeeland.

De drieledige regering Paul-Emile Janson (23 november 1937)

Eerste-Minister en Zonder Portefeuille: Paul-Emile Janson (L)

Buitenlandse Zaken: Paul-Henri Spaak (S)

Binnenlandse Zaken: Octave Dierckx (L)

Openbaar Onderwijs: Julius Hoste (L)

Justitie: Charles du Bus de Warnaffe (K)

Financiën: Hendrik De Man (S), later Eugène Soudan (S)

Landbouw: Hubert Pierlot (K)

Openbare Werken: Joseph Merlot (S)

Arbeid en Sociale Voorzorg: Achille Delattre (S)

Economische Zaken en Middenstand: Philip Van Isacker (op 2 februari 1938 vervangen door Paul De Smet (CD))

Vervoer: Hendrik Marck (CD)

P.T.T.: Désiré Bouchery (S)

Landsverdediging: Lt-Gen. L. Denis (techn)
Koloniën: Edmond Rubbens (CD)
Openbare Gezondheid: Arthur Wauters (S)

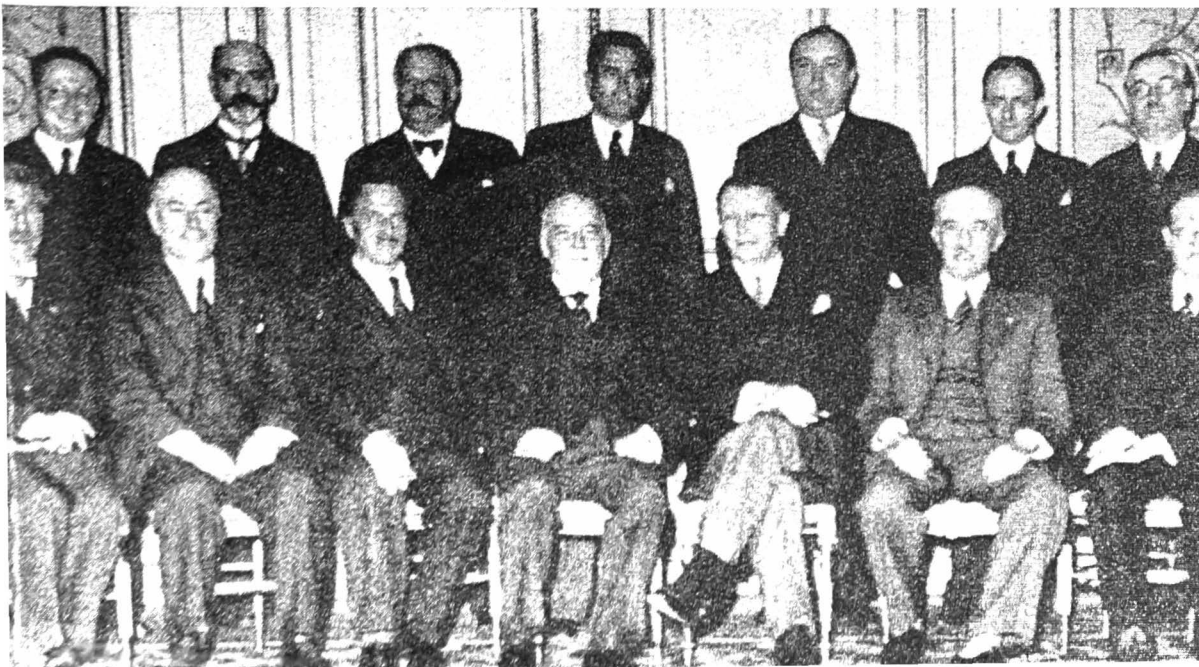
Veel heeft deze regering niet kunnen verwezenlijken uit oorzaak van haar verdeeldheid en door het feit dat zij zo vlug ten val werd gebracht. In haar programma stonden o.a. de verplichte verzekering tegen ziekte en invaliditeit, het ouderdomspensioen, het taalgebruik in het leger, de Vlaamse culturele autonomie en de oprichting van een Raad van State. Sommige wetsontwerpen konden niet volledig worden afgehandeld of werden doorgestuurd naar de volgende regering-Paul-Henri Spaak.

Intussen geraakte de internationale toestand erg gespannen en werd er volop over mobilisatie en oorlogsdreiging gesproken. De economische gevolgen voor België waren uiterst nadelig, terwijl de werkloosheid grote afmetingen aannam. Deze regering hield het slechts een halfjaar uit. P.-E.-Janson bood op 13 mei 1938 het ontslag van zijn regering aan, nadat hij wel het vertrouwen had gekregen in de Kamer, maar waarbij één bepaalde partijfractie, de Katholieke Rechterzijde, had tegengestemd.

In het kabinet-Janson was Edmond Rubbens het langst in functie na zijn collega van Isacker. De winter 1937-38 was bijzonder slecht en tijdens deze ambtsperiode verzwakte de gezondheidstoestand van minister Rubbens zinderogen. De ziekte had hem getekend. Zijn laatste notities dateren van 7 januari 1938. Een week later kreeg hij weer

De regering van Paul-Emile Janson (23.11.37).

*In het midden Eerste-Minister Janson tussen De Man en du Bus de Warnaffe.
Staan Edmond Rubbens tussen Spaak en Hoste.*

een reumatische aandoening met weerslag op het hart. Zijn toestand werd ernstig. Hij moest te bed blijven en een streng regiem volgen. Minister du Bus de Warnaffe aanvaardde het tijdelijk interim van Koloniën tijdens de periode dat minister Rubbens op rust zou gaan naar Zele. Gans het gezin was naar de oude, vertrouwde omgeving van voorheen, de Dr. Arm. Rubbensstraat nr 8 teruggekeerd. De gewichtige te ondertekenen stukken werden door privé-secretaris Corde-mans naar Zele gebracht.

De gezondheidstoestand van de minister zag er aanvankelijk beter uit, doch op vrijdag 22 april kwam er een onverwachte inzinking. De volgende dinsdag – wanneer de minister geen bezoek meer mocht ontvangen – had de privé-secretaris hem de laatste bescheiden ter ondertekening voorgelegd, die hij met vaste hand van zijn handtekeningen voorzag. Het was de allerlaatste keer dat hij ambtelijke stukken ondertekende; het waren gewichtige stukken van de Koloniale Schatkist ter waarde van 802 000 000 fr. 's Avonds werd hij berecht. De volgende dag, woensdag 27 april 1938 overleed Edmond Rubbens als minister in functie, twee weken vóór de val van de regering (13 mei 1938). Eerste-Minister Janson had de tijd niet meer om hem te vervangen.

III. DE BEGRAFENIS VAN MINISTER RUBBENS

De verslagenheid was groot te Zele toen in de namiddag van woensdag 27 april 1938 het nieuws bekend geraakte, dat minister Edmond Rubbens in zijn woning ten gevolge van een hartaandoening overleden was.

De schepenen van de gemeente Zele lieten bij het vernemen van het overlijden een proclamatie uitplakken.

„Met innige droefheid vernamen wij het overlijden van Zijn Excellentie heer Minister Edmond Rubbens, die om zijn volledige toewijding en ongerepte levenswandel, de achting van het land en de Zeelsche gemeenschap in het bijzonder, gewonnen had. Hij was een heerlijk voorbeeld van burgerdeugd en stipte trouw aan zijn idealen van kristelijke levensbeschouwing.

De bevolking van Zele zal zich scharen rond de achtbare familie Rubbens in haar grote rouw. Zij wordt uitgenodigd de lijkdienst bij te wonen, die zal plaats hebben op maandag 2 mei 1938 om 10.30 u in de dekenale kerk. De ingezetenen worden verzocht hun vlaggen halfstok te steken van heden tot na de begrafenis."

's Anderendaags las men in de Belgische dagbladen een „In Memoriam”, waarin dit vroegtijdig afsterven van een gezaghebbend regeerslid en vooraanstaand leider diep werd betreurd. Maar vooral te Zele waar de minister geëerd en bemind werd, was de smart groot. Meerdere gezagdragers en prominenten begaven zich tijdens de volgende dagen naar Zele om hun rouwbeklag te betonen aan de familie Rubbens, in de Dr. Arm. Rubbensstraat nr 8. Vermelden wij o.a.:

- koningin Elisabeth, vergezeld van een hofdame;
- Eerste-Minister Paul-Emile Janson;
- de ministers Pierlot, du Bus de Warnaffe, Marck, De Smet, Wauters;
- staatsministers Van Cauwelaert en De Schryver;
- Lt-Gen. Neve de Roden, in naam van de koning;
- Mgr Coppieters, bisschop van Gent;
- R. Moyersoën, voorzitter van de Senaat;
- C. Huysmans, voorzitter van de Kamer
- de gouverneurs van Oost- en West-Vlaanderen, Fredericq en Baels;
- talrijke senators en kamerleden;
- de plaatselijke gezagsdragers en prominenten uit de sociale, politieke en culturele verenigingen.

In de avond van 28 april moest minister H. Marck voor de Vlaamse golfengte van het N.I.R. een „In Memoriam Edmond Rubbens” uitspreken, een tekst voorbereid en opgesteld door M. Cordemans. Voor de radio herinnerde hij aan het feit dat de betreunde minister gesproken is uit een vooraanstaande burgersfamilie, gehecht aan volk en streek, dat hij die streek verliet toen de koning hem riep om een ministerambt te vervullen en dat hij vermoeid en ziek terugkeerde naar die streek waar hij zou sterven. Minister Marck belichtte al zijn goede eigenschappen die hem zo groot en zo schoon hebben gemaakt.

Op zondag 1 mei 1938 verscheen het weekblad „Eigen Aard”, volledig omrand met een rouwband en grotendeels gewijd aan Edmond Rubbens. Wij laten hieronder twee artikels volgen als „In Memoriam”: één van de hand van Joris Smet en één vanwege een onbekende, die x ondertekent; een vriend die zich sedert 25 jaar in zijn vriendschap mocht verheugen. Wij vermoeden dat het hier gaat over zijn vriend Godfried De Meulder.

Het heeft den Heer behaagd tot Zich te roepen de ziel van zijn trouwen dienaar

Edmond Marie Joachim RUBBENS

Doctor in de Rechten en in de Politieke en Sociale Wetenschappen

MINISTER VAN KOLONIEN

Oud-Minister van Arbeid en Sociale Voorzorg

Lid der Kamer van Volksvertegenwoordigers

Oud-Voorzitter der Katholieke Unie van België

Oud-Voorzitter van het Algemeen Christelijk Werkersverbond van België

Ridder in de Leopoldsorde — Medalie van Koning Albert

Groot-Kruis Oranje-Nassau — Groot-Kruis Onze Heere Jezus-Christus van Portugal

Groot-Kruis Zwarte Ster — Groot-Kruis Nicham el Anouar

geboren te Zele, den 14 Januari 1894, en aldaar godvruchtig overleden den 27 April 1938, versterkt door de Troostmiddelen der Heilige Kerk.

De plechtige lijdendienst, waartoe U uitgenoodigd wordt, zal plaats vinden in de Dekanale Kerk van Zele, op MAANDAG 2 MEI a.s., te 10 ½ uur.

De Vigilïën zullen gezongen worden op Zondag 1 Mei, te 3 u.

De Namis den Dinsdag 3 Mei, te 9 u. — De Begrafenis den Woensdag 4 Mei, te 9 u.

Van wege :

Mevrouw Edmond RUBBENS, geboren Marie BRUSSELMANS, — zijne echtgenoot,
Armand, Jules, Paul, Ida, Jenny, Edmond, Joost, Marie, Astrid en Ingrid RUBBENS,
— zijne kinderen,

Dokter Armand RUBBENS, burgemeester te Zele, — zijn vader,

Mevrouw Jules BRUSSELMANS, — zijne schoonmoeder,

Dokter Paul BRUSSELMANS, professor aan de Katholieke Universiteit te Leuven, en

Mevrouw Paul BRUSSELMANS,

De Heer Frans BRUSSELMANS, professor aan de Katholieke Universiteit te Leuven, en

Mevrouw Frans BRUSSELMANS,

Advokaat Albert BRUSSELMANS,

Zeer Eerwaarde Heer Jules BRUSSELMANS, professor aan het Sint-Jozefseminarie te Mechelen,

Ingenieur Louis BRUSSELMANS en Mevrouw Louis BRUSSELMANS,

Ingenieur Willem VAN ESBROECK, docent aan de Rijksuniversiteit te Gent, en

Mevrouw Willem VAN ESBROECK, geboren Ida BRUSSELMANS,

Advokaat Jan BRUSSELMANS en Mevrouw Jan BRUSSELMANS,

Ingenieur Jozef BRUSSELMANS, — zijne schoonbroeders en schoonzusters,

Pieter, Monique, Jan, Godelleve, Ivo, Christiane, Claire, Vincent en Thierry BRUSSELMANS; Luc BRUSSELMANS; Jacques, Lucie en Michel VAN ESBROECK;

Marie, Jan, Thomas, Beatrice, Paul-Xavier en Philippe BRUSSELMANS,

— zijne neefjes en nichtjes,

Juffrouw Elvire RUBBENS; Mevrouw Emiel RUBBENS; Mevrouw Emiel VAN

WINCKEL; Mevrouw Alfred SCHICKS; De Heer en Mevrouw Alfons RAPORT;

Juffrouw Mathilde BRUSSELMANS; Zeer Eerwaarde Heer Hector BRUSSEL-

MANS; Advokaat Jules NOBELS; Mevrouw Albert NOBELS,

— zijne oomen en tanten,

De families RUBBENS, SCHICKS, DE SMEDT, VAN WINCKEL, VAN OVER-
STRAETEN, BRUSSELMANS, NOBELS en RAPORT.

GEDENK HEM IN UWE GEBEDEN.

ZELE, 27 April 1938.

Noch bloemen, noch kronen.

Vergadering ten sterfhuizen, te 9,45 u.

Drukk. De Geest, Zele.

De Zeelsche bevolking treurt bij het overlijden van zijn edelen zoon Heer Minister Edmond Rubbens.

De verslagenheid in het land is groot en algemeen, maar nergens zal de ramp die ons gemeenschappelijk treft zoo diep worden aan gevoeld als te Zele, zijn geboortedorp, waar hij midden zijn volk heeft geleefd en is gestorven.

Immers, de dagbladpers zoowel als de hoogste gezagverders zien in het vroegtijdig afsterven van een gezaghebbend regeeringslid en vooraanstaand leider een verlies voor het land dat niet te herstellen is, maar bij dit besef komt voor de Zeelsche bevolking nog bij: de schrijnende smart, die zich slechts doet gevoelen voor een wezen dat men bemint en vereert.

En Edmond Rubbens was te Zele bemind en vereerd.

Laat in de hoogste kringen van het land gewezen worden op de uitzonderlijke verdiensten van dezen alzijdigen intellektueel, den schranderen geest, den noesten werker die reeds op jeugdigen ouderdom al de gaven bezat van een groot staatsman, — wij, Zelenaren, zien in hem toch eerst en vooral den edelen mensch zooals ieder van ons hem heeft leeren kennen in eenvoudigen omgang, vol rechtschapenheid en goedheid.

Van dien man ging iets uit, iets wat wij nu onder de smart die ons denken verlamt, moeilijk bepalen kunnen, maar iets waaraan niemand den indruk van ontgang. De adel van een reine ziel straalde door heel zijn wezen. In zijn aanwezigheid voelde men een sereenheid van gemoed die van hem uitgaande bij zich-zelve het verlangen deed groeien ook een beter en schooner mensch te worden. In dezen materialistischen tijd is dikwijls het besef en de waardeering voor geestelijke waarden verloren gegaan, maar indien hier in Zele de zeelsche standing ongerept is gebleven en het geloof in ideaal en eerlijkheid niet alleen is bewaard, maar ook er naar wordt gestreefd en ge-

leerd, dan heeft daartoe veel bijgedragen het sterke voorbeeld van Edmond Rubbens, waarvan niemand zelfs zou maar hebben kunnen veronderstellen dat hij minderwaardige daaden zou kunnen stellen of lage geuachten koesteren.

In aien zin is hij voor de Zeelsche bevolking een opvoeder geweest waarvan de nawerking blijvend is. Allen die met hem omgang hebben gehad, hebben de kracht ondergaan die optit naar een hooger geestespeil.

Dit zullen in de eerste plaats getuigen de vele jongelingen, die lid zijn geweest van «St-Michielskring», «Hooger Leven», ware hoogeschoelen waar onder leiding en door de bezieling van Edmond Rubbens de geest is gekweekt van Geloofsapostolaat, Godsdienstovertuiging, Vlaamsche strijdvaardigheid, sociaal dienstbetoon en HOOGERE IDEALISTISCHE MENSCHELIJKHEID; allen dragen in zich naar binnen en naar buiten den stempel van den invloed die de bezielde leider van de studiekringen in de karaktervorming heeft geslagen.

Hoogstaande kultuurmensch en groote geleerde met een gezond gevoel voor alles wat schoon en edel is, streefde hij ernaar ook bij anderen de zucht naar geestelijk voedsel en levensvoornaamheid aan te kweken en te voeden. Vandaar zijn toegewijde leiding aan de plaatselijke Davidsfondsafdeeling die onder zijn leiding tot hoogen bloei is gekomen en ook veel heeft bijgedragen tot het plaatselijk Christelijk-Vlaamsch kultuurleven.

Langs de plaatselijke weekbladen zag heer Edmond Rubbens een middel tot het verspreiden van opvoedende gedachten en langen tijd is hij dan ook een trouw medewerker geweest aan «Eigen Aard» en de uitgevers, medewerkers en lezers blijven daarvan een dankbare herinnering bewaren.

In de bange oorlogsjaren, bij de organisatie van de voedselvoorziening voor de bevolking, had hij de stoffelijke noodden vastgesteld en een vooruitstrevende sociale overtuiging gevormd. Edelmoedig stelde hij zich

in dienst van de Christene Arbeidersbeweging in het teeken van « Rerum Novarum ». Zijn pogen is gezegend en met de hulp van trouwe medewerkers is tot stand gekomen dat volueig complex van maatsnappenjke werken dat gekoncentreerd is in het « Gildenhuis » en de bewondering afdwingt van allen die objectief oordeelen. Maar ook de middenstand en de Landbouwers bewees hij diensten en allen konden steeds op zijn dienstvaardigheid rekenen.

Zoo was zijn streven gericht op het welzijn van het volk in zijn geheel en op alle gebied.

Wars van holle woorden en nietszeggende leuzen wou hij dan ook de praktische wapenen veroveren om uit streven te verwerkelyken in de mate van de mogelijkheden. Daarom ging hij in de politieke beweging waarlangs hij macht en aanzien kon bekomen ten dienste van zijne denkbeelden. Zijn politieke loopbaan, noewel op zulken jeugdigen leertijd door den dood onderbroken, is vruchtbaar geweest op alle gebied. Zele komt nu zijn verdienstelyksten zoon te verliezen.

In Brussel noemt men Heer Edmond Rubbens: de wijze man van Zele.

In Zele is hij steeds een eenvoudig, toegankelyk, en in-goed mensch gebleven. Iedereen noemde hem hier « Mijnheer Edmond » maar toch lag er in die eenvoudige uitdrukking zooveel eerbied, achting en genegenheid! De omgang in de hoogste kringen van het land had hem niets verieerd van zyn eenvoudige natuurlijkheid en zyn zachtzinnige en tegemoetkomende houding.

Hij was een Christen, edel mensch in de volste beteekenis.

En nu is hij van ons weggegaan uit deze wereld. 't Is alsof ons gemoed weigert dit besef te laten doordringen, wij kunnen het haast niet gelooven. Bij dit pijnlyk aanvoelen gaan onze gedachten onmiddelyk naar de achtbare familie, Mevrouw Edmond Rubbens en hare tien gelierde kinderen, en den Heer Dr. Armand Rubbens. Wat kan de Zeelsche bevolking beter doen dan bidden, bidden om troost en sterkte te

bekomen voor de diepbeproemde familie. Sterk was den band tusschen de familie Rubbens en de Zeelsche bevolking, maar nu is die gehechtheid nog verstevigd en de Goddenjke Voorzienigheid heeft gezorgd dat een groete beiofte blijft voor de toekomst in het kroost van den duurbaren en verdienstelyken voorman die is heengegaan naar zijn Heer en Schepper.

JORIS SMET.

In Memoriam Mr Edmond Rubbens.

Naast de hulde die anderen in deze dagen aan den diepbetreurden overledene zullen brengen, als sociaal werker, als advocaat, als volksvertegenwoordiger en als minister, moge hier in dit blad het getuigenis een plaats vinden van een, die zich sedert vijf en twintig jaar in zyn vriendschap mocht verheugen.

Die vriendschap dateert van vóór den oorlog — van het jaar '11 meen ik —, toen hij na een eersten aanval van de kwaal, die hem thans heeft neergeveld, op het college te Den dermonde aanlandde. Was hij voor ons jongere studenten van Zele tot dan toe « de zoon van Mr. den Burgemeester » geweest, thans in den dagelykschen kameraadschappelyken omgang, die het collegeleven meebrengt, kwam hij dichter bij ons te staan, werd hij al spoedig een der onzen, kortweg Edmond Rubbens. De stichting van den Zeelschen Studentenbond, waaraan hij een actief deel nam en waarvan hij de eerste voorzitter werd, haalde die banden nauwer toe. Geen vergadering ging voorbij, waarop wij niet zyn zoo overtuigend als overtuigd woord hoorden, geen verlof, gedurende hetwelk wij hem niet in de hoofdrol op de planken zagen verschijnen. Van toen dateert die echte vereering, die de Zeelsche studenten voor hem opvatten en waarmede zij hem, spijs al de wisselvalligheden van het later leven, als met een aureool zyn blijven omringen.

Toen kwam de oorlog die jeugdige werkzaamheid en dat jong apostolaat

stilleggen... Doch slechts tijdelijk, want al spoedig had hij een nieuw werkveld gevonden. Waar anderen de handen in den schoot legden en berustend de gebeurtenissen afwachten, daar trachtte hij onder veranderde omstandigheden het goede te doen, dat kon gedaan worden. Ik herinner mij nog hoe hij hier in ditzelfde weekblad, in de eerste dagen na de bezetting opkwam tegen de aestijds heerschende opvatting « als zou het leven nu anders geworden zijn ». Neen, het leven was niet veranderd, het leven had zijn zin niet verloren, het doel en de plichten, die het beheerschen en een richting geven, haarden naar volle waarde en kracht benouden. Had zijn doorgang in het college te Dendermonde hem aichter bij de studenten gebracht, de oorlogsjaren en zijn werkzaamheid in het Comité voor Bevoorrading gingen hem aichter brengen bij dat volk, waarmee de studenten van toen in hun redevoeringen dweepten. Mon kubbens werd « Monske kubbens ». En ik meen dat het volk als het hem zoo noemde niet slechts doelde op zijn tengere verschijning, maar in dit gemeenzaam verkleewoord iets legde van zijn genegenheid en zijn dankbaarheid voor zijn begrijpend meevoelen met de aestijds neerschende ellende. Intusschen had hij ook de gelegenheid gevonden om naast den letterkundigen studiekering van het Davosionas, waarvan hij een van de ijverigste leden was, met enkele hoogerstevende volksjongens een Sociaal Studiekering te stichten. Standenverschil telde bij hem niet, alleen begaafdheid en ael van karakter. En wie in zijn vriendschap werd opgenomen voelde zich stijgen in zijn eigen oogen. Weeklijks kwamen zij bijeen, Edmeerk Deprouw, D'hooge, Vermeire, Jef Soeve, en zooveel anderen wier namen mij op dit oogendik ongaan, om daar in de Jongenspatronage, 's Winters, bij een vuuzende kachel, de groote sociale stroomingen en problemen in te studieeren onder zijn leiding.

Het is om den tijd, dat de ziekte hem andermaal neerveerde en hem maandenlang aan het ziekbed ge-

kruisterd hield. Toen hij aan de wederhand geraakte, kwamen die lange wandelingen met hem, waarop het mij gegund werd dieper in zijn vertrouwenheid binnen te dringen. Hij had tijdens zijn ziekte Jorgensen's Franciscus gelezen en dat boek had op hem een diepen indruk gemaakt. Hij groonde ervan het voorbeeld van den Rovermo van Assisi in zijn leven na te bootsereen. En ik meen niet mij te vergissen wanneer ik beweere dat gansen zijn werkzaamheid tijdens den oorlog in het Comité en daarbuiten, in den dienst van het nongereue volk, ingegeven en gescnraagd werd door het vernevene voorbeeld van den Arme van Assisi. Het was op een van die wandelingen — in 'den Heikant, bij de school — dat hij mij zijn besluit mededeelde om zijn begonnen dokterstudien op te geven en zich aan de Sociale en Politieke Wetenschnappen te wijden. Het was niet zoner strijd en hartzeer dat hij atzag van de loopbaan, die te Zele seert menschegeheugen, zoo eervol met den naam Rubbens verbonden was. Maar als het andere het won, dan was het omdat in zijn oogen de sociale werkzaamheid en de politiek golden als de hoogste uitdrukking van een leven in den dienst van het volk. Het was ditzelfde volksbelang, dat hem er een oogenblik heeft doen aan denken om zijn studiën aan de zoojuist door de bezettende macht opgerichte Vlaamsche Universiteit te Gent voort te zetten. In zijn geweten is toen een pijnlijke tweestrijd uitgestreden, waarover alleen zijn intieme vrienden weten mee te spreken. Is hij naar Gent niet gegaan, nooit heeft hij degenen, die het wel deden en die hij veronderstelde gehandeld te hebben uit dezelfde edele motieven die hem zouden gedreven hebben, verraden noch in den steek gelaten. Na als vóór heeft hij ze met zijn vriendschap vereerd, voor hen getuigd ook daar waar zijn getuigenis hem kon schaden, voor hen in latere dagen gedaan wat hij kon...

Zoo liep dan de oorlog ten einde. Na dit lange verborgen leven, dat voor hem een ware leerschool geweest was, trad hij uit de schaduw

in het volle licht en begon hij zijn politieke loopbaan, die zoo schitterend was als snel: volksvertegenwoordiger, en enkele jaren nadien, minister! Hij gebruikte geen van de kleine middeltjes, die anderen zoo dikwijls gebruiken, om de volksgunst te winnen; zij ging van zelf naar hem. En bij alle grootheid en roem bleef hij altijd even eenvoudig en minzaam in zijn omgang, even toegankelijk, tehuis of straat, even vroom en voorbeeldig christen uit één stuk. Gedurende de vacantie als hij er maar eenigszins gelegenheid toe had, vond hij er een genoeg in zijn vroegere studiemakkers en vrienden bij hem om den disch te vereenigen. Meer dan eens ben ik naar hem toe gegaan met een gansch arsenaal van critieken, tegen wat wij buitenstaanders noemen de laksheid en lankmoedigheid van het bewind, en... van bij hem naar huis weer-gekeerd als overtuigd verdediger van datzelfde bewind. Hoe het kwam, ik weet het niet. Maar tegen zijn kalmte liep alle passie te pletter en voor zijn eerlijk, overtuigd en overtuigend woord legde men de wapens neer en

gaf men zich gewonnen. Want hoe de regeering en de « politiekers » het bij de jongeren ook verkorven hadden, de eerlijkheid van Minister Rubbens stond boven alle verdenking. En dat deze gedachtenwisselingen, hoe vinnig ook soms, in niets aan onze vriendschap met hem schaadden, dat pleit benevens zoo-veel andere dingen voor zijn hoogstaanden geest en voor zijn nobel karakter.

En nu is hij niet meer... Zele is armer: armer aan grootheid, armer aan goedheid; het verliest een voorman en, wat meer is een voorbeeld, een voorbeeld van hooge burgerdeugd en van daadwerkelijk christenzijn. En zijn vrienden, en die zijn vele, betreuren een oprechten, verkleefden en bovenal trouwen vriend. Ons rest niets anders dan de genegenheid en de vereering, die wij voor hem voelden over te dragen op zijn zwaarbeproefde echtgenoot en haar kinderen en op den ouden gebroken Man, die hem ons schonk en die thans in hem zijn beter ik ziet ten grave dragen. Moge God hen in deze pijnlijke uren versterken!

X.

De plechtige begrafenis was voorzien voor maandag 2 mei om 10.30 u. Ten teken van rouw en teneinde het personeel en de werkliefden der Zeelse fabrieken gelegenheid te geven de begrafenisplechtigheid bij te wonen, zullen deze op 2 mei worden stilgelegd.

Edmond Rubbens, minister van Koloniën, is tijdens de uitoefening van zijn ambt overleden. Daardoor zullen de lijkplechtigheden officieel en volgens de protocolaire regels verlopen, d.w.z. de leden van het gouvernement zullen aanwezig zijn, alsook de leden van het wetgevend korps terwijl de militaire eer zal bewezen worden. Hetzelfde geschiedde toen de heer Pécher ook tijdens zijn ambtsperiode overleed en minister was van koloniën.

Volgende schikkingen werden getroffen. De lijkplechtigheden vangen aan om 9.45 u. in het sterfhuis. Vanaf 9 u is er geen circulatie meer in de Dr. Arm. Rubbensstraat, noch op het Dorp.

Volgende personaliteiten zullen de lijkplechtigheden bijwonen: afgevaardigde van de koning; afgevaardigde van de Pauselijke Nuntius; Mgr. Coppieters, bisschop van Gent; de ministers; de ministers van State; het diplomatiek korps; de gouverneurs van de provinciën; de magistraten; andere hoogwaardigheidsbekleders; het plaatselijk bestuur.

In het sterfhuis zullen drie lijkreden worden uitgesproken: door Eerste-Minister Janson, namens de regering; door de heer Verbist, voorzitter van de K.V.V. en door de heer Heyman, namens het A.C.W. Het leger zal met een eenheid van 450 soldaten de ordedienst tot aan de kerk waarnemen. Het militair muziekkorps van de grenadiers zal aanwezig zijn en zich opstellen ter hoogte van „De Kroon”. In de kerk zal de ordedienst waargenomen worden door het brandweerkorps.

Na de kerkelijke dienst gaan alle vlaggen voorop, gevolgd door de Kon. Harmonie „Ste-Cecilia”, de enkele krans die toegelaten is nl. van de koningin, daarna volgen de priesters en het lijk. De lijk kist zal gedragen worden door de kristen arbeiders. De schoolkinderen zullen na de dienst de haag vormen, vanaf de kerk tot aan de spooroverweg.

Op het kerkhof zullen nog twee lijkreden worden uitgesproken: door de heer Achiel Boeykens, gemeentesecretaris, in naam van de Zeelse bevolking en door de heer dr. De Gendt, namens de K.V.V. arrondissement Dendermonde. De lijkplechtigheden zullen door het N.I.R. worden uitgezonden.

In het weekblad „Eigen Aard” van 8 mei 1938 nr 19 brengt een Zeelse medewerker verslag uit over de gedempte drukte en de rouwstemming in en rond het sterfhuis. Wij nemen dit ooggetuigenverslag integraal over.

Ze le heeft Maandag 2 Mei l.l. aan zijn roemrijken zoon, wijlen Minister Edmond Rubbens, een even piëteitsvolle als eenvoudige uitvaart bezorgd.

Want, al waren ook al de voor-aanstaanden van het land aanwezig, toch was het in hoofdzaak Vlaamsche volksheid en kristenen eenvoud die op deze begrafenisplechtigheid hun stempel hadden gedrukt en er zoo 'n diep treffend karakter aan gaven dat al de aanwezigen beroerde tot in het diepste van hun gemoed.

Ze le had dien morgen den grauwen treurmantel van een loodgrijze lucht over zich.

Vlaggen hangen halfstok, lan-taarns zijn omfloerst, het werk is overall stilgelegd en bedrukte mannen en vrouwen staan bij elkaar alsof het afsterven van Minister Rubbens voor ieder een persoonlijk verlies beteekent. Sinds den dag, dat

een vroegtijdige dood den geliefden socialen werker en staatsman weg-maaiide, is de rouwstemming niet geweken. Onophoudelijk is het volk toegestroomd om « Mr Edmond » een laatste keer te zien, om 'n kruisje met wijwater over zijn lijk te maken en te bidden voor de rust van zijn ziel en den troost van zijn beproefde naastbestaanden.

De eigenlijke rouwplechtigheid was Zondag reeds begonnen toen een talrijke menigte vrienden en kennissen van den overledene de Vigiliën bijwoonden in de kerk.

Maandag, lang vóór het défilé der personaliteiten aanving in het sterfhuis, vormde een massa volk de haag tot aan de kerk, waar te half elf de plechtige Dienst moest opgedragen worden. Tot op de daken der huizen staan menschen, wachtend tot de droeve stoet zal voorbij-trekken.

De Dorpplaats is met een indrukwekkende troepenmassa afgezet. Immers, niet minder dan acht detachementen van de verschillende wapens, onder bevel van luitenant-generaal Duthoit, werden opgeroepen om de krijgseer aan den overleden minister in ambte te bewijzen. Langs den zijgevel der kerk waren een groot aantal met rouw-omfloersde vaandels van maatschappijen en kringen opgesteld.

Het sterfhuis is in zwaren rouw.

Traagzaam treden de ontelbaren het sterfhuis binnen. In de rouwkapel, waar een groot kruis midden de kaarsen prijkt op het zwarte rouwfloers, staat de kist opgesteld. Rond de baar, de familieleden van den overledene. Naast den vader van den overleden minister, staan mevrouw Rubbens en haar kinderen. Voor de zwaar eikenhouten kist, bloeit de prachtige bloemenkroon van Z. M. den Koning. Naast deze kroon, rusten twee zwartfluweelen kussens waarop de schitterende eereteekens en medailles van den overledene zijn uitgespreid: het Lint van Ridder in de Leopoldsorde, de Medalie van Koning Albert, het Groot-Kruis Oranje - Nassau, het Groot-Kruis Onze Heere Jezus-Christus van Portugal, het Groot-Kruis Zwarte Ster,

het Groot-Kruis Nicham el Anouar, en andere. Onafgebroken trekken de groetenden voorbij, buigen vóór de kist en sprenkelen met wijwater een kruisje.

Onophoudend is het een aankomst van hooge personaliteiten, we zien: al de hoogwaardigheidsbekleeders van het land; burgerlijke en geestelijke overheden; de ministers, geleid door den heer P. E. Janson; staats- en oud-ministers, senatoren en kamerleden, de voorzitters en leden van katholieke sociale werken, geestelijken van allen rang, te veel om ze allen te noemen. Heel het land is hier vertegenwoordigd.

Doch er zijn hier niet alleen de officieelen, er zijn ook de nederigen, de volksmensen, die allen zijn vrienden waren en voor wie hij steeds een weldoener en een hulp is geweest. Zij voelen met dien ouden vader, met die lieve echtgenoot, met die tien kinderen, het groote leed mee dat hen treft.

Wanneer de afgezant van Z. M. ~~den Koning, Luitenant-Generaal~~ Tilkens, vergezeld door Majoor Geerts, is aangekomen, wordt het défilé in het sterfhuis stopgezet en nog enkel aan den ingang de deelnemingskaartjes in ontvangst genomen.

Onder degenen die er aan hielden een laatste maal de groet te brengen aan het stoffelijk overschot, noteren wij:

Eerste-Minister Janson, de ministers De Smet, Hoste, Dierckx, Spaak, Pierlot, du Bus de Warnaffe, Soudan, Bouchery, Lt-Gen. Denis; de heren Van Caeneghem, De Schryver, Bovesse, gouverneur van de provincie Namen; prof. Gunzburg, senator Paul De Mont, oud-minister Charles, generaal Colpin, Van Isacker, majoor Cayen, Dhavé, Godding, Steps, oud-minister Sap, senator De Vos, Kamer-voorzitter Camiel Huysmans, minister van Staat Carton de Wiart; Houart, gouverneur van Brabant; Fredericq, gouverneur van Oost-Vlaanderen vergezeld door de leden van de bestendige deputatie; Haelewyck de Heusch met afvaardiging van het personeel van het ministerie van Koloniën; oud-minister Theunis, Pierre Day, Wijns, senator Baudouin, Verwilghem, gouverneur van Limburg; Hoyois en Verbist, voorzitters van het Katholiek Blok; Delwaide, Orban, Koelman, oud-minister Tsjoffen, minister Delattre, graaf de Grunne,

grootmeester van het Huis van koningin Elisabeth; graaf d'Aspremont-Lynden, Maes, Van Dieren, Carton de Tournay, Leyniers, prof. Eyskens, minister van Staat Van Cauwelaert; Janssens, gouverneur van de Nationale Bank, Dessain, burgemeester van Mechelen; minister Marck, Mariën, Mahieu, bestuurder van de Nationale Bank; oudvoorzitter van de Kamer Poncelet; generaal Tombeur; minister Wauters, oud-minister de Laveleye, Jamart, Vos, Feuillien, Merget, senator Van Ackere, prof. Henry Van de Velde; Baels, gouverneur van West-Vlaanderen; Bouweraerts, voorzitter van de Katholieke Vlaamse Landsbond; kamerleden D'Haese, Borginon, Seghers, Allewaert, Raemdonck, Duchâteau, P. De Bruyn, Pierard, Van Hecke; leden van de Koloniale Raad en van koloniale groeperingen; leiders van groeperingen van het Kristen Werkers- en van het Algemeen Kristen Vakverbond; leden van het Katholiek directorium, enz. enz.

Het ogenblik der redevoeringen was aangebroken. Midden een indrukwekkende stilte nam Eerste-Minister P.-E. Janson het woord in de Franse taal. Deze rede werd door de heer Hendrik Marck, minister van Verkeer, in het Nederlands weergegeven.

M. M.,

Weliswaar werd in de Kamer door dezer Voorzitter en door den Eerste-minister, alsook vóór het land, door twee ministers, aan de nagedachtenis van onzen betreurd collegga, heer Rubbens, de hulde gebracht welke hem verschuldigd was, en waarbij, naar onze vaste overtuiging, de openbare opinie zooals het Parlement zich met eenzelfde hart, hebben aangesloten.

Doch het paste dat bij deze roerende begrafenisplechtigheid — hier zelf waar de overledene een overgroot deel van zijn leven heeft doorgebracht — in dit huis dat het centrum is geweest van zijn professionneele en politieke activiteit, aan den voet van deze lijkbaar, in deze woonst waar de tien kinderen van den overledene voortaan zullen verblijven onder de waakzame hoede van zijn ouden vader en van de toewijdingsvolle, bewonderenswaardige vrouw die zijne gade was, het paste dat het Hoofd der Regeering, namens het Land, een laatste, allerhartelijkst vaarwel kwam richten tot den eerlijken man, tot den uitgelezen parlementair, tot den hooggeschatten en beminden Minister, die Edmond Rubbens was.

In de heerlijke rede welke hij in de Kamer uitsprak ter nagedachtenis van den overledene, zegde de heer Voorzitter Huysmans terecht dat dezès kenmerk was van te zijn geweest een man van geloof.

Trouw aan de familietradities, had Edmond Rubbens in deze geput: die godsdienstige overtuigingen welke een leven beheerschen, het met een stralende klaarheid verlichten en op de baan van hem welke zij bezielen en beschermen, enkele

lichtende bakens oprichten. Hij heeft er den glans niet laten van verdooven. Zijn eenvoudig, werkzaam, onbaatzuchtig leven, de integrale vervulling van zijne familiale en burgerlijke plichten, verzekeren aan zijn aandenken den eerbied welke toegekend is aan degene die er in slaagt zonder eenige verzwakking de rechte baan te volgen welke voor hem werd opengesteld door de beginselen zelve waaraan zijne rede hem had gehecht.

't Is daarom dat wij hier zijn, 't Is daarom dat, met beklemd hart en gespannen geest, wij pogen te doen oprijzen, in een atmosfeer van sympathie, van erkentelijkheid en van lof, het essentieele van de persoonlijkheid van hem die niet meer is.

Zijne vrienden gien hem weer, wellicht zooals ik hem weerzie, met zijn zwak en teeder voorkomen, zijn lichtjes-bruin getint gelaat, zijn breed voorhoofd, waarin de overwegingen en de studie reeds enkele groeven hadden getrokken, de heldere, warme blik van den idealist, die het menschedom ziet zooals hij zou wenschen dat het ware.

Zijn woord, in 't Nederlandsch als in 't Fransch, vloeide vreedzaam en klaar, vrij van alle nuttelooze aanhalingen of van ongemeten uitdrukkingen.

Het weze me toegelaten, als getuige die het niet vergat, te wijzen op de tusschenkomst van heer Rubbens, enkele jaren geleden, in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, bij het einde van een zitting. Zich uitdrukkend in de Fransche taal om, zooals hij zegde, op doelmatiger wijze hen te overtuigen tot dewelke hij vooral zijne aanspraak richtte, legde hij de redenen uit

welke de eischen verrechtvaardigden waarvan de passende verwilling de Vlaamsche bevolking meer moest roepen tot de grootheid van een begrip, eendrachtig en broederlijk België.

Welke adel lag er in die woorden! Zij hadden om in te slaan geen toongeweld noodig, zoomin als het gebaar dat hen onderlijnde, zich breeder moest maken om aan de vergadering een indruk te geven van een sterke, verlichte, neeslepende overtuiging.

En hoe dan de redenaar, zonder de stem te verheffen, zonder aan zijne argumentatie een uitdagend karakter te geven, door den eenvoud van zijne houding, door de rechtzinnigheid die uit heel zijn wezen straalde, werd beluisterd door een aandachtig en dankbaar gehoor, dankbaar den oorsprong te begrijpen van wat men de Vlaamsche beweging noemde, die verzuchting vooreerst van socialen aard, die wil van gansch een bevolking om te verwezenlijken, op alle gebieden, een regiem van ware gelijkheid en van integrale rechtvaardigheid!

Dan nog: hoe de redenaar, met zijn woord dat, zonder te kwetsen, steeds vuriger en ingrijpender werd, aandoenlijk door zijne vurige overtuiging, er in slaagde aan te toonen dat de Vlaamsche beweging, stijgende naar de kusten, naarmate zij zich in oppervlakte verbreedde, zoo zij er toe strekte het intellectueel patrimonium, aanbrengt van het verleden, te bewaren en te eeren, den vasten wil had dit meer toegankelijk te maken voor de massa, en het slechts te aanzien als een vertrekpunt van een grenzeloze opstijging.

Het geloof, stralende en aantrekkende, bezielde hem.

Van af dien dag hebben wij begrepen, met anderen, welke nuttige kracht, die jonge parlementair, met zijn klaren blik, met zijn verheven gedacht, met zijn warm hart, voor het land beteekende. Wij hebben geraden hoezeer, in die vergadering waar de politieke drift steeds eindigt met aan den rechtvaardigheidsgeest toe te geven, hoezeer eens zou worden gewaardeerd, bewonderd en aanvaard het strijdend en meteen helder idealisme van dien zoon van Vlaanderen; grond van België.

Het was dus zonder verrassing dat het Parlement, zooaas het land, konden vernemen dat nauwelijks veertig jaar zijnde,

Edmond Rubbens opvolgenlijk, door het vertrouwen van den Koning, tot de functies van minister van Arbeid en van Koloniën werd geroepen.

Het departement van Arbeid paste voor dien democraat even gevoelig aan t ijdén van het volk, als op de hoogte van dezes behoefte, bekwaam, als hij was, om nog bijtijds het nog verre humoer te beluisteren van een generatie die klimt vol verwachtingen.

Hij wist dat de vooruitgang, in de moreele en materiele orde, moet bezorgen, met den tijdsloop, in een onafgebroken vaart, aan de arbeidende of landbouwbevolking, een verhoogd welzijn, eene grotere zekerheid, den roep van eene intellectueele behoefte gisteren nog onbekend en waaraan, zonder uitstel dient te worden voldaan. Zijn geloof zal niet bedrogen worden.

In het departement van Koloniën, alhoewel te vroegtijdig weggerukt, heeft Edmond Rubbens eens te meer veropenbaart een methodischen geest, bekommerd om te onderzoeken met een rein geweten al de zoo ingewikkelde problemen waarvan de oplossing, meestal dringend, aan zijn scherpzinnigheid werd opgelegd.

Mijnheeren, het schouwspel van een zware beproeving brengt de menschen nader bijeen. Het ongeluk dat een ander treft zet hen aan tot nadenken, tot het vinden in hen van beter begrip en meer rechtvaardigheidsgevoel. Het doet hen aanvaarden dat de waardeering en de bewondering eischen de bron te zijn van doelmatige solidariteit. Het legt hun de beslissing op de verdienste niet zonder lof te laten, de zwakken en het kind niet zonder wettigen bijstand, de droefheid niet zonder opbeuren.

Reeds heeft de beproeving waarvan wij de bedroefde getuigen zijn, bij allen die zich hier bevinden of bij allen die ons hier met het gedacht vervoegen, tot datzelfde gevoelen gebracht, waardoor wij erkennen heel de voorbeeldswaarde welke, van sociaal standpunt uit, boven alle strijdgewoel, een leven vertegenwoordigt als dat van onzen armen, rechtzinnigen, moedigen, onbaatzuchtigen vriend die zijne familie, zijne partij, zijn geloof, zijn land tot eer heeft gestrekt.

Met vurigheid buigen wij ons voor zijn duurzaam aandenken.

Hierop namen de heer Verbist en oud-minister Heyman het woord. Na deze rede – het was inmiddels 11 u geworden – werd de kist gelicht en buitengedragen door Jozef Allaert, die de ceremonie in de rouwkapel verzorgde, en Gaston Quintyn, lid van het A.C.W. en gebuur van de minister. De klaoenen schalden het „Te Velde”, geweren flitsen omhoog, sabels werden gestrekt. Daarna werd de lijk-kist, bedekt met de Belgische vlag, door zes leden van het A.C.W. op de schouders gedragen.

De lijkstoet zet zich in beweging in de Dr. Arm. Rubbensstraat. De erwacht wordt gevormd door Camiel Huysmans, voorzitter van de Kamer; R. Moyersoën, voorzitter van de Senaat; Janson, Eerste-Minister; senator Verbist, voorzitter van het Katholiek Blok; Heyman, voorzitter van het A.C.V. en Gorlia, algemeen secretaris van het Ministerie van Koloniën.

Het muziekkorps van de Grenadiers opent de rouwstoet.

De rouwstoet zette zich in beweging en werd geopend door de studenten, in uniform, van de Koloniale Hogeschool van Antwerpen. Acht eenheden van de grenadiers en van het 6de linieregiment bewezen de eer. Studenten van de Koloniale Hogeschool droegen op twee kussens de eretekens van de minister; anderen droegen de zware krans met witte hortensia's en rode tulpen door de koningin gezonden. Daarna volgde deken De Keukelaere en de parochiale geestelijkheid.

De erewacht rond de lijkbaar werd gevormd door Camiel Huysmans, voorzitter van de Kamer; R. Moyersoën, voorzitter van de Senaat; Janson, Eerste-Minister; senator Verbist, voorzitter van het Katholiek Blok; Heyman, algemeen voorzitter van het A.C.W. en tenslotte Gorlia, algemeen secretaris van het ministerie van Koloniën. Achter de lijkbaar volgden de oude vader, de echtgenote en de kinderen, de regering, de overige personaliteiten, geburen en vrienden.

Inmiddels stond naast de ingang van de kerk het muziekkorps van de grenadiers opgesteld terwijl ononderbroken het zwaar klokkenlied van de kerktoeren zich vermengde met het trage ritme van de treurmarsen. Midden een haag, gevormd door de studenten van de Koloniale Hogeschool, werd het stoffelijk overschot de kerk binnengedragen en onder de hoge, prachtig-opgesmukte katafalk geschoven, die in 't midden van de kerk stond opgesteld. Boven de met de driekleur getooide kist prijkten de ministermantel en de steekhoed van de overledene.

De lijkstoet bereikt onder een druïlige regen het marktplein. Een zeer dichte menigte lijnt de weg af terwijl detachementen van het leger de groet brengen.

In het hoogkoor bevonden zich Kardinaal Van Roey, Aartsbisschop van Mechelen, Mgr. Coppieters, bisschop van Gent, Mgr. Van Goethem, missiebisschop en Mgr. Arigoni, coadjutor van de Pauselijke Nuntius alsmede Lt-Gen. Tilkens, vertegenwoordiger van koning Leopold III. Verder was het hoogkoor gevuld met de familieleden. In een kring stonden de vlaggen opgesteld.

In de middenbeuk hadden de regeringsleden en hoge staatsambtenaren plaats genomen. De overige aanwezigen stonden in de zijbeuken samengepropt, terwijl buiten voor het kerkportaal nog honderden mensen de kerkdienst, opgedragen door deken De Keukelaere, op afstand dienden te volgen en hun beurt afwachtten voor de offergang. Aan de offerande kwam geen einde. Priesters en leken, gelovigen en ongelovigen, blanken en negers drumden en schoven langzaam in meerdere rijen naar voor. Na de koordienst werden de absouten ge-

De lijkstoet met de familie en de personaliteiten aan de kerk. De vlaggen van de verenigingen hebben plaats genomen naast de kerk.

zongen door Kardinaal Van Roey. Onder het zingen van het „In Paradisum” en het gelui der doodsklokken werd de kist uit de kerk gedragen en ging de laatste tocht naar het kerkhof.

De rouwstoet was nu nog langer geworden. Andermaal was de kist getild op A.C.W.-schouders, bestuursleden en vrienden-medewerkers van de minister: Benoit Van Acker, Alfons Rupus, Achiel Boeykens, Jules Van Kerckhove, Gaston Quintyn en Frans Certyn. De rouw werd geleid door dr. Armand Rubbens, burgemeester en vader van de minister, vergezeld van onderpastoor Rombaut; achter hem kwamen zijn kleinzoons, de jongens van de overleden minister: Armand samen met onderpastoor Van der Plaetsen, Jules en Paul, enz.

Bij de doortocht langs de Markt, de De Deckerstraat en de Lokerenbaan stonden de schoolkinderen opgesteld, alsook een afdeling studenten van de Koloniale Hogeschool. De Kon. Harmonie begeleidde de lijkstoet terwijl treurmarsen weerklonken. Duizenden en duizenden hadden plaats genomen langs het parcours en vormden een dichte haag voor de laatste tocht naar het kerkhof.

Scimus quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum
† Ter Zalige Gedachtenis van (Rom. 8,28).

EDMOND RUBBENS

Doctor in de Rechten en in de Politieke en Soc. Wetensch.

MINISTER VAN KOLONIËN

Lid der Kamer van Volksvertegenwoordigers
Oud-Voorzitter v. h. Alg. Chr. Werkersverbond van België
geboren te Zele, den 14 Januari 1894, en aldaar godvruchtig
overleden den 27 April 1938,

versterkt door de Troostmiddelen der Heilige Kerk.

Het jong leven dat wij zien verwelken was een rijk leven. Een helder verstand wenkte in de eerste jeugd zijn zachtvaardig gemoed tot rusteloozen arbeid. Met zijn vernuft zocht hij onophoudend wegen om Gods rijk uit te breiden en om zijn volk naar de hoogten te leiden. Onvermoebare daadvaardigheid, geen strijdlust. Zijn rustig redeneeren gebruikte hij nooit als een wapen om tegenstanders te kwetsen noch te vernederen. Haat kende hij niet, evenmin elgenbelang. Hoe vroegtijdig hij ook door zijn volk en door zijn Koning tot de hoogste ambten werd geroepen, nooit verzwaakte zijn bekommernis om allereerst door het denken de wegen ten goede te kennen en te doen kennen. Populi plaudunt non consultoribus utilitatum suarum. (Sint Augustinus. De civitate Dei). Zijn vreedzaam werk, met eenvoud voltrokken heeft nooit het succes gezocht. Meermaals wist hij onbaatzuchtig de kansen van hetsucces aan anderen over te laten. Voor hem volstond het bewustzijn de waarheid te dienen.

Omgevend door zijn ouders met eene genegenheid, verhoogd door de zorgen van zijn zwakkere lichaamskracht, is hij opgegroeid tot een levenwekker. Ofschoon zijn krachten bleven beneden zijn droomen, deed hij meer in zijn kort leven dan sterkere en oudere makkers. Aan zijn vrienden schonk hij een trouwe, door niets te verbreken, vriendschap. Zijne echtgenoot meer dan wie ook heeft den adel van zijn gemoed mogen ervaren. Met een eerlijk gezin schonk zij hem den grooten steun eener blijmoedige wilskracht, die, samen met de genegenheid van zijn vaderen en van zijn kinderen, het geheim verklaart van dit zoo sterk uitgroeien van soms wankelende krachten tot zoo rijk een leven, gebouwd op een onwankelbaar geloof en een kinderlijke godsvrucht. Zijn kinderen zullen later getuigen van den adel van hun teergeliefden vader.

Incomparabiliter superna est civitas clarior, ubi victoria veritas, ubi dignitas sanctitas, ubi pax felicitas, ubi vita aeternitas. (Sint Augustinus. De civitate Dei).

Druk O. BRACKE.

De eretekens en de krans worden gedragen door de studenten van de Koloniale Hogeschool.

Op weg naar het kerkhof. Andermaal gedragen op Zeelse schouders verlaat de lijkstoet de Markt.

De familieleden ter hoogte van de spooroverweg. De rouw werd geleid door dr. Arm Rubbens vergezeld van onderpastoor Rombaut. Daarna volgden de zoons Armand samen met onderpastoor Van der Plaetsen, daar achter Jules en Paul.

Op het kerkhof op weg naar zijn laatste rustplaats. V.l.n.r. Achiel Boeykens. Gaston Quintyn, Alfons Rupus, Benoit Van Acker, Frans Certyn en Jules Van Kerckhove.

Het afscheid. De laatste gebeden worden gelezen door deken De Keukelaere.

Bij het open graf werd een ontroerend vaarwel uitgesproken door gemeentesecretaris Achiel Boeykens die namens de Zeelse bevolking afscheid nam.

Hooggeachte Familie,
Waarde Toehoorders,
Geachte Medeburgers,

Het Gemeentebestuur van Zele en hierdoor de gansche bevolking voibrenge den droeven plicht zijne ontroerde huide aan den heer Minister Edmond Rubbens toe te voegen bij deze van de natie en van de kolonie.

Wij kunnen het getuigenis afleggen dat hier de diepste verslagenheid heerschte toen het nieuws zich verspreidde dat onze meest voortreffelijke medeburger overleden was.

En geen wonder, wij hebben den heer Edmond Rubbens in ons midden gekend van kindsbeen af. Weldra openbaarden zich de edele en vele talenten waarmede hij werd bedeeld. In den huiskring werden deze door eene verzorgde opvoeding ontwikkeld en deze gevoegd bij zijnen minzamen omgang, deden hem weldra van eenieder liefhebben. Naderhand hebben wij deze talenten zien openbloeien in hunne volle schoonheid en toen ging van hem op onze ingezetenen een sterken, weldoenden invloed uit. Hij was de aangewezen man om onzen leider en raadsman te zijn, rol dien hij op een uitstekende en kiesche wijze vervulde. Vele Zelenaren zullen erkennen hoe zij aan zijnen omgang een verhevener levensbeschouwing te danken hebben, want wie met Mijnheer Rubbens in voeling trad droeg iets mede van den weerglans zijner schoone ziel.

Hij bleek aangewezen om in het Landsbestuur zijne groote gaven van geest en harte in den dienst te stellen van de gemeenschap. Later kwamen deze talenten tot hun volle rijpheid en kwam hiermede het vooruitzicht dat hij wel in den kroonraad zou worden opgenomen. Dit feit hebben wij weliswaar met fierheid begroet, omdat het een dorpsgenoot gold, doch wij voelden anderzijds spijt dat de bezieler van alle cultureele actie van ons verwijderd zou blijven en den invloed van zijn voorbeeldig gezin zouden missen.

Zijne verknochtheid aan Zele verminderde in niets en wij konden ervaren hoe hij dagelijks zich inspande om aan zijne medeburgers diensten allertandte te bewijzen. In lange rijen hebben zij zijn stoffelijk overschot begroet die aan den overledene de een of andere weldaad te danken hebben. Met de meeste edelmoedigheid deelde hij de schatten van zijn kennis en ervaring uit en bij voorkeur aan de minderen. Wij herinneren ons zijn overtuigende toespraken die sprankelden van klaarheid, zijne opwekkingen tot een waardiger mensch zijn, zijn apostolaat voor de grootmaking van ons volk, zijne onbaatzuchtige en ongemeten toewijding voor alles wat Zele ten goede kon komen.

Geen wonder dat de achting algemeen en groot was, dat de genegenheid immer aangroeide en dat in dankbaarheid zijn aandenken zal worden bewaard. Wij betreuren slechts dat wij zijne grootheid onvoldoende hebben beseft.

Het is dus goed te begrijpen dat gansch Zele weent om zijn naar menselijke berekening te vroege verscheiden. Zijn geest was helder, zijn hart te goed en wellicht riep de Heer hem zoo vroeg tot zich om, na een leven van volledige toewijding en bewonderenswaardige werkzaamheid, hem het loon toe te wijzen voorbehouden aan zijn goede en trouwe dienaren.

Voor dit Raadsbesluit buigen wij het hoofd en moge de vernieuwing van onze deelneming in haar grooten rouw aan de beproefde familie een troost wezen.

Heer Edmond Rubbens, Uw heengaan is voor ons een groot verlies.

Verlaat ons niet, waak over Uwe familie, over Uwe gemeente opdat wij allen getrouw blijven aan de richtlijnen die Gij ons hebt getrokken en naar Uw voorbeeld ons leven schikken om bij U te belanden in het Rijk van den Eeuwigen Vrede.

Van U bewaren wij de onuitwischbare gedachtenis van een edel en groot medeburger.

Vaarwel, tot Hiernamaals.

Ook door de heer De Gendt, voorzitter van de Katholieke Vlaamse Volkspartij van het arrondissement Dendermonde, werd een afscheidswoord uitgesproken. Het was 13.30 u toen deze indrukwekkende plechtigheid ten einde liep.

De extra-treinen, ingelegd uit verschillende richtingen, verlieten één voor één het station, en de ontelbare auto's, gekomen uit alle hoeken van het land, hebben de bezoekers weer weggebracht.

De familiekladder bedolven onder een berg van bloemen. Vooraan het bloemstuk vanwege koning Leopold III.

Ze le, dat zo innig medevoelde met zijn burgemeester en zijn zwaar beproefde familie, dat al zijn fabrieken had stilgelegd en al zijn ingezetenen had opgesteld langs de weg naar de begraafplaats, Zele dat zelf zo diep rouwt om het heengaan van één zijner beste zonen, neemt stilaan opnieuw zijn gewoon uitzicht aan onder de grauwe, regenachtige meidag. Met ontroering zal elkeen de jonge minister blijven gedenken, die veel te vroeg aan de zijnen en aan het land werd ontrukkt.

Op diezelfde maandag werd in de Sint-Anna-kathedraal te Leopoldstad een plechtige zieldienst opgedragen door de apostolische delegaat Dellepiane en bijgewoond door de kerkelijke, burgerlijke en militaire gezagsdragers van de kolonie.

De volgende dinsdag haalde de uitvaart van minister Rubbens de koppen van onze kranten. Citeren wij er een viertal.

„De Standaard” blokletterde: „De plechtige uitvaart van minister Rubbens te Zele. In aanwezigheid van de regering, van talloze personaliteiten, van een dichte menigte belangstellenden”. (met 7 foto’s, ook op de binnenbladzijde).

„Het Laatste Nieuws” schreef: „De uitvaart van minister Rubbens te Zele. Talrijke personaliteiten, waaronder de voltallige regering aanwezig. Een zeer grote toeloop voor de indrukwekkende plechtigheid”. Met tevens „Herinnering aan minister Rubbens, een fijnvoelend mens” en 4 kolommen over de begrafenis (met 6 foto’s ook op de binnenbladzijde).

„De Courant” titelt: „De plechtige uitvaart van minister Rubbens te Zele. Een indrukwekkende en roerende laatste hulde van gans een volk aan de Katholieke Vlaamse voorman”. (4 foto’s en 5 kolommen tekst op de binnenbladzijde).

„Gazet van Antwerpen” schreef: „Een edele figuur is heengegaan... Wijlen minister Edmond Rubbens ten grave gedragen. Zele in rouw. Alle vooraanstaanden van gans het land aanwezig”. (4 foto’s en nagenoeg een volledige binnenbladzijde tekst).

Etienne Quintyn

GERAADPLEEGD.

- Dr. M. CORDEMANS. Edmond Rubbens, een levensverhaal met een bloemlezing uit zijn werken. 1894-1938.
- Dr. TH. LUYKX. Politieke Geschiedenis van België
- Legaat Godfried De Meulder
- „Eigen Aard”, Zele
- Dag- en weekbladen.
- Eigen documentatie

FOTO’S

- Mevr. Achiël Boeykens
- Etienne Cooreman
- Etienne Quintyn
- Albert Heirwegh